ВОЛОДИМИР
КАПУСТІН

Одна на цілий світ

Розповіді про творців українських пісень, які стали народними

КРИНИЦЯ

ВОЛОДИМИР
КАПУСТІН

Одна на цілий світ

*Розповіді
про творців
українських пісень,
які стали
народними*

КРИНИЦЯ

Одна на

УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ ПІСНІ:

ДИВЛЮСЬ Я НА НЕБО (НЕБО)

РЕВЕ ТА СТОГНЕ ДНІПР ШИРОКИЙ

ПОВІЙ, ВІТРЕ, НА ВКРАЇНУ

ЧУЄШ, БРАТЕ МІЙ (ЖУРАВЛІ)

ГУЦУЛКА КСЕНЯ

РІДНА МАТИ МОЯ (ПІСНЯ ПРО РУШНИК)

ВИРОСТЕШ ТИ, СИНУ

КИЄВЕ МІЙ

МАРІЧКА

ДВА КОЛЬОРИ

...ТА ІНШІ...

В оформленні книги використано картини видатних українських художників
А. І. Куїнджі "Ніч на Дніпрі", 1882 р. (фрагмент),
Н. Г. Божко "Червона калина", 1998 р.

ВОЛОДИМИР КАПУСТІН

ЦІЛИЙ СВІТ

Вступне слово
ГАЛЮК М. Ф.

*Збірник
художніх нарисів
про творців
українських пісень,
які стали
народними*

*Київ
Видавництво "Криниця"
2003*

ББК 85.313(4УКР)
К20

Капустін В. С.

Одна на цілий світ

Збірник художніх нарисів про творців українських пісень, що стали народними

Вступне слово
Галюк М. Ф.

Голова редакційно-художньої ради
В. А. МИХАЛКО
Головні редактори видавництва
І. Л. АНДРІЄВСЬКА
Т. В. МАЙДАНОВИЧ

Видавництво «Криниця» спеціалізується на виданні літератури для дітей, художньої, науково-популярної, духовної та довідкової літератури, зокрема словників, а також книг із історії і теорії мистецтва, історії України, альбомів та ін.

З питань придбання літератури видавництва «Криниця» звертатися за адресою:
Україна, 02660, м. Київ, вул. Електротехнічна, 4-А (їхати до станції метро «Чернігівська» або «Петрівка», а далі — автобусом чи трамваєм до Троєщинського ринку).

Видавництво «Криниця»
Тел.: (044) 515-76-91,
тел./факс. (044) 545-10-06

ISBN 966-7575-46-2

...Одна на цілий світ у нас і стежечка з дитинства та юності, і дорога до коханої, і рідна мати, і батьківська земля — Україна. Любов до них, найдорожчі скарби серця передають нам пісні з цієї книги.

Сучасний український поет і публіцист Володимир Капустін поставив собі за мету розшукати творців найбільш улюблених у народі пісень і повернути нам їхні забуті імена чи нагадати відомі.

Художні нариси про створення пісень читаються легко, запам'ятовуються і сюжетом, і соковитою образною мовою. До кожного з них додаються ноти і текст пісні.

Наприкінці збірника подаємо біографічний довідник та алфавітний покажчик вміщених пісень.

Ця книга буде цінним посібником **для школярів, викладачів, студентів, учнів середніх та спеціальних навчальних закладів,** а також для всіх, хто цікавиться українською народною творчістю — її пісенними джерелами.

© Капустін В. С., 2003
© «Криниця», 2003

Зміст

Галюк М.Ф. Невичерпна криниця
8

Про автора
10

Їхав козак за Дунай
1. Твір світової слави
11

Там, де Ятрань круто в'ється
2. З великої любові
16

Дивлюсь я на небо (Небо)
3. Сльози радості
21

За Сивіром сонце сходить
4. Зоря вічності
26

Реве та стогне Дніпр широкий
5. Полонила увесь світ
30

Туде вітер вельми в полі
6. Його любив Шевченко
33

Повій, вітре, на Вкраїну
7. Чарівна перлина
38

Стоїть гора високая (Журба)
8. Висока мить
43

Ніч яка, Господи, місячна, зоряна (Виклик)
9. Співець найтонших почуттів
47

Сміються-плачуть солов'ї (Чари ночі)
10. У солов'їну ніч
53

Чуєш, брате мій (Журавлі)
11. «Заки море перелечу…»
58

Їхав козак на війноньку
12. «Їхав стрілець...»
62

Гуцулка Ксеня
13. Танго для королеви купальської ночі
66

Червоні маки
14. Квіти кохання й печалі
72

Берізка
15. У спогаді моїм
77

А льон цвіте
16. Український реквієм
81

Пісня з полонини
17. З туги за рідним краєм
86

Рідна мати моя (Пісня про рушник)
18. «І на тім рушникові…»
93

Виростеш ти, сину
19. Заповіт поета
97

Києве мій
20. «Як тебе не любити…»
102

Марічка
21. Дарунок дружині
106

На долині туман
22. Диво Поділля
111

Два кольори
23. Ліричний шедевр
116

Моя стежина
24. Одна на цілий світ
121

Хата моя, біла хата
25. І стала пісня народною
125

Від видавців:
Алфавітний покажчик пісень
130

Автори пісень (Біографічні довідки)
135

Невичерпна криниця

Є на світі скарби прадавні, які мертвими лежать у землі, і тільки якийсь випадок інколи повертає їх людству. А є скарби живі, які ідуть поруч з нами все життя, огортаючи душу своїм чаром, дивуючи нас своєю животворною силою. До таких скарбів належить українська народна пісня. Важко переоцінити її значення. Невіддільна від життя, як барвисті, запашні чорнобривці на подвір'ї біля маминої хати, як оті зорі на високому вічному небі. Задушевна, розлога, проста, як усе геніальне, українська народна пісня вражає тонким ліризмом, багатством поетичного тексту, хвилюючою розповіддю про минуле і сучасне, гуманістичним спрямуванням і неперевершеною мелодійністю. Для народу вона і стяг боротьби за волю, і колискова матері, і щира розмова закоханих, і замріяний шепіт ланів, і краса кришталевої степової Ятрані, і плин могутнього Дніпра.

Наш народ — гордий і мужній, завзятий і дотепний, веселий — вклав у свої твори найкращі почуття. Чиста, як ранкова роса на калиновому листі, і прекрасна, як цвіт папороті осяйної ночі на Івана Купала, добра і щедра душа українського народу промовляє з його пісень, в яких відобразилися такі високі моральні ідеали, як любов до Батьківщини, ненависть до будь-якого гноблення, мужність і відвага у боротьбі з ворогами, віковічне прагнення до свободи і незалежності.

Саме у народних піснях вилилася вся минула доля, весь справжній характер України. Ми сприймаємо їх як живих свідків далекого і тривожного, гіркого життя наших предків.

Пісні допомагають краще пізнавати духовний світ народу, навчають розуміти й любити національне мистецтво. А ще — духовно об'єднують людей. І особливо глибоко впливають на емоційний світ людини. Мова і пісня — це найцінніші здобутки творчого генія українського народу.

Вони нероздільні і становлять основу його національної самобутності.

Любимо і вшануємо народну пісню. Вона супроводить своїх творців і носіїв, як про це образно написав великий

український письменник, знавець усної народної творчості Михайло Опанасович Стельмах, «від колиски і до могили, бо нема такої значної події в житті народу, нема такого людського почуття, яке б не озвалося в українській пісні чи ніжністю струни, чи рокотом грому».

«Бувають щасливо обдаровані натури і бувають так само щасливо обдаровані народи, — відзначив геніальний композитор, Петро Ілліч Чайковський, — я бачив такий народ, народ-музикант — це українці».

Про чарівну красу і емоційну силу впливу української народної пісні захоплено відгукувалися видатні діячі культури багатьох країн світу.

До невичерпної криниці української народної пісні часто зверталися і використовували її мелодику у своїх творах великі композитори: російські (українці за походженням) Михайло Глинка, Петро Чайковський, німецькі — Людвіг ван Бетховен, Карл-Марія Вебер, французький музикант Моріс Дальвімор та інші. Людвіг ван Бетховен використав пісню «Їхав козак за Дунай» у творі для голосу, віолончелі, скрипки і фортепіано.

Пісні — найпоширеніший і найбагатший вид усної народної творчості. Виникли вони, як і всі види фольклору, протягом віків внаслідок творчої праці окремих творців. Первісно складені окремими обдарованими людьми, поширюючись, вони доповнювалися, змінювалися, вдосконалювалися численними виконавцями. Ім'я ж першого автора часто забувалося. Передаючись із покоління в покоління, зазнаючи майстерного шліфування протягом віків, більшість із них ставала взірцем художньої довершеності. Лише деякі імена творців пісень зберегла для нас історія. Це мелодійні перлини полтавської козачки Марусі Чурай: «Засвіт встали козаченьки», «Віють вітри, віють буйні», «В кінці греблі шумлять верби», «Ой не ходи, Грицю» та інші.

А слова і музика пісні: «Їхав козак за Дунай» належать українському поетові кінця XVII століття козакові Харківського полку Семену Климовському. Проте це лише винятки. Творці переважної більшості творів — невідомі.

Автор цікавої книжки «Одна на цілий світ» відомий український поет Володимир Капустін поставив собі за мету розшукати творців найбільш улюблених у народі пісень і повернути нам їхні імена. На мою думку, це йому вдалося, художні нариси про історії створення пісень поетичні,

читаються легко, запам'ятовуються і сюжетом, і соковитою образною мовою.

Треба відзначити, що книги про історії створення українських народних пісень не виходили у радянські часи. Імена деяких творців були заборонені. І лише у роки незалежності нашої Держави це стало можливим. Автор книги і нині продовжує дослідження історії створення українських народних пісень та імен їх творців. Зокрема, цікавим для дослідника є жанр ліричної пісні, багатої за своєю тематикою, розмаїттям мови і чарівністю мелодії.

Ця книга з гарною назвою «Одна на цілий світ» буде цінним посібником для учнів, студентів. Вона відкриє багато нового для викладачів, митців, буде цікавою і для широкого читацького загалу.

Марія Галюк,
викладач, диригент академічного хору

Про автора

Капустін Володимир Семенович народився 1939 року в м. Полтаві. Закінчив Закарпатський технікум мистецтв (м. Ужгород), Вищу школу при ЦК КПРС, Московський державний університет, ф-т журналістики. Поет, публіцист. Член НСПУ.

Видав збірки віршів «Горить багаття калинове» (1994), «Зажурився кіт» (для дітей, 2000). Працює спецкором в газеті Міністерства оборони України «Народна Армія», керує літ.-мистецькою студією «Срібні сурми» при цій газеті. Матеріали з історії укр. народних пісень публікував у Лондоні (г-та «Українська думка»), у Франції та в різних часописах України. Продовжує створювати художні нариси про творців популярних українських пісень.

Їхав козак за Дунай

1. Твір світової слави

Широкий і глибокий Дунай хлюпав, бився хвилями в береги. Козаки розбудили його, розтривожили... Тисячі вершників, стільки ж коней пливли, долаючи течію та широчінь ріки, а на мілині виходили на низький, похилий берег, довкіл розсипаючи бризки води. Тут, на березі, вершники сушили свій одяг, розіславши його на гарячому піску, розвісивши на гілках кущів та дерев. А потім, вибравши собі зручне місце, відпочивали у затінку, попід густими кронами дерев, підклавши під голови сідла. Неподалік на чималому зеленому лузі коні смакували розкішну, соковиту траву. За ними пильнували джури — молоді хлопці.

Козаки гомоніли поміж собою. Вони згадали, як от кілька тижнів тому за Дунаєм у жорстокій битві розбили велике турецьке військо. Згадали — і пом'янули своїх побратимів, що там полягли...

А тим часом вільні джури, які не доглядали за кіньми, хутко назбирали хмизу. То там то тут розклали багаття. Ось уже потріскують палаючі гілки. У підвішених казанах кипить, вариться смачна козацька страва — куліш із салом.

Козаки пообідали. Трохи перепочили. Якраз у степу спала спека. Повіяв свіжий вітрець. Повітря запахло духмяними чебрецями та гірким євшаном. Кожен згадав свою домівку. Козаки осідлали коней, вирушили в дорогу. Їхні загони їхали на певній відстані один від одного. Стиха погойдуються вершники, а декого хилить на сон: вже кілька годин у дорозі. Степу широкому, безмежному не видно кінця. Час підбадьорити козаків. Сивовусий кремезний сотник докурив люльку та звернувся до побратимів:

— Козакам мовчки їхати не пристало, та й сумувати негоже. Із походу повертаємося додому з перемогою. Чи не так?

— Так, батьку сотнику, так! — відповіли гуртом.

— Я чув у сусідньому Харківському полку дуже гарну пісню «Їхав козак за Дунай». Перед нашим походом за Дунай написав її і подарував харків'янам козак Семен Климовський.

— І ми чули її. Нам сподобалася, запам'ятали слова й мелодію, — обізвалися козаки.

Сотник заспівав на повний голос:

Їхав козак за Дунай,
Сказав: «Дівчино, прощай!»

Мелодію дружно підхопили козаки:

«Ти, конику вороненький,
Неси та гуляй!»

Понад притихлим степом полинула могутня, наспівна похідна пісня-марш.

Долинами, вибалками їхали козаки. І ця пісня була з ними. У міста і села в'їжджали з нею. Вона полюбилася жінкам, дівчатам і навіть дітям. Її співали усі.

А в невеликому селі Припутні (нині Знам'янського району Кіровоградської області), де народився автор слів і музики пісні «Їхав козак за Дунай» Семен Зіновійович Климовський, селяни з нетерпінням очікували повернення козаків з далекого походу. До зустрічі з ними готувалися, як до великого свята.

Ото рано-вранці понад білими хатами пливли кучеряві хмарини сизого диму. Над вишневими садами повільно стелилися та й розтавали, ніби їх і не було ніколи. Це господині пекли в печах на капустяному та горіховому листі паляниці, пампушки, пиріжки, щоб ними почастувати своїх любих чоловіків та синів.

Ось в синій далині з'явилися цятки. Щомиті збільшувалися вони. Вже можна було визначити, що це вершники.

— Їдуть козаки! — загукали весело довкіл.

Святково вбрані жінки, дівчата швидко пішли за село на вигін. Туди ж подалися і діти. Вже на околиці села біля тинів стояли сиві діди. А козаки їхали й співали:

«Білих ручок не ламай,
Ясних очок не стирай,
Мене з війни зі славою
К собі ожидай!».

Відлунала бадьора пісня. Загін зупинився перед селом на зеленому вигоні. Тоді жінки з глечиками в руках і дівчата пішли назустріч козакам. Жінки лили з глечиків кришталеву воду, старанно обмивали руді копита вороним. А потім брали їх за повідки і вели в село. А попереду йшли дівчата, стелили білі рушники. По них ступали, входили коні з вершниками у село.

Чому так подобалася пісня «Їхав козак за Дунай» Семена Климовського не лише козакам, а й жінкам, дівчатам і усім, хто лише її раз почув? В її основу було покладено подію з реального життя. Полонив простий сюжет оповіді про кохання й розлуку. Вимріяв, серцем створив цю пісню поет-філософ, у літературі відомий під іменем харківського «казака-піснетворця».

1801 року вийшов біографічний словник «Пантеон російських авторів», де вперше було названо автора пісні «Їхав козак за Дунай» Семена Климовського, добре знаного і шанованого у тогочасному літературному товаристві. Її використав А. Шаховський у своїй комедії «Козак-віршотворець». Тут головним героєм був той же Семен Климовський.

Пісня зацікавила не лише людей, залюблених у спів, а й професіоналів-музикантів. Великий німецький композитор Людвіг ван Бетховен використав обробку пісні «Їхав козак за Дунай» у творі для голосу, віолончелі, скрипки, фортепіано. Іншого разу подав її у варіаціях.

Варіації на тему цієї пісні написав також німецький композитор — основоположник німецької романтичної опери Карл-Марія Вебер, мелодію переклав для арфи французький музикант Моріс Дальвімор.

На неї одну з найдавніших варіацій створив італійський композитор Т. Граєтта. Пісня увійшла у фольклор угорського й болгарського народів. Вона стала популярною у США, Канаді, Великій Британії та в інших країнах світу.

Отже, пісня «Їхав козак за Дунай» українця Семена Зіновійовича Климовського набула світової слави.

Їхав козак за Дунай

Композитор і поет — Климовський (Климов) Семен Зіновійович

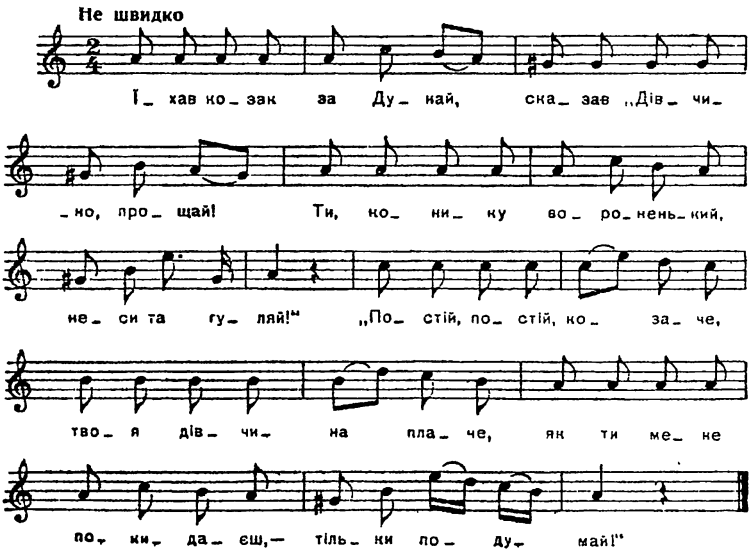

Їхав козак за Дунай,
Сказав: «Дівчино, прощай!
Ти, конику вороненький,
Неси та гуляй!»

«Постій, постій, козаче,
Твоя дівчина плаче,
Як ти мене покидаєш, —
Тільки подумай!»

«Білих ручок не ламай,
Ясних очок не стирай,
Мене з війни зі славою
К собі ожидай!»

«Не хочу я нікого,
Тільки тебе одного,
Ти будь здоров, мій миленький,
А все пропадай!»

Свиснув козак на коня:
«Зоставайся, молода!
Я приїду, як не згину,
Через три года!

Тебе ж, мила, не забуду,
Поки жив на світі буду.
Коли умру на війні —
Поплач обо мні!»

XVIII ст.

Там, де Ятрань круто в'ється
2. З великої любові

Над широкою заплавою річки білим цвітом буяли кущі калини. Попід ними буйні трави ще не встигли сховати разки прозорого намиста з роси, яку, поспішаючи, ненароком розсипала збентежена руладами солов'їв нічка-циганка. Загубила і не встигла визбирати намистинки. А вже з-за пагорбів, оточених гаями, почало викочуватися великим вогняним колом сонце. Як тільки-но його мерехтливе проміння торкнулося верховіття напівсонних дерев, з села вирушили мандрівні артисти, а з ними п'ятнадцятирічний Антон.

Їхали годину, другу, третю... Проминули обабіч шляху козацькі могили. На одній з них сидів і вдивлявся в синю далечінь степовий орел. Десь далеко позаду залишився мальовничий хутір з цікавою назвою — Червона Гребля, хоч у ньому не було ні ставка, ні греблі.

Звідси вже рукою подати до славного містечка Умані. Та це тільки так здається. Широкому степу не видно краю. Сонце в зеніті. За підводою здіймається густа сиза курява. Хоч би тобі вітерець повіяв та приніс прохолоду. Та і він, натомлений, десь приліг у глибоку балку, а може, у тінистому вербовому гаю, зручно змостившись на духм'яному чебреці, спочиває. Діймає спека. Нестерпно хочеться пити. Притомилися коні. Ідуть повільно-повільно. Час відпочити. Нарешті завиднів чималий острівець гаю. Візник зупинив вороних і гукнув:

— Антоне, піди та пильно подивися довкіл, чи нема де поблизу якої-небудь криниці або річки?

Хлопець хутко спустився з пагорба і внизу, в розкішній зеленій долині, залитій щедрим промінням сонця, побачив кілька кремезних яворів, а під ними рясно охоплений білим

цвітом кущ калини. Ще пройшов кілька кроків і зупинився вражений. Не може ні з місця зрушити, ні слова сказати. Біля невеликого джерела стоїть тоненька, як лозина, вродлива дівчина... Вона вузенькою долонею набирала чисту воду, що жваво вибивається з-під сплетеного коріння калини та сірого каменю. Вода стікала між її тонкими рожевими пальчиками срібними струмочками на траву і квіти. Якусь мить дівчина стояла, думаючи про щось своє потаємне, дівоче. Потім відламала калинового цвіту і вплела собі в чорну косу. Посміхнулася. І ще гарнішою, звабливішою стала. Коромисло пружно завдала на плече і подалася з повними відрами звивистою стежкою до невеликого гаю, за яким біліли хати. Ішла впевнена в собі, гарна і горда. Ні разу не озирнулася. Все це для Антона промайнуло ніби в якомусь дивовижному сні.

Довго дивився вслід дівчині, аж доки не зникла за деревами. Тоді підійшов до джерела, припав гарячими вустами. А вода була така смачна, холодна-холодна, аж терпли зуби. Пив і ніяк не міг напитися. З нього ж щойно брала воду, пила її вишневими вустами чорнобрива юна степовичка.

Дихнув легкий вітерець. З куща калини впали тендітні пелюстки і закрутилися у джерелі, ніби в танку. Антон поглянув на калину, озирнувся довкола — ніде нікого. З хвилюванням зламав гілочку, заховав під сорочку. І враз почув;

— Щось довгенько, парубче, шукав джерело. Чи бува не закохався в козачку? Бачили, як вона несла воду. Ставна, гарна.

Промовчав. Опустив додолу очі. Зашарівся. Бо таки Антону дуже сподобалася незнайома дівчина.

Води набрали, втамували спрагу. Коней понапували. Та й ще вмилися. Втому як рукою зняло. Їхали швидше. Жартували дядьки. А хлопцю все згадувалась вродлива степовичка у вишитій сорочці і запасці, у якій було зібрано більше кольорів, ніж у небесній веселці.

Надвечір дісталися Умані. Зупинилися над річкою Кам'янкою серед зеленого лугу. Мандрівні артисти розійшлися хто куди. Залишилися візник сивовусий та Антон. Дід розпріг коней. Пустив пастися. Цього часу і чекав з нетерпінням хлопець.

Запитав діда Івана:

— Як називається те село, біля якого ми пили воду із джерела?

— Не знаю, Антоне. Чув тільки від свого діда, який колись чумакував у цій стороні, що із джерела того бере початок річечка з дивною назвою Ятрань. Та мало хто її знає. Таких річок у нас багато. І скажу тобі, парубче, довго на Божім білім світі живу, а такої гарної дівчини, як там, не бачив. Багате вбрання на ній, певно вона донька заможного господаря-козака. Такий вдосталь землі має, широке обійстя, чималу хату, сад. У конюшнях баских коней, у стайнях — годованих волів. Бачив, є і пасіка.

Від почутого в серце Антона закрався смуток. Дівчина вродлива, багата. А хто він? Поляк, ще й круглий сирота. Немає ні кола ні двора. Степ широкий і батько, і мати йому. Тому їздить від села до села з мандрівними артистами, заробляє на кусень хліба. Якось треба жити у цьому дивному та важкому світі. Але що ті гроші, коні, воли! Їх можна втратити швидко й назавжди. А він у серці має таке багатство, яке не придбаєш: чисту, стрімку, як оте джерело, що, вихлюпує з-під каміння, палку любов.

«Ятрань! Таке пекуче й співуче слово. Як ти врізалося глибоко в серце, ятриш, не даєш спокою. Ятрань! Через кілька років я повернусь до тебе, нап'юся свіжої, смачної води. Все зроблю для того, щоб наймення твоє завжди люди вимовляли з гордістю. І свою омріяну козачку знайду», — отак міркував Антон.

Ластівками пролетіли роки. Антон брав участь у повстанні Костюшка в рідній Варшаві. Стійко боронили свою незалежність повстанці, проте зазнали жорстокої поразки від москалів.

Через три роки змужнілий парубок повернувся знову у степовий край над річкою Ятранню. Він повернувся не сам, а з піснею про свою першу і незабутню любов.

У багатьох селах побували мандрівні артисти. І тільки в одному Антон Шашкевич зворушливо заспівав: «Там, де Ятрань круто в'ється», — і пісня полинула далеко. Її підхопили, заспівали повсюди. Красуні чорнобриві не зводили закоханих очей з Антона, дарували квіти, запрошували на вечорниці. Ґречно дякував їм. А сам розшукував ту єдину, що колись побачив над джерелом, ту, що йшла звивистою стежкою, гарна і горда, так ні разу й не озирнувшись.

Шукав і не знаходив. Та й чи міг знайти, якщо навіть імені її не знав. Це все одно, що голку шукати в стіжку сіна.

Згодом Антон Шашкевич повернувся в Польщу. «Там, де Ятрань круто в'ється» — єдиний вірш, написаний польським поетом-ліриком українською мовою з великої любові. Цією піснею він на увесь світ прославив невеличку степову річку Ятрань.

Чимало ліричних віршів написав відомий польський поет Антон Шашкевич. На його робочому столі завжди стояла у кришталевій вазі суха гілочка калини, яку в юності він зламав над джерелом, з якого бере початок Ятрань. Вона надихала поета.

...Те джерело й нині видзвонює по камінню при в'їзді в село Томашівка Уманського району на Черкащині, щоправда, давно немає кремезних яворів і калини. Натомість стоять скульптура птаха й великий глечик. А дзвінкоголосе джерело, як і в сиву давнину, живить цілющою водою Ятрань.

Там, де Ятрань круто в'ється

Музика і слова Антона Шашкевича

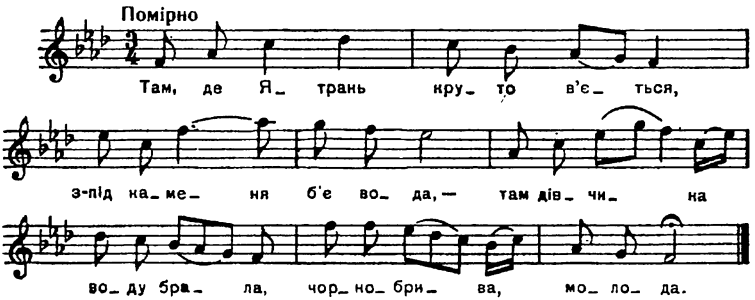

Там, де Ятрань круто в'ється,
З-під каменя б'є вода, —
Там дівчина воду брала,
Чорнобрива, молода.

Ти, дівчино, ти щаслива,
В тебе батько, мати є,
Рід великий, хата біла,
Все, що в хаті, то твоє.

А я бідний, безталанний,
Степ широкий — то ж мій сват,
Шабля й люлька — вся родина,
Сивий коник — то ж мій брат.

Ти, дівчино, квіти сієш,
Але вони не зійдуть,
І батенька й неньку просиш,
Та за мене не дадуть.

Кінець XVIII — поч. XIX ст.

Дивлюсь я на небо

3. Сльози радості

На літні канікули приїхав у невелике містечко Слов'янськ ставний юнак, студент юридичного факультету Харківського університету Михайло Петренко. Було гарно, свіжо, сонячно. Лише кілька годин минуло відтоді, як над містечком зненацька прошумів короткочасний, але досить рясний дощ. Він змив бруд з тротуарів, пилюку з листків дерев, кущів та трави. Чи то від життєдайного дощу, а чи, може, від проміння гарячого сонця, нараз на вулицях жагуче спалахнули білим полум'ям високі, розкидисті акації. Спалахнули — розлили п'янкі, солодкі пахощі. Дихалося легко. Михайло йшов з валізою в руці, міркував про себе, що через кілька хвилин відчинить хвіртку, зайде на подвір'я, застелене споришем, побачить батька, матір, а потім відвідає родичів, зустрінеться з друзями...

Те, що він побачив на вулиці біля будинку батьків, обпекло щемким болем його чутливе, вразливе серце: на тротуарі стояли і сиділи немічні діди, худі, в пошарпаному вбранні діти. Всі з невимовним смутком в очах просили милостиню. Михайло які лише мав копійки, то їм роздав. Назустріч хлопцю йшли веселі місцеві багатії. Голосно розмовляли, гучно реготали, не звертали уваги на знедолених людей. А якесь пихате паненятко покепкувало над своїм однолітком, маленьким хлопчиком. Воно кинуло камінець у кашкет жебрака. Хлопчик мовчав. Тільки від образи тремтіли його вуста, а по щоці котилася гірка сльоза.

Вдома батько розповів Михайлові, що стало жити скрутно чесним, працьовитим людям. З'явилося багато жебраків. А пани і різні підпанки хизуються великими достатками, будують розкішні палаци, влаштовують гульбища... Їм все

можна. Їх захищає влада. А про бідняків ніхто не турбується.

З побаченого на вулиці і з розповіді батька Михайло зробив для себе висновок, що йому ліпше не ходити в місто. Тому майже кожного дня тихою вулицею прошкував далеко у широкий степ, де виднілася висока козацька могила. Тут, на її пологому схилі, у густій траві розстеляв піджак, лягав на нього горілиць, зручно заклавши руки під голову, і довго-довго дивився на загадкове, високе, вічне небо. В ньому безмежному, ніби оті вітрильники, пливли повільно білі хмари. Пливли — і кудись зникали. Одного разу побачив, як у небі високо ширяв ні від кого не залежний гордий сокіл. Михайло позаздрив птахові, що крила міцні має, на волі літає. Він дивився на небо, на сокола і рядок за рядком складав вірш:

Дивлюсь я на небо та й думку гадаю:
Чому я не сокіл, чому не літаю,
Чому мені, Боже, ти крилець не дав?
Я б землю покинув і в небо злітав!
Далеко за хмари, подальше від світу,
Шукать собі долі, на горе привіту...

Окрім цього вірша, під час літніх канікул Михайло написав ліричні твори «Тебе не стане в цих місцях», «Туди мої очі, туди моя думка», «Як в сумерки вечірній дзвін» та інші. Вони мали журливий, елегійний тон. Від них віяло глибокою задумою, смутком розчарованої життям душі, плачем за втраченою долею, яку ніколи не повернеш. Вдома батькам не прочитав жодного вірша, бо соромився, не вважав себе поетом.

... Лелеченьки забрали коротке літо, понесли його із собою далеко за сині моря. Вересень покликав Михайла до Харкова.

Там зустрівся із студентами, друзями, знайомими. Та вже, як раніше, не був веселим, товариським, а навпаки — надто серйозним, задуманим. Що з ним трапилося, чого таким став, — того ніхто не відав. Все ж Михайло набрався сміливості та й послав вірші до журналу. А потім днями картав себе подумки, що необачно вчинив. Не вірив, що надрукують. Дуже здивувався і зрадів, коли в першому номері на той час престижного альманаху «Сніп», що його видавав у Харкові відомий тодішній поет Олександр Корсун, побачив свої твори. Це було в 1841 році.

Цього ж року повернулася в Харків до свого батька, військового лікаря, українського письменника Володимира Александрова, донька Людмила, випускниця композиторського факультету Варшавської консерваторії. У Варшаві вона сумувала за рідним краєм, українськими народними піснями.

І ось вона, вчителька музики, в доброму настрої йшла якось із концерту народної пісні додому... У високому блакитному небі побачила політ сокола. Давно відомо, що для народження твору потрібна якась одна мить, яскрава, як спалах блискавки. Така мить і прийшла до Людмили Александрової. Народилася широка, задумлива, як наш правічний степ, мелодія. Вдома програла її на роялі, записала, але ж для такої чудової мелодії потрібні були відповідні слова. У міській бібліотеці перегортала різні журнали, альманахи. Потрібного тексту не знайшла. Одна з її учениць дала їй свіжий номер літературного альманаху «Сніп». Людмила Володимирівна прочитала вірші відомих поетів. Усе не те. Відклала часопис, потім ще раз перегорнула його сторінки. І раптом побачила кілька поезій незнайомого автора. Вірші сподобалися. А один із них — «Дивлюсь я на небо та й думку гадаю» — збентежив і особливо зацікавив. Текст повністю відповідав мелодії. Отак несподівано народилася пісня! Людмила дала їй назву «Дивлюсь я на небо». З часом цю пісню чудово аранжував відомий український композитор Яків Степовий.

Дуже прикро, що не зберігся портрет Михайла Петренка. За життя поета і по смерті не вийшло жодної його збірки творів. Щоправда, добірки віршів досить часто друкувалися в багатьох журналах та поетичних збірниках. А його поезія «Взяв би я бандуру» теж стала народною піснею.

Дивлюсь я на небо...
(Небо)

Музика Людмили Александрової
Слова Михайла Петренка

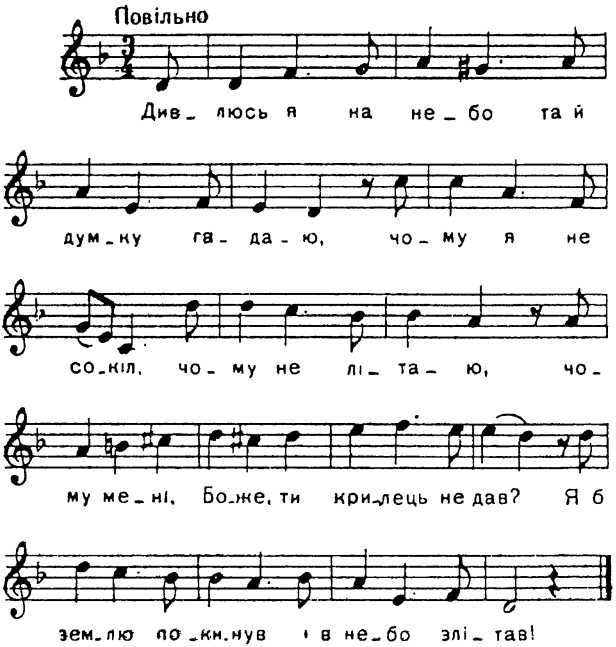

Дивлюсь я на небо та й думку гадаю:
Чому я не сокіл, чому не літаю,
Чому мені, Боже, ти крилець не дав?
Я б землю покинув і в небо злітав!

Далеко за хмари, подальше від світу,
Шукать собі долі, на горе привіту,
І ласки у зірок, у сонця просить,
У світі їх яснім все горе втопить.

Бо долі ще змалку здаюся не любий,
Я наймит у неї, хлопцюга приблудний;
Чужий я у долі, чужий у людей:
Хіба ж хто кохає нерідних дітей?..

Кохаюся лихом, привіту не знаю,
І гірко, і марно свій вік коротаю;
І в горі спізнав я, що тільки одна, —
Далекеє небо, — моя сторона.

1841

За Сибіром сонце сходить
4. Зоря вічності

У тихому надвечір'ї спалахнула зоря над селом. Від неї впали сріблисто-блакитні відблиски на поля, на віковічні ліси Волині. В її світлі під вікнами будинку польського громадського діяча, великого знавця українського фольклору і любителя музики Вацлава Ржевуського здалися незвичайними кристалі липи, ставні явори, поважні дуби, поодинокі кущі калини, жасмину.

Світилася зоря, а будинок темнів, притих, сумуючи без людського голосу, звуків рояля. Кілька днів тому залишили його, поїхали далеко до родичів найбільш активні члени музичного гуртка Вацлава Ржевуського — друзі, поети Ян Комарницький та Тимко Падура. Вони на кришку рояля непомітно поклали конверт з написом: «Вацлаву Ржевуському, голові музичного гуртка. Відкрийте через два дні після нашого від'їзду із села Саврані».

Цієї короткої літньої ночі не спалося господарю. Вацлав підійшов до вікна, відчинив його навстіж. Осяяний відблисками зорі, стояв і думав, що ось минає життя, а ще нічого путнього не зроблено. Не ті пісні, не та музика. Все написане — лише вправи, данина друзям. А чи поталанить знайти таку мелодію, щоб, як та зоря у високості неба, стала вічністю?

Зоря світилася все ясніше. З листків лип поволі скрапувала роса, застигала сльозинами на деревію, кучерявім спориші. Прокинулись птахи, напились роси і заспівали в очікуванні світанку. Було неповторно гарно. Вацлав кілька хвилин не рухався, прислухаючись до їхнього щебетання. Він ніколи не чекав миті натхнення, бо знав, що вона приходить рідко. Майже кожного дня сідав за рояль і ретельно шукав, здобував звуки. Працював до втоми. Але цієї літньої ночі з ним коїлось

щось незрозуміле. Його вабив рояль. І як ніколи раніше, Вацлаву забажалося звуками передати красу зорі, що світилася всю ніч під вікном його будинку, над селом Савранню. Це буде подарунок друзям, коли повернуться. Ступив кілька кроків. На роялі білів конверт. Взяв, прочитав напис. Посміхнувся, промовив:

— Що ж, розкрию зараз, подивлюся, що там утнули витівники?

Читав уважно. І перед ним мимоволі постала печальна до болю картина. Не так давно випадково побачив, як у сусідньому селі пан глумився над вродливою дівчиною. За те, що не підкорилася, не віддалася старому, осоружному деспоту, забив її до смерті. Гадав, що все зійде з рук. Пану все можна. Його захищає влада. За сироту помстилися. Підпалили великий палац, наповнені награбованим добром комори, стайні. Все згоріло дотла. Самому пану вдалося дивом втекти від розплати. В село не показувався, бо боявся хлопців Устима Кармелюка.

А от Вацлаву грізний месник Устим подобається, бо він справедливий чоловік. Карає злих, підступних грабіжників. І треба ж, вгадали друзі, що шанує Кармелюка. Про Устима удвох написали зворушливі рядки:

...З багатого хоч я візьму,
Убогому даю;
А так гроші розділивши,
Гріха я не маю.

Ось це — ті рядки, які давно шукав і не знаходив! Вогнем палали очі. Швидко ходив по кімнаті, голосно декламував:

За Сибіром сонце сходить...
Хлопці, не зівайте,
Ви на мене, Кармелюка,
Всю надію майте!

До болю стиснув кулаки. Відчув, що в його душу цієї ночі увійшов дух правдолюбця-месника. Сама собою народилася бентежна, розлога, як широкий степ, могутня мелодія. Вона в ньому нуртувала так нестримно, як річка у весняну повінь, що вийшла із берегів. Підійшов до рояля, поклав перед собою аркуш з віршем. Все грав і співав на повний голос. Пісня зміцніла, розгорнула крила й полинула на волю — у вічність, під відблисками зорі, що світилася над селом.

Творець мелодії пісні «За Сибіром сонце сходить» Вацлав Ржевуський не відчував, що давно минула ніч, що вже ранок, не чув, що під вікном будинку стоять чоловіки і співають про народного героя Устима Кармелюка.

Втомлений, вийшов на подвір'я. Зупинився вражений. Такого ще не було. Співали його пісню. Стояв і слухав. І від щастя на очах бриніли сльози, як осяяні зорею росини літнього ранку на чистім калиновім листі.

За Сибіром сонце сходить

Музика Вацлава Ржевуського
Слова Яна Комарницького і Тимка Падури

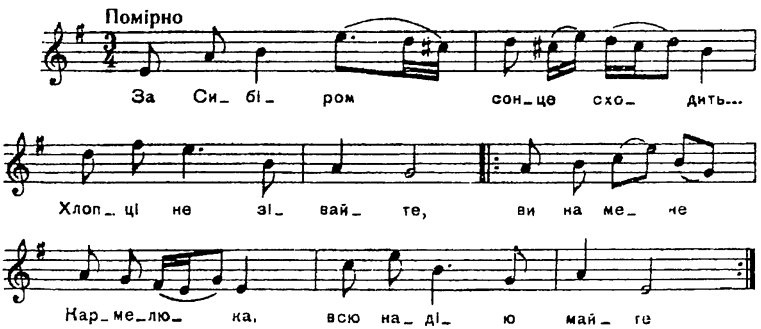

За Сибіром сонце сходить...
Хлопці, не зівайте,
Ви на мене, Кармелюка,
Всю надію майте.

Повернувся я з Сибіру,
Та не маю долі:
Хоч, здається, не в кайданах,
А все ж не на волі.

Маю жінку, маю діти,
Та я їх не бачу!
Як згадаю про їх долю,
Сам гірко заплачу!

Куди піду, подивлюся, —
Скрізь багач панує,
У розкошах превеликих
І днює й ночує.

Убогому, нещасному —
Тяжкая робота,
А ще гіршая неправда,
Вічная скорбота!

Зібрав собі славних хлопців,
Що ж кому до того?
Засідаєм на дорозі
Ждать подорожнього.

Чи хто іде, чи хто їде,
Так час нудно ждати,
Що не маю пристанища
Ані свої хати.

Асесори, ісправники
За мною ганяють,—
Більше ж вони людей вбили,
Як я гріхів маю!

Зовуть мене розбійником,
Що людей вбиваю, —
Я багатих убиваю,
Бідних награждаю.

З багатого хоч я візьму,
Убогому даю;
А так гроші розділивши,
Гріха я не маю.

І пол. XIX ст.

Реве та стогне Дніпр широкий
5. Полонила увесь світ

У Києві господарювала осінь. Неподалік славнозвісної Володимирської гірки на одному з пагорбів стояв високий, стрункий молодий чоловік. Рвучкий вітер шарпав поли його плаща, куйовдив русявий чуб. Погляд чоловіка був прикутий до широкого, розгніваного Дніпра, що котив вали сизо-білих спінених хвиль, бився у береги. Вітер нахиляв додолу високі верби, зривав з них листя, без жалю жбурляв їх у бурхливу річку.

Саме своєю могуттю, розбурханістю велика ріка дуже вразила гостя, одесита, викладача російської та латинської мов, композитора Данила Івановича Крижанівського; він уперше у житті бачив Дніпро, про який так багато чув розповідей своїх друзів, знав із книг. До Києва Данило Іванович приїхав, щоб видати збірку своїх творів. Відвідав давнього знайомого і доброго приятеля, видатного українського драматурга, талановитого артиста Марка Лукича Кропивницького. Від нього дізнався, що незабаром його трупа має приїхати до Одеси; тоді пообіцяв, що обов'язково відвідає усі вистави та ще й на них запросить своїх друзів і знайомих.

Актори прибули до Одеси. Йшла вистава. У залі сидів Данило Іванович Крижанівський. Слухав, як Марко Кропивницький піднесено читав чудовий поетичний вступ до балади «Причинна» Тараса Шевченка:

Реве та стогне Дніпр широкий,
Сердитий вітер завива,
Додолу верби гне високі,
Горами хвилі підійма.

Так, геніальний поет зумів звичайними словами змалювати, передати могутність розбурханого Дніпра. У Києві з Во-

лодимирської гірки саме таким в негоду його бачив Данило Іванович. Тут, у залі, він знову наче побачив цю річку, і в душі почала народжуватися могутня мелодія, що прагнула якомога швидше вирватися на простір, піти до людей...

Прийшов додому, сів за рояль. Грав і співав. В душі була така радість, якої ще не відчував ніколи. Зверху над нотами твору «Реве та стогне Дніпр широкий» старанно написав: «Присвячую Марку Кропивницькому».

А наступного дня вранці завітав до Марка Лукича. Той наспівав подаровану пісню, міцно обійняв тридцятирічного композитора, вигукнув:

— Та ви цим твором прославили і обезсмертили своє ім'я та й ще раз нашого славного великого Кобзаря!

Видатний драматург і актор Марко Кропивницький вирішив пісню з нотами видати чималим накладом. Пісня була надрукована на гарному папері. Та радість була передчасною. Поліція конфіскувала і знищила увесь наклад. Така ж сумна історія повторилася і вдруге. Та, однак, Марко Лукич, вирішив особисто виконати пісню в Одесі. У робітничому районі на Пересипі його театр якраз орендував приміщення. Звичайно, на виставах обов'язково був присутній поліцейський наглядач, що завжди сидів у першому ряду. І ось на сцену вийшов Марко Лукич і заспівав «Реве та стогне Дніпр широкий».

Голос співака лунав особливо твердо й могутньо. Глядачі мимоволі підвелися з місць. Поліцейський наглядач на мить скам'янів, розгубився. А опам'ятавшись, гнівно затупотів ногами, засвистів у свисток. Він вимагав негайно припинити цей спів. Однак на його погрози ніхто не звертав уваги. Люди ще й почали підспівувати, бо багато хто з них любив і знав напам'ять твори Тараса Шевченка. Поліцейський вибіг з театру, повідомив околоток, що у театрі чиниться зухвале «неподобство», — співають малоросійською мовою (тобто українською) крамольну пісню Шевченка. Швидко прибув загін поліції, увірвався до театру з криком: «Разойдісь!». Та «неподобство» не вдалося припинити...

З Одеси в 1886 році із робітничого Пересипу неповторна, чудова, лірична перлина одесита Данила Івановича Крижанівського пішла у люди, нині її співають на всіх п'яти континентах.

В 1886 році вперше разом були надруковані текст вірша Тараса Шевченка і ноти Данила Крижанівського.

Реве та стогне Дніпр широкий

Музика Данила Крижанівського
Слова Тараса Шевченка

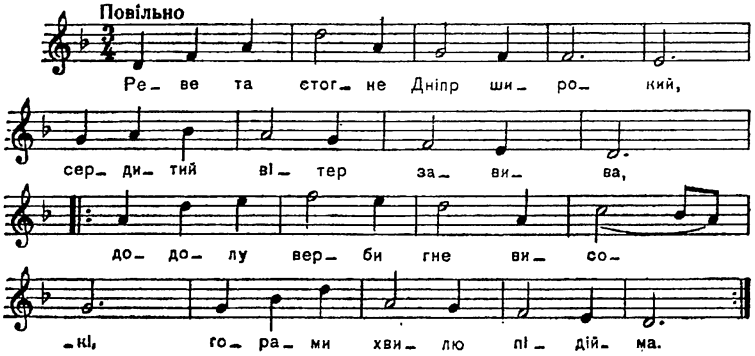

Реве та стогне Дніпр широкий
Сердитий вітер завива,
Додолу верби гне високі,
Горами хвилю підійма. } *Двічі*

І блідий місяць на ту пору
Із хмари де-де виглядав,
Неначе човен в синім морі,
То виринав, то потопав. } *Двічі*

Ще треті півні не співали,
Ніхто ніде не гомонів,
Сичі в гаю перекликались,
Та ясен раз у раз скрипів. } *Двічі*

1837

Гуде вітер вельми в полі

6. Його любив Шевченко

За хутором Кукуріківщина, що на Чернігівщині, під вечір на широкому лану притихло високе зелене жито. Здавалося, воно задивилося, як у сизій далині за невеликим гаєм поволі згасає червоне сонце.

Тихий вечір непомітно пофарбував у темно-синій колір шибки вікон будинку господаря мальовничого хутора, відставного майора Ніжинського драгунського полку Віктора Миколайовича Забіли.

Задумавшись, він сидів у легкому, сплетеному з лози кріслі... Чому йому випала така нелегка доля? Виповнився один рік, як раптово у вічність відійшов батько, земський суддя. Мати залишилася з трьома синами та донькою. Прагнула дати усім дітям належну освіту. Спочатку юнак навчався в Московській, а потім, — у щойно відкритій Ніжинській гімназії, та повного курсу не закінчив. Навчався разом зі своїм родичем Миколою Гоголем, майбутнім великим українським письменником.

Мабуть, тому залишив навчання в гімназії, що у великій родині були нестатки. І він пішов служити до війська...

Нараз до кімнати зайшла покоївка. Звернулася:

— Пане, щойно у вікно вашої спальні тричі дзьобом стукнула біла голубка. Сидить і зараз на підвіконні. Швидко ідіть, то ще побачите її.

Пішов до спальні. За вікном побачив білу голубку, яка радісно воркотіла. Раптом схилила голівку і журливо зітхнула.

— Знаю, що в народі є така прикмета: коли пташка тричі стукне у вікно, то обов'язково навідаються гості. Чому голубка так важко зітхає? На душі в мене радісно і водночас сумно, — промовив стиха.

А вже наступного дня, опівдні, польовим шляхом швидко мчали вороні коні. До хутора їхали друзі Забіли: поет і прозаїк Пантелеймон Куліш, його дружина, письменниця Ганна Барвінок, її старша сестра Любов Білозерська. Карета в'їхала на широке подвір'я. Господар чекав їх. Хутко з карети вийшли гості, привіталися. Пантелеймон Куліш познайомив господаря з панночкою Любою Білозерською. Вперше таке трапилося з Віктором Забілою. Не міг одвести очей від гарної, стрункої дівчини, якій дуже пасували модні червоні черевички на високих підборах. І Любі сподобався молодий відставний майор. Особливо вразили задумані, розумні очі.

Забіла запропонував Любові Білозерській оглянути маєток, чималий сад, а за ним в оточенні дерев улюблену альтанку. Вона погодилася. Ішли не кваплячись. Її великі очі хвилювали і вабили. Відчув, як забилося серце, затуманився зір — полонили чари кохання.

Підійшли до альтанки. У верховітті високого дерева озвалася голосиста горлиця. Туркотіла, ніби промовляла ніжне і щемке: «Люби, люби...»

Любов Білозерська зупинилась, заворожена красою мальовничого куточка та співом горлиці. Притулилася до плеча Віктора Забіли. Він освідчився дівчині в коханні.

Через два дні гостя поїхала до дому. Господар не мав і хвилини спокою: все бачив перед собою Любу.

Незабаром він поїхав у село Мотронівку до батька Люби Михайла Білозерського, щоб той дав благословення на одруження з його донькою.

Віктор Забіла не сподобався Білозерському. Він був бідний, до того ж Білозерський раніше вирішив віддати доньку заміж за старого, але багатого поміщика із сусіднього села Миколаївки. ...Дівчина плакала, благала, але батько силоміць віддав її за пана Боголюбцева.

Ця душевна катастрофа, невимовний біль відбилися в поетичній творчості Віктора Забіли. Майже вся його поезія — автобіографічна. Зміст її — нещасливе кохання, туга за милою дівчиною. Вперше вірші були надруковані в журналі Євгена Гребінки «Ластівка» 1841 року. Забіла написав усього сорок ліричних віршів. З них деякі за змістом і формою нагадують українські народні пісні. Вони поширювались у списках, їх повсюди співали.

Перше повне зібрання творів Віктора Забіли було надруковано в «Київській старовині» і вийшло окремою книжкою в 1906 році.

Композитору Михайлові Глинці особливо сподобалися два ліричні вірші поета «Гуде вітер вельми в полі» та «Не щебечи, соловейку». На них створив чудові мелодії. Завдяки цьому вони стали народними, ввійшли до золотої скарбниці українських пісень.

Геніальний поет Іван Франко, прочитавши вірші В. Забіли в журналі «Ластівка», відзначив: «Забіла — найздібніший і найталановитіший поет дошевченківської доби».

За щирі, ліричні вірші його любив Тарас Шевченко. Ще будучи особисто знайомим із Віктором Забілою, надіслав йому в 1842 році свою поему «Гайдамаки» з дарчим написом «на заочне знайомство». Зараз ця книга зберігається у фондах бібліотеки Ніжинського педагогічного університету імені Миколи Гоголя.

У 1847 році Тарас Григорович приїхав на хутір Кукурівщина до його господаря. Автору «Кобзаря» сподобався маєток, альтанка, ставок, довколишня природа і щирий, вразливий Віктор Забіла. Шевченко намалював його портрет, подарував сорочку, вишиту сестрою Яриною.

Вони стали добрими друзями, листувалися, обмінювалися своїми новими творами.

У 1861 році не стало великого Кобзаря. Коли через Кукуріківщину, місто Борзну, села Оленівку, Миколаївку та інші проводжали в останню путь труну з прахом поета, то за нею ішов Віктор Забіла. Він був серед тих, хто насипав у Каневі на Чернечій горі високу могилу Тарасу Григоровичу Шевченку.

На Батьківщині поета-романтика в Борзнянському районі на Чернігівщині пам'ятають і шанують Віктора Забілу. Школи носять його ім'я. Кращі співаки нашої незалежної України виконують його пісні. Село Кукуріківщина нині називається Забілівщина.

Сьогодні мало хто навіть з мистецтвознавців знає про те, що до своїх віршів, які стали піснями, «Не плач, дівчино», «Голуб», «Човни» — склав мелодії сам поет Віктор Забіла. Вечорами в альтанці він і його гість, вірний друг Тарас Шевченко, разом їх співали.

Гуде вітер вельми в полі

Музика Михайла Глинки
Слова Віктора Забіли

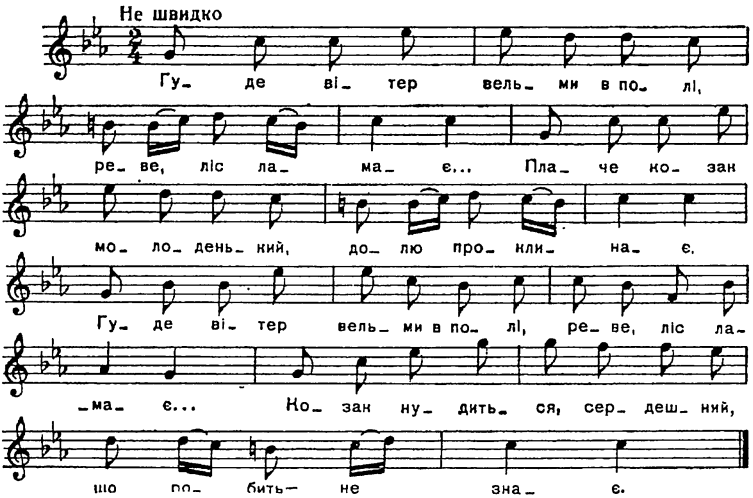

Гуде вітер вельми в полі!
Реве, ліс ламає;
Плаче козак молоденький,
Долю проклинає.
Гуде вітер вельми в полі!
Реве, ліс ламає;
Козак нудиться, сердешний,
Що робить, не знає.

Гуде вітер вельми в полі!
Реве, ліс ламає;
Козак стогне, бідолаха,
Сам собі гадає:
«Ревеш, вітре, да не плачеш,
Бо тобі не тяжко,
Ти не знаєш в світі горя,
Так тобі й не важко.

Тобі все одно, чи в полі,
Чи де ліс ламаєш,
Чи по морю хвилі гониш,
Чи криші здираєш:
Солом'яні і залізні, —
Яку не зустрінеш,
Снігом людей замітаєш,
В полі як застигнеш.

Одірви ж од серця тугу,
Рознеси по полю!..
Щоб не плакався я, бідний,
На нещасну долю.
А коли цього не зробиш,
Кинь мене у море!
Нехай зі мною потоне
Моє люте горе».

Повій, вітре, на Вкраїну
7. Чарівна перлина

На околиці Кам'янця-Подільського, понад глибоким каньйоном, де в закруті пливе, погойдуючись блакитними хвильками, задуманий Смотрич, колись стояла чепурна, невелика хата. На високому пагорбі за нею в білому кипінні весело шумів, перемовлявся з весняними вітрами вишневий сад. Здалека здавалося, що хата під білими вітрилами немовби кудись повільно пливе...

Сюди, до обійстя гостинних господарів, палко залюблених в мелодійні українські народні пісні, на свята, у вихідні дні і на так звані «вечорниці», часто з багатьох вулиць міста та із близьких сіл сходилися дівчата і хлопці. Їх вабила до себе ошатна кімната-світлиця. У ній завжди з ранньої весни і аж до пізньої осені підлога була старанно притрушена різним пахучим зіллям, а довгі лавки застелені барвистими килимками та ряднами.

На темно-синьому оксамиті вечірнього неба над містом спалахували одна за одною зорі та щомиті все яскравіші. Поміж ними стелився, білів Чумацький Шлях. Загадкові зорі відбивалися, дивовижно мерехтіли у воді Смотрича, ніби там щось шукали на дні, усипаному камінцями. У світлиці господарі поставили на видному місці трійники зі свічками. Засвітили їх. То був знак, що господарі вдома, що вони чекають гостей. То з одної, то з другої вулиці Кам'янця-Подільського прямували понад скелястими берегами річки хлопці та дівчата. Вони, святково вбрані, поспішали на вечорниці. У світлиці одні з них сідали на лавки, а інші стояли невеличкими гуртами, зачаровано слухали, як для них зворушливо співала українські народні пісні вродлива, струнка Марія з небагатої родини міщан Княгицьких. Особливо усім подобалися у її виконанні пісні «Та забіліли сніги», «Дівка в сінях стояла»,

«В кінці греблі шумлять верби», «На городі верба рясна», «Пливе човен», «За городом качки пливуть» та інші.

Ніде правди діти, а парубки майже всі були закохані в цю дівчину, в невимовно гарні її великі, карі очі, що жагуче палахкотіли з-під довгих чорних вій. До білого обличчя личила вишита на рукавах вогнистими маками сорочка, злегка перевитими дрібними листочками хмелю, а з боку ще й симетрично обрамленими тонкими візерунками. Плахта, багата на кольори та відтінки, з витканим червоними і чорними нитками паском, підкреслювала граціозність та на диво тонкий дівочий стан. Вишневі чобітки з високими каблучками надавали поставі романтичності.

Якось на вечорниці потрапив син місцевого священика, семінарист духовної семінарії Степан Руданський. Не так давно його родина із села Хомутинці, що неподалік від міста Бердичева, переїхала до Кам'янця-Подільського. На вечорницях Степан почув, як гарно співає Марія Княгицька, і до нестями закохався у вродливу дівчину та її дзвінкий голос. А освідчитися дівчині соромився. Так часто буває в юності.

Завдяки їй Степан вивчив українську мову і став навіть потайки писати вірші.

...Одного разу з вечорниць пізно поверталися парубки і дівчата. Вони ішли жартуючи, повільно переходили з однієї вулиці на іншу. Так тоді трапилося, що Степан до центру міста йшов з Марією та її найближчою подругою Ярославою.

— Ось і моя домівка! — весело вигукнула Ярослава. Міцно обійняла, поцілувала Марію. Якусь мить постояла мовчки, а потім звернулася до юнака:

— А ви вже, пане Степане, будьте ласкаві, проведіть Марію до її оселі. Мешкає звідси далеко. Лячно іти одній дівчині...

Ярослава швидко попрямувала до хвіртки. Та чомусь раптово озирнулася, зупинилася, злегка притупнула чобітком і наказала з лукавинкою:

— Паничу, проведіть та не зобідьте моєї Марієчки! Прошу вас.

...Ішли мовчки. Над сонним містом світив ясно-ясно повний місяць, щедро довкола розсипаючи срібні чари. І від цього Степану здавалися казковими в пахучому білому цвіті дерева, кущі, і якоюсь особливо гарною, неземною — дівчина. Йому не вірилося, що це він один крокує з нею. Каблучки її чобітків вистукували дзвінку мелодію. Той перестук для

нього був як пісня. І тут ще з тонкими переливами затьохкали солов'ї.

— Маріє, може, на кілька хвилин зайдемо до парку та послухаємо їх? — промовив Степан.

— Добре, — відповіла дівчина.

Обережно дерев'яною кладкою перейшли через рукав річки. Про щось своє жебоніла вода, спадаючи з каменя на камінь. У парку понад лавкою палахкотів білим цвітом бузок. Марія зламала одну розкішну гілочку. Додолу опустила очі, стиха з тремтінням у голосі промовила:

— Степане, візьми собі мою гілочку на добру пам'ять про цей вечір. Ти не такий, як усі наші хлопці, тому подобаєшся мені. Серцем відчуваю, що пишеш вірші. Прочитай!

Марії сподобався вірш «Ти не моя, дівчино...». А в ньому щемкі рядки:

Ти не моя! І брови чорні
Милує інший, а не я,
І інший хтось тебе пригорне,
А ти, дівчино, не моя!..

Марія і Степан стали зустрічатися майже щовечора. Кожна зустріч була для них як свято. У затишному куточку понад річкою Смотрич юнак читав дівчині вірші, а вона співала йому все нові й нові народні українські пісні. Так поміж ними народилося справжнє чисте, ніжне кохання, таке, як ота ранкова, кришталева роса на пелюстці квітки. Та тривало це недовго. Батько, священик Василь Руданський, дізнався, заборонив сину зустрічатися з дівчиною. Вона не подобалася йому, бо була з небагатої родини та ще й розмовляла «мужицькою» мовою — українською. Це непорозуміння між батьком і сином спричинилося до сварки. Остаточно розрив настав у 1856 році, коли Степан вступив на медичний факультет Петербурзького університету. Батько не допомагав коштами Степану. Не відповідав на його листи. Тому Степан, обурений забороною батька писати до нього листи українською мовою, ще студентом написав до свого брата: «Не слухає батько моєї мови — зате мене і по смерті, може, послухають мільйони моїх одномовців». Це були пророчі слова майбутнього поета, автора чудової книги «Співомовки» та славнозвісної пісні «Повій, вітре, на Вкраїну».

Сьогодні у безмежному морі українських народних пісень сяє чарівною перлиною ця його пісня, присвячена коханій дівчині з міста Кам'янця-Подільського — Марії Княгицькій.

За життя поета вірш «Повій, вітре, на Вкраїну» було вміщено в часописі «Основа» у 1861 році. Йому судилося довге і славне життя. Цей вірш прочитала і створила до нього мелодію вчителька Людмила Александрова, донька Володимира Александрова, військового лікаря за фахом, палкого збирача фольклору, відомого українського письменника. Невдовзі її аранжував композитор Владислав Заремба. І засяяла вона, як коштовна перлина, різнобарвними кольорами. Ця пісня була включена в оперету Володимира Александрова «За Немань іду», вперше поставлену на сцені 1872 року. Цікаво те, що композитор Владислав Заремба народився на Поділлі, як і поет Степан Руданський.

Саме у місті Кам'янці-Подільському Степан Руданський написав романтичні поеми «Мазепа», «Полуботок» та інші твори. Це він, на все життя закоханий у подолянку, з болем звернувся до неї з далекого Петербурга:

Повій, вітре, на Вкраїну,
Де покинув я дівчину...

Ця пісня Степана Руданського, поета-лірика, відомого гумориста здобула найбільшу популярність серед пісень літературного походження. Вона стала народною, невмирущою.

Повій, вітре, на Вкраїну

Музика Людмили Александрової
Слова Степана Руданського

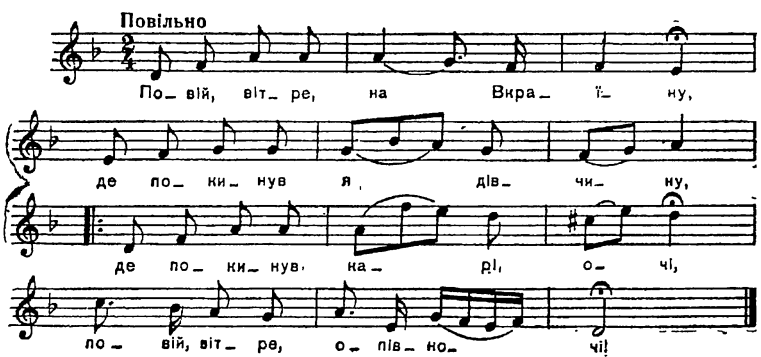

Повій, вітре, на Вкраїну,
Де покинув я дівчину,
Де покинув карі очі, —
Повій, вітре, опівночі.

Між горами там долина,
В тій долині є хатина,
В тій хатині дівчинонька,
Дівчинонька-голубонька.

Повій, вітре, до схід сонця,
До схід сонця, край віконця,
Край віконця постіль біла,
Постіль біла, дівка мила.

Повій, вітре, тишком-нишком
Над рум'яним, білим личком,
Над тим личком нахилися,
Чи спить мила — подивися.

Чи спить мила, чи збудилась,
Спитай її, з ким любилась,
З ким любилась і кохалась
І любити присягалась.

Як заб'ється їй серденько,
Як зітхне вона тяженько,
Як заплачуть карі очі,—
Вертай, вітре, опівночі!

А якщо мене забула
І другого пригорнула,
То розвійся край долини,
Не вертайся з України!..

1856

Стоїть гора високая
8. Висока мить

Над Черніговом*, над притихлою задуманою Десною стояло високе та таке напрочуд чисте небо, ніби щойно скупане. А за містом воно аж світилося якоюсь неземною, осяйною красою. Сюди, до Десни з пагорба спускалася, стелилася стежка, петляла поміж кущів калини, шипшини. Від кущів вона круто повернула в густі зарослі верболозу, вільхи, а там далі вигулькнула за ними та й загубилась, зникла в жовто-сірому піску, не добігши всього кілька метрів до дерев'яного помосту, до трьох розлогих верб, що схилилися над водою, відбилися в ній, тихі, зажурені.

Неподалік на піску ще виднілися сліди: одні великі, а інші маленькі та вузькі. Видно, що їх залишили юнак і дівчина. А в одному місці вони були глибокі: каблучки нарізно, носочок близько до носка. Мабуть, закохані стояли допізна.

Віти верб, подекуди перевиті жовтавими стрічками, злегка торкалися мовчазних човнів, що застигли на сонній воді, наглухо ланцюгами припнуті до кілків та стовбурів дерев. На поодинокому камені грали, переливалися веселковими кольорами краплини роси. Це їх такими гарними зробило світанкове сонце, яке щедро пригорщами розсипало проміння.

Саме звідси добре було видно на протилежному березі Десни високу гору, довкола підперезану, ніби поясом, темнозеленим гаєм, якого ще не встигла розмалювати своїм пензлем чарівниця-осінь. Хоч і було ще рано, а вже біля каменя стояв ставний літній чоловік із сивою борідкою, мудрими, виразними очима, середнього зросту. Стояв непорушно і все дивився то на гору, то на річку, то на три верби і припнуті до них човни. Його, напевно, чимось вразила, схвилювала притихла Десна і над нею у високому небі сонце. І справді,

* Існують й інші версії про місце створення цієї пісні (наприклад, м. Седнів).

воно було якесь незвичайне, ніби відчувало, що вранці на березі річки має статися щось таке, що буває дуже рідко в житті, а, може, навіть раз на сто років.

Біля каменя стояв відомий український байкар Леонід Іванович Глібов.

У вихідні дні він часто навідувався сюди, в затишний мальовничий куточок над річкою. Все дивився замріяно на Десну, — як пливе повільно, як над нею схилилися верби, що вже готуються до довгого зимового сну. Леонід Іванович міркував, згадував. Літо минуло швидко. На дорозі стала невблаганна і байдужа осінь.

Чомусь на думку прийшло: а чи може осінь зустрітися з весною? Химерне запитання. Усміхнувся. Ну й вигадав таке. Мабуть, що ні. Такого в природі не буває. І раптом почув, як зовсім близько дзвінко-дзвінко вистукували якусь легку, майже весняну мелодію підківки чобітків. Озирнувся і побачив, як виринула з густого верболозу, мов ота весна, весела, струнка, з чорними струмочками кіс, в барвистій вишиванці, в запасці, у вишневих чобітках, вродлива юна дівчина. Обличчя її випромінювало сонячну радість. У руці тримала кілька опалих з дерев листків. Вона ніби не пройшла, а пропливла повз нього, як у дивнім і неповторнім сні. А він ще довго-довго дивився їй услід.

Що для неї, юної, вродливої, осінь? Це в нього вже осінь, і до того ще й глибока, з подихами вічної зими. Ще раз подивився на верби. Стоять, хоч і запечалені, але не дуже журяться вони, бо відчувають, бо знають, що все одно до них повернеться весела весна, й до річки — також. А до нього — ні. Та це не біда.

Він переможе осінь, а там і холодну злу зиму. Обов'язково — переможе. Хоч він байкар, але зараз його серце забажало написати ліричний вірш з роздумами про своє життя, навколишню природу. У ньому вилити свій щемкий біль, журбу за втраченим, чого вже не вернеш ніколи. Такого з ним раніше не було. Хутко дістав з кишені записник. Писав швидко і легко. Рядочки мережилися за рядочками:

До тебе, люба річенько,
Ще вернеться весна...
А молодість не вернеться,
Не вернеться вона...

...Висока гора, густий темнозелений гай попід нею, схилені верби, притихлі човни — все це ожило в рядках його

вірша-сповіді. Мимохіть вирвав аркуші, поклав перед собою на камені. Прочитав вірш раз, вдруге. Сподобався. Та й почав собі наспівувати.

Над притихлою Десною стояло вічне, високе небо. М'яко стелилася стежка. Нею на пагорб до міста йшов Леонід Іванович. Йому хотілось якомога швидше зустрітися з друзями, прочитати свій новий вірш. Очі випромінювали радість. Він ніби помолодшав на багато років. Серцем відчув, що, нарешті, і до нього осіннього ранку прийшла висока мить натхнення — з'явилася пісня, що переживе його самого. Часто буває, що поети творять і мелодію. Тільки не записують її, бо вони не знають музичної грамоти.

Повіяв вітер. Його крила підняли з каменя забуті поетом листочки з віршем «Журба». Вони покружляли над Десною, повільно опустилися на її течію, що понесла її кудись далеко — у вічність.

В народі дали назву пісні за першим рядком вірша — «Стоїть гора високая». Її записав та аранжував великий український композитор Микола Лисенко.

Стоїть гора високая (Журба)

Музика Миколи Лисенка
Слова Леоніда Глібова

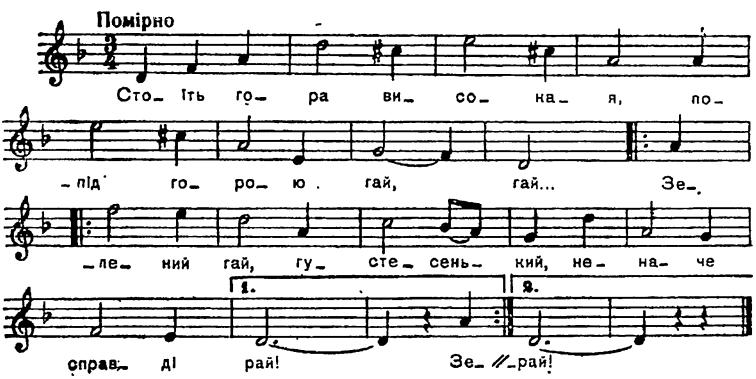

Стоїть гора високая,
Попід горою гай,
Зелений гай, густесенький,
Неначе справді рай!

Під гаєм в'ється річенька,
Як скло вода блищить,
Долиною зеленою
Кудись вона біжить.

Край берега, у затишку
Прив'язані човни,
Там три верби схилилися,
Мов журяться вони, —

Що пройде любе літечко,
Повіють холода,
Осиплеться їх листячко —
І понесе вода.

Журюся я над річкою...
Біжить вона, шумить,
А в мене хиле серденько
І мліє, і болить.

Ой річенько, голубонько!
Як хвилечки твої —
Пробігли дні щасливії
І радощі мої!..

До тебе, моя річенько,
Ще вернеться весна,
А молодість... не вернеться,
Не вернеться вона!..

Стоїть гора високая;
Зелений гай шумить;
Співають пташки голосно,
І річечка блищить...

Як хороше, як весело
На білім світі жить!..
Чого ж у мене серденько
І мліє, і болить?

Болить воно та журиться,
Що вернеться весна,
А молодість... не вернеться,
Не вернеться вона!..

1859

Ніч яка, Господи, місячна, зоряна (Виклик)

9. Співець найтонших почуттів

Ранок був незвичайний. У небі творилося диво. Воно, високе, блакитне, щомиті мінялося, велично, яскраво сяяло багатьма кольорами. Раптово у центрі села Клішинці задзвонили один за одним дзвони. Срібно розливали своє дзвінке, закличне «бам-бам-ба...». То так вони кликали мешканців села на велике свято — Великдень.

До широкого майдану, до церкви, все йшли та йшли вулицями святково вбрані поважні господарі, молодиці з дітьми, невеликими гуртами парубки, дівчата...

В одному будинку, що білів у чималому вишневому садку, було тихо-тихо. Його тьмяні вікна, обвиті павутинням, в краплинах ранкової роси, здавалися заплаканими. Будинок сумував без своїх добрих, лагідних господарів. На його ґанку в самотині стояв невеличкий хлопчик і все журливо дивився на вулицю, як нею йдуть діти з батьками.

Почувся цокіт копит. То швидко мчали коні. Перестук копит все ближчав і ближчав. Ось напроти обійстя зупинився повіз. З нього вийшов ставний, вродливий чоловік середнього зросту. Хутко відчинив хвіртку і попрямував до ґанку:

— Добридень, Михайлику! — лагідно промовив чоловік, рукою погладив непокірного чубчика на голові хлопчика. На очах Михайлика з'явилися сльози. Так його завжди пестив батько.

— Не плач. Я приїхав за тобою, — сказав Віталій Лисенко.

Взяв його на руки, пішов вулицею до підводи. Хлопчика посадив поруч із собою. І побігли, помчали коні у полтавське мальовниче село Гриньки.

— Старицькі і Лисенки — родичі. У Гриньках у тебе є менший на два роки братик, мій син Микола. І ти будеш моїм сином, — так казав хлопчику, обіймаючи його за худенькі плечі, Віталій Лисенко. Михайлик, відчувши доброту, ласку, сидів, притулившись до свого дядька.

А в Гриньках Микола з нетерпінням очікував приїзду Михайлика. Все стояв на подвір'ї, пильно дивився на шлях. Він перший побачив коней, повіз. Швидко пішов назустріч батькові і двоюрідному братику.

Хлопчики сподобалися один одному, подружилися. Разом ходили купатися до річки, навідувалися до гаю, де радісно щебетали, виспівували різні пташки та вабили зір галявини у барвистих квітах.

Вечорами заходили до світлиці. На канапі сиділи нишком. Тут любили слухати, як мати Миколки, вродлива жінка, гарно грала на фортепіано та співала українські народні пісні. Їх знала багато. Особливо зворушливо виводила:

Нащо мені чорні брови,
Нащо карі очі,
Нащо літа молодії,
Веселі, дівочі?

Минали літа. Швидко росли хлопці. Віталій Лисенко потурбувався про те, щоб Михайло отримав належну освіту. Одвіз в місто Полтаву, там влаштував у престижну на той час гімназію.

Влітку стрункий, вродливий гімназист приїхав на канікули в село Гриньки. Якось одного дня пішов прогулятися до річки поблизу сусіднього села. Неквапно йшов левадою, вдихав на повні груди настої духмяних трав: запашного чебрецю, дикої м'яти... Звідси звивиста стежка петляла поміж розлогими вербами, густими острівцями верболозів, а за ними синіло плесо річки. І тут почув, як ніжно, сумовито і так дзвінко співала на бéрезі дівчина:

Цвіте терен, цвіте терен,
Листя опадає:
Хто в любові не знається,
Той горя не знає...

Щирий спів полонив юнака. Пішов хутко, щоб побачити незнайомку. Подумав: співає гарно, то, мабуть, і така ж дівчина.

На дерев'яному помості побачив юну, тонкостанну з чорною тугою косою дівчину, що стояла босоніж в білій вишитій сорочці, чорній спідниці, викручувала мокру білизну та й наспівувала собі. Підійшов близько.

Почекав доки закінчила наспівувати, а тоді приязно привітався:

— Добридень, дівчино!

Кароока озирнулася, тонкою чорною бровою повела, відповіла: — Добридень, паничу!

Михайлові дуже сподобалася дівчина. Стояв і закохано, мовчки дивився на неї. Мабуть, їй також сподобався вродливий, чемний юнак. Все ж він набрався сміливості, запитав:

— Як тебе звати?

— Звуть мене Оксаною...

— То запрошую, Оксано, прийти на вечорниці.

— Дякую. Я — сирота, немає в мене черевичків. Та й не гоже наймичці гуляти разом з паничами, — відповіла.

— Може, тоді увечері, як поробите всю роботу, вийдете до гаю? Я хочу зустрітися, порозмовляти з вами, Оксано.

— Не знаю, — тихо сказала і пішла не озираючись, струнка, вродлива.

А він все стояв непорушно, дивився, як вона прошкувала стежкою до сусіднього села. Не міг очей одвести. Такого з им ще не було ніколи. Цілий день не мав жодної хвилини спокою. Все в уяві бачив перед собою Оксану. З нетерпінням чекав тої миті, коли настане вечір. Сподівався, що пізнього вечора, осяяного місяцем, дівчина прийде на побачення за село, в тихий гай понад річкою.

Увечері пішов до гаю. Там стояв під розкішним кущем калини, все виглядав, а чи прийде сюди Оксана?

Вона вибрала собі зручне місце під двома високими березами. До них, замріяна, притулилася потайки дивилася на панича, щоб не помітив її. Вона не раз чула від бабусі, добре знала про те, що паничі освідчувалися в коханні бідним дівчатам, а потім зраджували, обдурювали їх. І тоді чесні, вродливі дівчата ставали покритками. Деякі вразливі не витримували наруги над собою, то накладали на себе руки.

...А ніч була напрочуд місячна, зоряна, ясна. У гаю на деревах листки тремтіли, на травах перлами світилася, сяяла

роса. Краса була невимовна, неповторна! Дівчина не вийшла зі своєї схованки на побачення, зажурена пішла з гаю.

З великої любові до дівчини, із щемкого болю нерозділеного почуття кохання, місячної ночі Михайло Старицький склав вірш. Йому дав назву «Виклик», тобто юнак цим віршем викликав на побачення, — освідчувався ним дівчині. Із нею так більше і не зустрівся ніколи.

Вперше вірш «Виклик» був надрукований у 1865 році в журналі «Нива», коли поету виповнилося двадцять п'ять років.

Цей твір вразив письменників, критиків, багатьох читачів своєю щирістю, ніжністю, витонченою формою.

У 1908 році вийшов у світ перший том творів Михайла Петровича Старицького, де були вміщені його поезії, переклади, а також проникливий вірш «Виклик». Він сподобався його родичу, найближчому другу, композитору Миколі Віталійовичу Лисенку. До нього створив мелодію і подарував пісню Михайлу Старицькому — основоположнику українського театру, талановитому драматургу, письменнику. Вона пішла в села і міста України. У народі дали їй назву з першого рядка твору «Ніч яка, Господи, місячна, зоряна». В радянські часи друкували у пісенних збірниках «атеїстичний» варіант назви — *«Ніч яка місячна, ясная, зоряна»*.

Проникливий поет-лірик, співець найтонших порухів душі людської Михайло Старицький не лише подарував нам чудову пісню, але й створив нові слова для української мови — чари, мрія. Їх увів до свого славнозвісного словника письменник Борис Грінченко.

Ніч яка, Господи, місячна, зоряна (Виклик)

Музика Миколи Лисенка
Слова Михайла Старицького

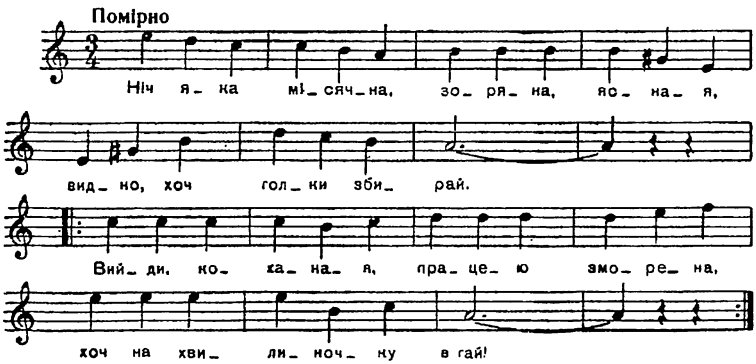

Ніч яка, Господи! місячна, зоряна:
Видно, хоч голки збирай...
Вийди, коханая, працею зморена,
Хоч на хвилиночку в гай!

Сядем укупі ми тут під калиною —
І над панами я пан...
Глянь, моя рибонько,— срібною хвилею
Стелиться полем туман;

Гай чарівний, ніби променем всипаний,
Чи загадався, чи спить?
Он на стрункій та високій осичині
Листя пестливо тремтить;

Небо незміряне всипане зорями —
Що то за Божа краса!
Перлами-зорями теж під тополями
Грає краплиста роса.

Ти не лякайся, що ніженьки босії
Вмочиш в холодну росу:
Я тебе, вірная, аж до хатиноньки
Сам на руках віднесу.

Ти не лякайся, що змерзнеш, лебедонько
Тепло — ні вітру, ні хмар...
Я пригорну тебе до свого серденька,
А воно палке, мов жар;

Ти не лякайся, що можуть підслухати
Тиху розмову твою:
Нічка поклала всіх та сном окутала —
Ані шелесне в гаю!

Сплять вороги твої, знуджені працею,
Нас не сполоха їх сміх...
Чи ж нам, окривдженим долею клятою,
Й хвиля кохання — за гріх?

1870

Сміються-плачуть солов'ї (Чари ночі)

10. У солов'їну ніч

Опівдні за містом, понад широкими плесами Дніпра та понад затокою, де під вербами причаїлися човни, дедалі втрачаючи свою силу, востаннє прогримів розкотисто грім. Згасли поодинокі спалахи небесних мечів — блискавки. Важкі дощові хмари розійшлися, розтанули, ніби їх зовсім не було. Зі свіжо скупаної блакиті неба сяяло, ласкаво усміхалося сонце. У Києві дощова вода бігла бурхливо навіть тротуарами. А дівчата, не чекаючи доки вода спаде, збіжить, хутко знімали черевички і йшли босоніж, стрункі, гарні, радіючи весняному дню.

На східцях біля будинку стояв і дивився на них двадцятишестирічний вільний слухач Київського політехнічного інституту Олександр Кандиба. Кожна з юних киянок видавалася йому незвичайною, поетичною, схожою на ту пісню, яку він ще не склав, не вимріяв своїм чутливим серцем.

Щось цього весняного дня творилося в його душі незбагненне, щемке. Прийшов додому, а спокою не було все одно. Згадалося рідне село Білопілля на Сумщині. Батьківська біла хата, а за нею — вишневий садок, де весняної ночі линули срібні, дзвінкі переливи солов'їні. Їх почути забажалося юнаку.

Увечері подався на Володимирську гірку. Тут добре мріялося. Стояв у задумі біля альтанки, а внизу, в густих кущах бузку і ліщини, то там то тут витьохкували солов'ї: «тьох-тюї, тьох-тюї...» Уже розсипав срібні чари місяць. І від цього все довкола здалось незвичайним, дивовижним.

Для того, щоб народився гарний вірш, не вистачало чогось, а чого і сам не знав молодий поет. Із Володимирської

гірки подивився вниз — і раптом там побачив юнака, що на руках тримав дівчину в білій вишитій сорочці, в запасці, яка переливалася веселковими барвами, з віночком квітів на голові. Вона міцно обвила білими руками плечі коханого, а їхні вуста злилися в жагучому поцілунку. На мить притихли солов'ї, щоб не сполохати чисте кохання. А потім затьохкали особливо дзвінко-дзвінко, полум'яно, ніби промовляли:

«Цілуй її, цілуй її,—
Знов молодість не буде!»

На одному диханні вихлюпнулися неповторні за змістом, красою почуттів і формою рядки вірша «Чари ночі». У них Олександр Кандиба схвильовано розповів про те, що минуло, що не вернеться, про першу любов і весну свого серця. Кілька разів прочитав вірш. І самому не вірилося, що він створив його так швидко.

Вранці після солов'їної ночі йшов вулицею і тихо наспівував:

Сміються-плачуть солов'ї
І б'ють піснями в груди...

І коли його зустріли друзі, запитали, чию пісню співає, то відповів, що її ще ніхто не чув, бо то його власна...

Вірш «Чари ночі», що нині відомий ще під назвою «Сміються-плачуть солов'ї...», тонкий лірик Олександр написав у Києві на Володимирській гірці вночі 26 квітня 1904 року. Текст дуже сподобався студентці Бестужівських курсів, майбутній дружині поета Вірі Свадковській. У народі кажуть, що зробивши щось незвичайне, духовне, ти виливаєш із свого серця солов'їного Олеся. Так і сприйняла вірш «Чари ночі» Віра. Вона почала називати Олександра ніжно й ласкаво — мій Олесь, давши життя його літературному псевдоніму.

Вірш «Чари ночі» вперше був надрукований в одеському літературному альманасі «Багаття».

1907 року вийшла перша збірка віршів Олександра Олеся «З журбою радість обнялась». Поет відкрив її сповненою загадкових ритмів, тонів наспівною перлиною — «Чари ночі».

У Тернополі в духовній семінарії навчався обдарований юнак Василь Безкоровайний. 1908 року на випускному вечорі друзі подарували йому збірочку віршів Олександра Олеся «З журбою радість обнялась».

Василеві вірші дуже сподобалися, припали до серця — перечитував їх постійно. Поезія Олександра Олеся вплинула

на подальший життєвий шлях Василя Безкоровайного. Він не тільки успішно закінчив Львівський університет, а потім вступив в цьому місті ще й консерваторію. Мріяв на слова Олександра Олеся написати музику. Його особливо привабив вірш «Чари ночі».

І як поет весняної ночі на одному диханні написав цього вірша, отак і Василь Безкоровайний у місті Тернополі 1920 року місячної ясної квітневої ночі під тьохкання солов'їв створив невмирущу, жагучу, щемку мелодію, що тоді схвилювала всіх і нині бентежить кожного з нас.

Та не судилося великому лірику Олександру Олесю творити на рідній землі. Після революції 1917 р. він вимушений був жити на чужині — у Чехословаччині.

І Василю Васильовичу Безкоровайному довелося жити за кордоном.

На Україну, яку понад усе в своїм житті любили, талановиті емігранти повернутися не могли, їх би знищили на Соловках або ж розстріляли. І не їхня вина в тому, що не вернулися до рідного краю.

До свого репертуару пісню «Сміються-плачуть солов'ї» узяв уславлений український співак Борис Гмиря. Завдячуючи йому, ми з вами слухали цю чарівну перлину.

У радянські часи її називали народною піснею. Авторів замовчували.

У роки незалежної України перемогла справедливість, нам повернули заборонені, забуті імена творців мелодійного шедевру, що навіки ввійшов до пісенної скарбниці українського народу.

У 1944 році відійшов у вічність автор тексту поет Олександр Олесь.

У 1966 році помер композитор, диригент, педагог Василь Безкоровайний. Він похований у місті Буффало, штат Нью-Йорк, США.

Так, давно немає їх, двох вигнанців з рідної землі. А їхня пісня бентежна, як ота дивовижна рання весна, як оте перше кохання, продовжує жити з нами.

Треба відзначити, що український композитор Василь Васильович Безкоровайний був автором багатьох ліричних пісень на вірші Тараса Шевченка, Івана Франка, Олександра Олеся та на твори інших українських поетів.

Та саме пісня «Сміються-плачуть солов'ї...» принесла йому славу, визнання, зробила безсмертним ім'я композитора.

Сміються-плачуть солов'ї
(Чари Ночі)

Музика Василя Безкоровайного
Слова Олександра Олеся

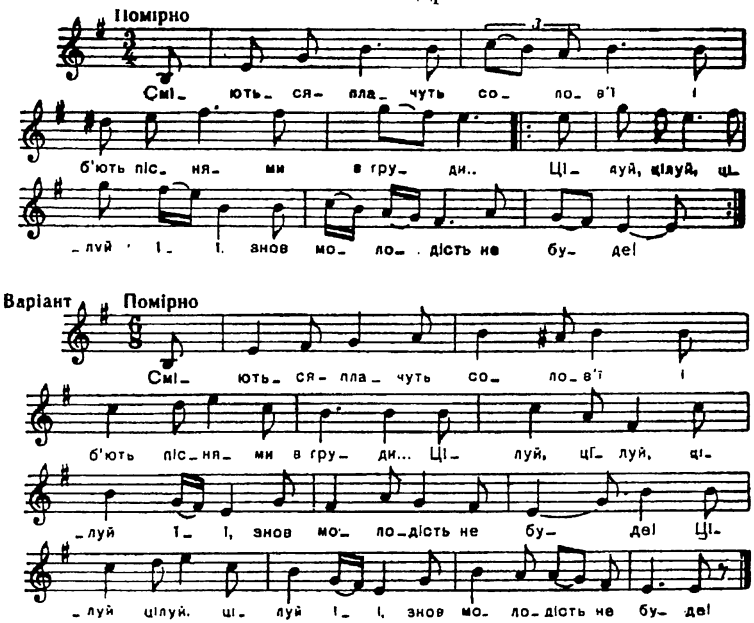

Сміються-плачуть солов'ї
І б'ють піснями в груди:
«Цілуй, цілуй, цілуй її, —
Знов молодість не буде!»

Ти не дивись, що буде там,
Чи забуття, чи зрада, —
Весна іде назустріч вам,
Весна в цей час вам рада.

На мент єдиний залиши
Свій сум, думки і горе —
І струмінь власної душі
Улий в шумляче море.

Лови летючу мить життя,
Чаруйсь, хмілій, впивайся,
І серед мрій і забуття
В розкошах закохайся.

Поглянь: уся земля тремтить
В палких обіймах ночі,
Лист квітці мрійно шелестить,
Траві струмок воркоче.

Відбились зорі у воді.
До хмар летять тумани...
Там ллються пахощі густі,
Там гнуться верби п'яні.

Чого ж стоїш без руху ти,
Коли весь світ співає?
Налагодь струни золоті —
Бенкет весна справляє!

Сміливо йди під дзвін чарок,
З вогнем, піснями в гості
На свято радісне квіток,
Кохання, снів і млості.

Як іскра ще в тобі горить
І згаснути не вспіла, —
Гори! Життя — єдина мить,
Для смерті ж — вічність ціла!

Загине все без вороття,
Що візьме час, що люди,
Погасне в серці багаття
І захолонуть груди.

І схочеш ти вернуть собі,
Як Фауст, дні минулі,
Та знай, боги над нас скупі,
Над нас глухі й нечулі.

Чому ж стоїш без руху ти,
Коли весь світ співає?
Налагодь струни золоті:
Бенкет весна справляє.

Сміються-плачуть солов'ї
І б'ють піснями в груди:
«Цілуй, цілуй, цілуй її, —
Знов молодість не буде!»

1904

Чуєш, брате мій (Журавлі)

11. «Заки море перелечу...»

З міста Бережани навідалися пани в село Кречульці до свого знайомого, тутешнього багатого господаря. Від нього чули не раз, що село гарне. У Кречульцях вода в рублених криницях підступає аж під самісіньке цямриння і така прозора, як кришталь, та на диво смачна. Її п'єш і ніяк не можеш напитися. Кухликом зачерпнеш води з криниці і скрізь на стінках його рясно пухирців. Це ознака того, що вода студена, джерельна, або, як кажуть у народі, цілюща, жива вода!

У місцевих господарів садки розкішні, що з-за них ледь-ледь проглядають-біліють будинки. Земля родюча: шумлять високі жита, густа пшениця. А поміж ними де-не-де червоні спалахи диких маків та ніжна синь волошок. Гарно. Десь невидимі одна за одною все перегукуються перепілки: «Пить-підем, пить-підем...» А у височині неба, ніби ниткою прив'язаний, висне на одному місці і все радісно виспівує жайвір.

Мальовниче, велике село дуже сподобалось панам з найближчого міста Бережани. Вони милувалися чудовими краєвидами, не могли очей відвести. Та все ними бачене тут належить його віковічним працьовитим господарям — мешканцям Кречульців. Їх багато. Швидко виселити звідси їх — справа непроста. Кажуть, бережанські пани довго радилися, поки знайшли спосіб обкласти село новими непосильними податками.

Сутужно стало жити селянам. Вже, як раніше, не раділи добрим врожаям. Не всі змогли сплатити податки. Бідні родини вимушені були продавати свої ділянки землі приїжджим

панам з Бережан та з інших міст. Так тоді було в багатьох селах Галичини.

Восени, як те вороння чорне, галасливе, з'явилися в Кречульцях урядовці, а з ними, як завжди, поважні пани і різні підпанки, так звані «агітатори», котрі щонеділі скликали селян на сходку, на широкий майдан біля церкви та й розповідали улесливо різні небилиці про далеку країну Канаду, її безмежні і дуже родючі ґрунти і те, як там заможно, щасливо живуть усі люди. Та й підпанки переконували: «У Канаді українцям землі дають задарма і стільки, скільки годен її обробити чоловік».

Ось на це й спокусилися навіть заможні селяни. Вони спродували худобу, домашнє майно, а дехто свої ґрунти. Хоч, звичайно, не продавали хати, бо сподівалися, що через кілька років повернуться із заробітків додому та й куплять собі ще кращі, більші ділянки землі.

Все частіше то на одній, то на другій вулиці чулися перестуки сокир, молотків. Господарі забивали дошками навхрест вікна та двері спорожнілих хат. З чималими клунками за плечима, міцно тримаючи дітей за руки, йшли вони із села битим шляхом понад річкою Золотою Липою. У клунках несли найдорожче, що їх зв'язувало з Кречульцями: пригорщі землі з батьківських могил та з обійстя, старанно загорнуті у хустини, вузлики з насінням пшениці, жита, гречки, квасолі, а також квітів.

... Надходив вечір. Повіяв рвучкий вітер. Із гілок дерев один за одним відірвав листочки, які впали у холодну посмутнілу воду Золотої Липи і були віднесені назавжди кудись далеко...

Несподівано з високості неба різко впало журливе, щемке до болю: «Кру-кру-кру...» Може, від журавлиної туги-крику й посивіла притихла трава понад берегами річки...

Все це бачив ставний юнак, студент Віденського університету Богдан Лепкий. Таке не забувається: його односельці, родичі залишали своє село, вирушали на чужину. Вони й здалися отими журавлями, що сірим шнуром летіли над спорожнілими полями і все губили своє тужливе «кру-кру-кру...» Оці птахи відчували, знали, що наступного року навесні не всі повернуться з важкої, виснажливої мандрівки. Ой не всі побачать любі з дитинства зелені луки, заквітчані ранніми квітами, сині плеса ставків та річок. Багатьох не втримають натомлені крила, на півдорозі впадуть у сиві хвилі безмежного, жорстокого моря і там зникнуть назавжди. Все

це зворушило до сліз молодого галичанина, глибоко запало в його чутливу душу. З цього дня Богдан почав складати вірші. У них переважали сумні осінні мотиви.

У 1895 році в журналі «Зоря», що виходив у Львові, були надруковані перші вірші молодого двадцятитрирічного поета Богдана Лепкого. А вже через кілька років вийшли у світ його збірки віршів «З глибини душі», «Осінь». Їх схвально оцінили читачі та критики.

У юності побачена картина — ідуть на заробітки односельчани, а понад ними крило в крило летять журавлі — непокоїла Богдана й мала колись вилитися в проникливий, художньо довершений твір. Для цього потрібен був тільки один поштовх. І це сталося.

...Вечоріло. Тридцятивосьмирічний вже відомий літератор Богдан Лепкий йшов з театру додому. Попід ногами шелестіло опале, жовте листя. І зненацька над його головою почулися тривожні крики відлітаючих журавлів. Підвів голову, побачив у високому небі сірий шнур птахів. Дивився на них, аж доки не згасло, не стихло на вітрі їхнє «кру-кру—кру...». Легко склався сам собою вірш «Журавлі».

У 1910 році він був надрукований у престижному львівському тижневику «Неділя». Цей вірш прочитав рідний брат поета, художник Левко Лепкий. Твір дуже сподобався. На нього і написав чудову, неповторну музику. Ось так народилася пісня, знана у світі як «Журавлі». В народі їй дали гарну назву «Чуєш, брате мій», дещо змінивши перший рядок. Вона дуже припала до душі емігрантам, вихідцям з України, котрі у пошуках заробітку (а пізніше — з політичних мотивів) змушені були залишати рідну землю, родичів, коханих.

Коли я чую, як професійні хорові колективи виконують цю пісню в обробці талановитого українського композитора Кирила Стеценка, в уяві постає журавлиний клин. Відчувається туга за чимось близьким і назавжди втраченим. Серце стискається від щемкого болю. Пісня братів Лепких не тільки зворушлива, емоційна. Це — незабутня сторінка людської пам'яті, поетичний відгомін життя українського народу.

У радянські часи імена творців пісні «Чуєш, брате мій» були заборонені, забуті. Її називали народною.

Сьогодні ми знаємо і шануємо талановитих творців неповторної пісні братів Богдана і Левка Лепких з-над берегів Золотої Липи на мальовничій Тернопільщині. І жити цій пісні вічно.

Чуєш, брате мій...
(Журавлі)

Музика Левка Лепкого
Слова Богдана Лепкого

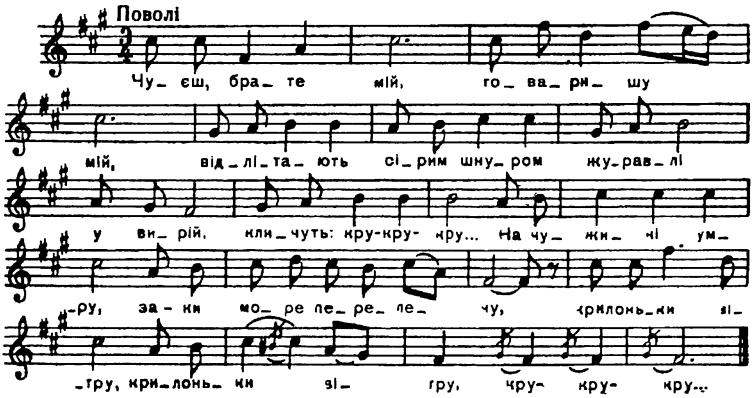

Чуєш, брате мій,
Товаришу мій,
Відлітають сірим шнуром
Журавлі у вирій;

Кличуть: кру-кру-кру...
На чужині умру,
Заки море перелечу,
Крилоньки зітру,
Крилоньки зітру,
Кру-кру-кру...

Мерехтить в очах
Безконечний шлях,
Гине, гине в темній мряці
Слід по журавлях.

Кличуть: кру-кру-кру...
В чужині умру,
Заки море перелечу,
Крилоньки зітру,
Крилоньки зітру,
Кру-кру-кру...

Їхав козак на війноньку
12. «Їхав стрілець...»

У садку моїх батьків, які жили в невеликому південному місті Котовську, що на Одещині, було завжди затишно. Особливо гарно було у цьому садку вечорами, коли крізь гілки вишень тихо-тихо лилося срібне проміння місяця.

Саме такими вечорами у вихідні сюди навідувалися сусіди, колеги по роботі та знайомі. Вони віталися і казали:

— Оце, Олександре Романовичу, Галино Йосипівно, завітали погомоніти та разом поспівати.

В нашій родині дуже любили народні пісні та твори, написані сучасними українськими поетами й композиторами. Струнка, смаглява моя мати мала з Божої ласки тонкий музичний слух. У неї був голос сильний, гарний, широкий як степ, м'який як оксамит, а чистий — як ранкова роса на квітках. Чоловіки та жінки ставали півколом у садку, а з ними посередині — моя мати. Вона заспівувала, підхоплювали усі. Злагоджено співав хор. Ми, діти, зачаровано слухали: «Стоїть гора високая», «За Сибіром сонце сходить», «Розпрягайте, хлопці, коні», «Повій, вітре, на Вкраїну» та інші пісні.

Були такі пісні, що їх співала тільки одна мати. Тоді всі мовчки слухали у її виконанні «Чуєш, брате мій», «Там, де Ятрань круто в'ється», «Їхав козак на війноньку». Особливо проникливо вона співала свою улюблену ще фронтову пісню про козака, що їхав на війноньку. У роки Великої Вітчизняної війни мати працювала у військовому польовому госпіталі. З концертною бригадою артистів їздила на передову, для бійців виконувала пісню — «Їхав козак на війноньку».

В радянські часи ця пісня була надрукована вперше з нотами в збірці композитора Левка Ревуцького «Золоті ключі». Жодних приміток до неї не було. Тому і вважалась народною. Багато хто думав, що в ній правдиво змальовані події, які

відбувалися в часи славної козаччини. Інші гадали, що вона належить славетній полтавці Марусі Чурай. Але це були лише здогади. Історія її походження зовсім інша. І назва була іншою. Автори цієї пісні — галичани, що її назвали «Їхав стрілець на війноньку». Це вже за радянської влади змінили в ній одне особливо страшне для більшовиків слово «стрілець» на менш страшне «козак». Авторів викреслили зовсім. Так пісня змогла поширитися і в радянській Україні.

...З вибухом Першої світової війни в 1914 році та з розпадом Австро-Угорської імперії почався великий національно-визвольний рух українців Галичини. Тоді з Тернополя, Бережан, Кременця, Чорткова, Заліщиків, Стрия та з багатьох інших міст і сіл юнаки та дівчата-студентки пішли добровільно до лав війська українських Січових стрільців. Це були в основному освічені молоді люди: випускники та студенти вищих навчальних закладів, які поставили перед собою одну мету — вибороти і створити Українську державу. У цих лавах зі зброєю в руках воювали талановиті музиканти, поети, художники, лікарі, вчені. Новобранців проводжали за околиці міст і сіл родичі, молоді галичанки.

Отак чорнобрива дівчина проводжала до війська і свого коханого — вже добре знаного на Галичині українського поета Романа Купчинського. Про це він і написав вірш «Їхав стрілець на війноньку» та присвятив його коханій дівчині Ярославі. Вона вишила і подарувала йому хустину, на якій були ініціали «Р» та «К».

У лавах Січових стрільців служив студент Львівського вищого музичного інституту, молодий композитор Михайло Гайворонський, син великого Каменяра — Петро Франко, студентка, перша хорунжа Софія Галечко та інші.

У 1914 році в місті Заліщики, де народився Михайло Гайворонський, та в навколишніх містах і селах молодь співала його мелодійні пісні.

Михайло Гайворонський прочитав в армійській газеті «Червона калина» вірш поета Романа Купчинського «Їхав стрілець на війноньку». Відразу написав до нього чудову музику, цей твір став улюбленим у вояків, молоді. Пісню співали не тільки в Галичині, а й по всій Україні.

Популярна лірична пісня «Їхав стрілець на війноньку» була створена під час Першої світової війни у війську українських Січових стрільців. Її автори — галичани: поет Роман Купчинський та відомий талановитий композитор Михайло Гайворонський.

Сьогодні нам повернули імена творців, мужніх вояків-патріотів, що любили Україну понад усе.

У рідних Заліщиках вшанували нині земляки композитора Михайла Гайворонського. На високому постаменті у центрі міста стоїть йому пам'ятник.

Скрізь по Східній і Центральній Україні набув поширення і «козацький» варіант цієї пісні, адже саме він озивався в серці виконавців із народу пам'яттю і любов'ю давньою й недавньою — до славгної козацчини, бо стрілецьких традицій тут просто не було. Отож, подаємо обидва тексти — на вибір читачів.

Їхав козак на війноньку

Музика Михайла Гайворонського
Слова Романа Купчинського

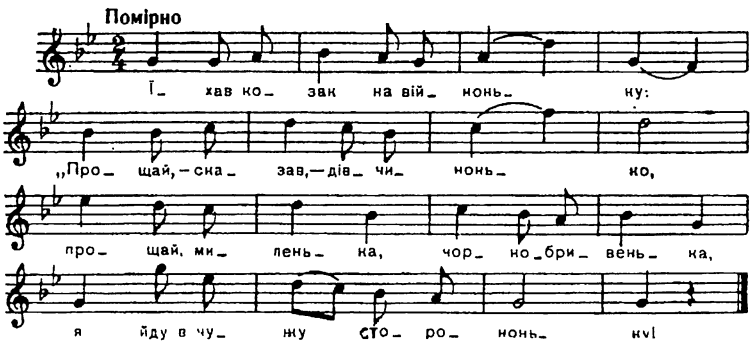

I

Їхав козак на війноньку:
«Прощай,— сказав,— дівчинонько,
Прощай, миленька, чорнобривенька,
Я йду в чужу сторононьку!

Дай же, дівчино, хустину,
Може, я в бою загину,
Темної ночі покриють очі,
Легше в могилі спочину!»

Дала дівчина хустину,
Козак у бою загинув,
Темної ночі покрили очі,
Вже він в могилі спочинув.

А злії люди насилу
Взяли нещасну дівчину,
Там серед поля гнеться тополя
Та й на козацьку могилу!

II

Їхав стрілець на війноньку,
Прощав свою дівчиноньку:
«Прощай, миленька,
Чорнобривенька,
Я йду в чужу сторононьку.

Подай, дівчино, хустину,
Бо, як у бою загину,
Накриють очі
Темної ночі,
Легше в могилі спочину».

Лихії люди насилу
Взяли нещасную милу,
А серед поля
Гнеться тополя
Та й на стрілецьку могилу!

Поч. XX ст.

Гуцулка Ксеня

13. Танго для королеви купальської ночі

Тьмяніла, згасала блакить неба. На околиці міста Коломиї річка стиха хлюпала хвилями, немов розповідала про щось. А вона ж на довгім-предовгім віку багато бачила, а ще більше чула. Сьогодні над нею, як і колись давно, повільно стелився прозорий туман, на мить зупинявся, лягав на плечі кущів верболозу, шипшини, калини...

Над горами за містом стояло вогнисте сонце. Чомусь не хотіло опускатися за верховину гори, там прилягти десь в темному зворі, відпочити до наступного світанку. Все позирало на те, як крутими стежками піднімались на гору хлопці та дівчата. А вони все йшли та йшли довгими вервечками. Парубки ставні, підперезані широкими шкіряними пасками, майстерно оздобленими металевими прикрасами, з топірцями в руках, простували поважно, гордо, як і належить вільним людям гірського краю — гуцулам. За ними дріботіли, жартуючи, перемовляючись між собою, дівчата: з кількома разками намиста на шиї, у вишитих сорочках, ошатних плахтах. У косах красувалися вплетені стрічки, полум'яніли квітки. Таке гарне вбрання дівчата одягли неспроста. Адже цього літнього вечора вони сходилися на одне з найбільших свят у Карпатах — Івана Купала. Розступилися смереки, ялиці. Тут вже починалася велика полонина. До неї дівчата йшли мовчки. У їхніх очах проглядалася бентега та глибока задума. Кожна з них потайки мріяла, десь в глибині душі сподівалась на те, що може цієї незвичайної літньої ночі саме їй випаде висока честь, прийде до неї омріяне роками велике

щастя — хлопці й дівчата оберуть королевою краси, господинею свята молоді. Та навіть дуже вродлива горянка не могла випадково стати королевою краси на Купала. Адже окрім стрункої постави, привабливого обличчя, претендентка на цей титул повинна мати ще й чудовий голос та гарно танцювати. Такі були надто великі вимоги.

Тому на святі молоді гуцульського краю обраниця мала великі права. Учасники дійства — парубки і дівчата обов'язково повинні виконати три її забаганки. А вони були різні і досить складні.

Далекого 1932 року королевою краси Верховини, господинею свята на Івана Купала обрали випускницю Коломийської жіночої гімназії красуню Ксеню, племінницю вже на той час добре відомого на Галичині поета-пісняра, композитора Романа Януарійовича Савицького, автора чудових пісень «Замріяний студент», «Гарна Олена», «Мрія» та інших, що тоді полюбилися молоді.

Як тільки-но стемніло, хлопці хутко розклали багаття посеред галявини, обрамленої звідусіль смереками, ялицями ще й кущами. Ось підпалили сухі пучки торішньої трави. Вона, потріскуючи, спалахнула яскраво, сліпуче. Тоді у вогонь стали підкидати сухі тріски, а далі й чималі гілки. Запалало велике багаття, велично освітивши широку галявину, навколишні дерева. А як багряний вогонь сягнув щонайвище, то перші відчайдухи, хлопці і дівчата, міцно взявшись за руки, з розгону почали перестрибувати через нього. Інші дівчата стали півколом та й заспівали купальську пісню:

А вже ж того та Купала
Ми діждалися,
А вже ж ми у віночки
Увібралися.

А потім дівчата вервечкою пішли, весело співаючи, до низу, до потічка, в якому, ніби в люстерку, чітко відбились і місяць, і зорі, і дерева. Тут потайки стали собі гадати на кращих парубків. На воду обережно опустили сплетені вінки з квітів та різного лісового зілля. Спершу оті вінки із запаленими свічечками пливли повільно, а потім швидка течія потічка підхопила, погойдала на хвильках, один за одним понесла на бистрині кудись далеко на долину. З ними понесла дівочі мрії, сподівання...

Деякі сміливіші дівчата подалися в гущавину лісу шукати цвіт чарівної папороті. Бо чули не раз від своїх бабусь, що саме опівночі в темних недоступних хащах на Івана на Купала зацвітає дивовижним золотавим спалахом папороть. Її цвіт — то великі чари. Хто побачить, а ще ліпше зірве цвіт папороті, то буде везучим, щасливим у житті.

Дивної купальської ночі не було спокою Роману Савицькому, вчителю приватної гімназії з міста Станіслава (нині Івано-Франківськ), бо королева свята молоді Верховини загадала йому одну забаганку, щоб він створив таку пісню, аби відразу заспівали усі. Та ще так приязно подивилася, ніжно промовила:

— Дуже прошу, Ромцю, напиши гарну пісню. У тебе вийде вона!

Роман Януарійович одійшов досить далеко від гурту молоді. Вибрав собі місце під високою смерекою над самісіньким потічком. Довго в задумі стояв під деревом, слухав, як шумить, виспівує якусь свою мелодію потічок. Легко йому. Одна в нього мелодія. А йому, Роману, треба знайти і до того ж швидко нову, ніким ще не чуту, кращу за попередні. Хвилювався. Вельми глибоко запала в серце вродлива Ксеня, її мова. Все шукав якісь незвичайні слова, щоб ними висловити, передати свою несмілу, чисту любов. Шукав і не знаходив. Журився. Ксеня підійшла до нього, стиха поклала руку на плече Романа, вогнистими очима опекла, запитала:

— А чи є пісня, Романе?

— Ні, Ксеню. Бо ще не знайшов гарних слів, хоч і мелодія вже начебто виткалася. А ось слова ще шукаю кращі...

— А ти заспівай ті слова, що прийшли до тебе. Може якраз і будуть гарною співанкою. Я тобі підспіваю. Та й вже треба йти до гурту, зачекались хлопці й дівчата.

Роман стиха заспівав:

Душа страждає,
Звук трембіти лунає,
А що серце кохає,
Бо гаряче, мов жар...

Мовчала Ксеня. Розгубився Роман. З болем запитав:

— Не вдалася?

Вона підійшла близько, оповила руками шию, поцілувала, гаряче дихаючи, промовила:

— Це твоя і моя найкраща пісня. За неї вдячна тобі. Вір мені: вона полине над нашими Карпатами, у кожному селі співатимуть її, бо є в ній те, від чого мимоволі щемить серце. Сама проситься на вуста. А як ти назвав пісню?

— Якщо тобі, Ксеню, так дуже сподобалася, то хай буде «Гуцулка Ксеня».

— Ще раз дякую. А тепер хутчій ходімо до багаття. Там її розучимо з дівчатами і хлопцями, щоб вже наступного дня пішла по всьому гірському краю.

Парубкам і дівчатам сподобалася чудова пісня «Гуцулка Ксеня». Вони ішли додому, співали її з піднесенням. Невдовзі «Гуцулку Ксеню» співала вся Галичина. А далі з багатьма молодими емігрантами вона полинула далеко-далеко до Канади, Америки, Аргентини, Бразилії, Австралії... Бійці інтернаціональних бригад співали її на барикадах Іспанської республіки під Мадридом, Сарогосою, в горах Естремадури...

У вересневі дні 1939 року, коли Західна Україна об'єдналася зі Східною, прийшла вона і до нас — на Подніпров'я.

Навчаючись у Тухольківській середній школі, що на Львівщині, мені поталанило бачити і чути вродливого, ставного композитора, поета-пісняра Романа Януарійовича Савицького. Йшли роки. 1974 року зупинилося його гаряче, співуче серце. У селі Лісовичах, недалеко від курортного містечка Моршина, що на Львівщині, біля могили рідної матері заснув вічним сном Роман Януарійович Савицький, співець своєрідної краси природи гірського краю, неповторної людської ніжності, чистого кохання.

У тихому куточку цвинтаря на його пам'ятнику дві трембіти задивились у високе вічне небо України, і немов грають вони його чудові, невмирущі пісні «Квітку з полонини», «Червоні маки», а серед них пломінку, зіткану з великого і нерозділеного кохання романтичну і журливу «Гуцулку Ксеню». Ця пісня була справжнім українським танго для гуцулки Ксені — королеви купальської ночі.

«Гуцулка Ксеня» назавжди увійшла до золотої скарбниці нашої української ліричної пісні.

Гуцулка Ксеня

Музика і слова Романа Савицького

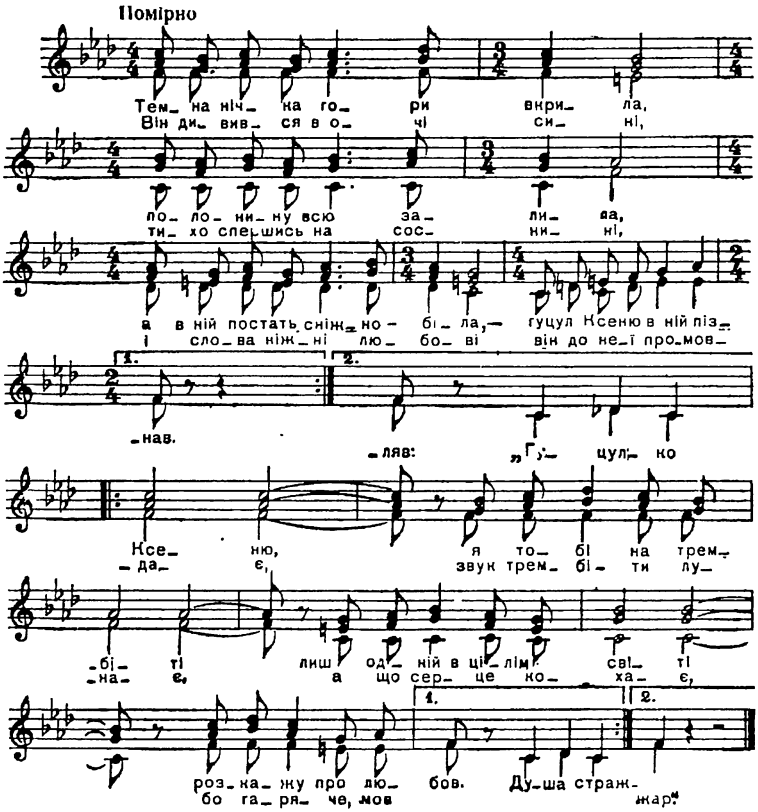

Темна нічка гори вкрила,
Полонину всю залила,
А в ній постать сніжно-біла,—
Гуцул Ксеню в ній пізнав.

Він дивився в очі сині,
Тихо спершись на соснині,
І слова ніжні любові
Він до неї промовляв:

«Гуцулко Ксеню,
Я тобі на трембіті
Лиш одній в цілім світі
Розкажу про любов.
Душа страждає,
Звук трембіти лунає,
А що серце кохає,
Бо гаряче, мов жар».

Вже пройшло гаряче літо,
Гуцул іншу любив скрито,
А гуцулку чорнобриву
Він в останню ніч прощав.
В Черемоші грали хвилі,
Сумували очі сині.
Тільки вітер на соснині
Сумно пісню вигравав:

«Гуцулко Ксеню,
Я тобі на трембіті
Лиш одній в цілім світі
Розкажу про свій жаль.
Душа страждає,
Звук трембіти лунає,
А що серце кохає,
Бо гаряче, мов жар».

Червоні маки
14. Квіти кохання й печалі

Якось надто швидко відсміялась, відкипіла в гаях, лісах, на обійстях господарів пахучим білим, рожевим, бузковим цвітом бентежна, завжди світлосумна і водночас весела весна. Напевно, долинами вздовж звивистої і стрімкої річки Стрий кудись далеко, аж у сині гори, веслуючи сонячними спалахами, вона попливла на своїх зелених човнах. Там, у горах, у глибоких темних зворах, притихла, заховалася. До Прикарпаття завітало літо.

У селі Верхнє-Синєвудське, недалеко від Сколівщини, одвічного краю бойків, різнотрав'я розлилося повінню, затопило долини. На невеликих полях, що подекуди притулилися біля підніжжя гір та пагорбів, у смарагдових житах то тут то там спалахнули вогники. Це зацвіли маки. На їхніх тендітних пелюстках тремтіли горошинки прохолодної роси. Повітря стало свіже, прозоре мов кришталь. Кажуть бойки, що в їхньому краю кришталеві світанки.

Стрункий чоловік у вишиванці підійшов до поля. Зупинився. Довго дивився на жита, в очах ятрилася глибока задума, туга і водночас — радість. Туга за тим, що кудись назавжди пішла його юність, і вже ніколи не повернеться, як не клич.

Через кілька років і в нього буде літо — перейшли роки за тридцять. Він все один, як билина в осінньому полі.

Вчора прийшов перший лист від королеви краси найбільшого свята молоді — Івана Купала, його дев'ятнадцятирічної племінниці Ксені. У ньому було небагато слів, але особливо дорогих для нього: «Ромцю, приїжджай у Коломию. Співатиму «Гуцулку Ксеню». Буде мій дебют. Чекаю. Ксеня».

Кілька разів перечитував листа. Як хотілося побачити Ксеню, почути її ніжний, неповторний голос! Як вона гарно співає. Як біль проймає серце. Що ж їй подарувати? Квіти. Так, це буде найкращий подарунок.

Уважно подивився на вогнисті маки. Згадав він, уже досить відомий композитор і автор слів пісні «Гуцулка Ксеня» Роман Януарійович Савицький, про давній звичай рідної Бойківщини: червоні маки дарують дівчатам, коханим на знак особливої поваги. Подумав: до міста Коломиї не так і далеко, а маки швидко в'януть, облітають... Що ж, він і там у Коломиї знайде їх серед жита. Не скаже ні слова: нехай про його почуття промовляють квіти.

Опівдні йшов вулицями Коломиї. Місто сподобалось. Красиве, чисте, в розкішній зелені дерев. Тут живе єдина його надія, його перше, може, й останнє кохання в житті. Відчував це серцем.

Увечері сидів у концертному залі в першому ряду. Глядачів було багато. Чекав виступу Ксені. Вона мала співати його пісню в другому відділенні концерту.

Він ще встигне назбирати для неї червоні маки...

І ось на сцену вийшла вона, красуня Гуцульщини — Ксеня. Полилась, полинула його пісня:

Душа страждає,
Звук трембіти лунає,
А що серце кохає,
Бо гаряче, мов жар...

На мить у залі стало особливо тихо, а потім, як отой грім, все наростаючи, залунали гучні оплески.

Роман Януарійович рвучко підвівся, стрімко вийшов на сцену, низько вклонився, всміхнувся і простягнув співачці букет.

Подивилася: маки. І застигла... Не може зрушити з місця. Квіти випали з її руки, багряно розсипались по сцені...

— Чоловіче, що ви наробили? Навіщо образили дівчину? Що вона зробила вам поганого? — промовила сива гуцулка.

Стояв розгублений. Звідки йому було знати, що в гуцулів не можна дарувати людині, а тим більше, дівчині, маки, бо то — цілковита зневага, образа, символ насмішки.

Подивився на сцену — Ксені там вже не було. Тільки лежали червоні маки — квіти його кохання, його печалі.

Вийшов на вулицю, попрямував до річки. Дорогою зустрів стару циганку, спитав:

— Чи не бачила дівчину з довгими чорними косами?

— Бачила. Плачучи, побігла туди, де, над річкою гора, — відповіла, ще й рукою показала.

Пронизала пекуча думка: він не завжди розумів її. Завдав їй стільки прикрощів, болю. Ще й нізащо так її образив. Але хіба себе завжди розумієш? Треба негайно просити вибачення! Ось вона! Чорна коса за плечима. Ось вона! Поспішає до річки...

Гукнув:

— Ксеню, зупинись на хвилинку!

Озирнулась. І раптом загримів грім, полило як з відра. Від потоків зрушилося каміння, обвалилося в бурхливу річку, яка підхопила із собою дівчину. Біда сталася на його очах. Не вистачило кілька кроків, щоб наздогнати, зупинити.

Вщухла злива, заспокоїлась річка: пішли шукати Ксеню. Два дні ходив сам не свій. На долині знайшли. Обіймав її мертву, цілував закриті очі. Не стало його першого і останнього кохання. Не стало. І не було йому спокою. Отож з болем лягли на папір слова тужливі:

Червоні маки, квіти кохання, —
Болючий спомин, тихе ридання.
Червоні маки, чудовий квіт
І згадка всіх минулих літ.

І тужня мелодія вихлюпнулася із роз'ятреного серця. З того часу кожна нова пісня Романа Савицького несла тугу, біль за непоправною втратою.

Червоні маки

Слова і музика Романа Савицького

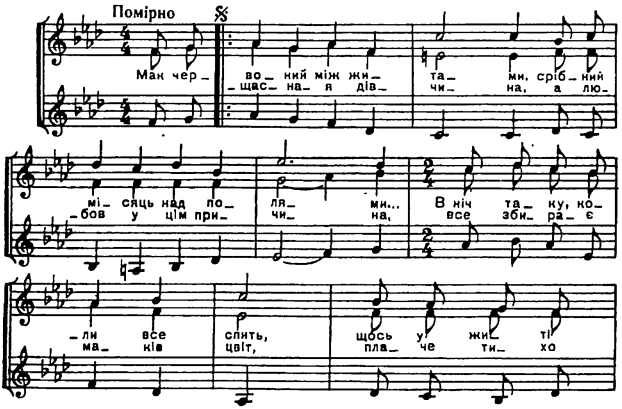

1. 2. Кінець

ше_ лес_ на весь тить. То не світ. Чер_во_ ні

ма_ ки, цві_ ти ко_ хан_ ня

Чер_во_ ні ма_ ки, цві_ ти ко_

бо_ лю_ чий спо_ мин, ти_ хе ри_

хан ня, бо_лю_ чий спо_ мин, ти_

дан ня! Чер_во_ ні ма_ ки,

_хе ри_ дан_ ня! Чер_во_ ні

чу_ до_ ві кві_ ти і загад_ ка

ма_ ки, чу_ до_ ві кві_ ти

всіх ми_ ну_ лих літ Мак чер_

Повторити від знаку 𝄋 до кінця

Мак червоний між житами,
Срібний місяць над полями...
В ніч таку, коли все спить,
Щось у житі шелестить.

То нещасная дівчина,
А любов у цім причина, —
Все збирає маків цвіт,
Плаче тихо на весь світ.

Червоні маки, квіти кохання,
Болючий спомин, тихе ридання!
Червоні маки, чудовий квіт
І згадка всіх минулих літ.

Мак червоний між житами,
Срібний місяць над полями...
В ніч таку, коли все спить,
Щось у житі шелестить.

Берізка
15. У спогаді моїм

Час — невблаганний. Він все летить і летить стрімко. Його не можна зупинити ні на мить. З ним неважливе, другорядне відходить кудись далеко, забувається, здається, ніби насправді й нічого не було. Та несподівано чимось може вразити якась одна, можна навіть сказати, звичайна подія. І що ж? Диву даєшся: минають роки за роками, все проходить у вічному плині часу, але саме ота подія хвилює, живе у спогаді твоїм.

... Недалеко від Києва є досить гарне місто з поетичною назвою Ірпінь. Напевно, так назване місто від річки, що тут протікає. В одному з мальовничих куточків Ірпеня розташований Будинок творчості Національної спілки письменників України, в якому відпочивають і одночасно пишуть свої нові твори майстри художнього слова. Зокрема, тут геніальний український поет Володимир Сосюра написав ліричні шедеври, які увійшли до його останніх прижиттєвих збірок «Весни дихання», «Осінні мелодії».

У місті Ірпені далекого травня 1941 року відпочивав відомий український поет, літературний критик, працівник столичного Інституту літератури імені Тараса Шевченка Степан Крижанівський. На той час він уже був автором поетичних збірок «Енергія», «Моїм ровесникам», «Золоті ключі», «Калиновий міст» та інших.

Того року травневий ранок видався напрочуд гарним. Щойно покрапав теплий дощ і відразу засяяло сонце. Тридцятирічному поету забажалося трохи пройтися парком, подихати свіжим, запашним повітрям. Ішов повільно, слухав веселе щебетання птахів. В кінці алеї його увагу привернули до себе білокорі берізки. І треба ж такому трапитися: побачив, як близько притулившись обличчям, однією рукою злегка

обійнявши білокору, стояла замріяна, струнка і на диво тонкостанна вродлива дівчина. Юній красуні дуже пасували світло-зеленого кольору сукня та білі босоніжки. Великі сині очі випромінювали ніжну задуму і радість. Поету дівчина видалася схожою на берізку, а ще — на однокласницю, з якою навчався у школі в рідному місті Новому Бузі, в яку був гаряче закоханий. Дивився, і самі собою мережилися рядочки вірша:

...В білому вбранні,
Жде мене берізка біла
У самотині...

Щодня зранку і опівдні обов'язково проходив алеєю, щоб хоч здалека побачити поетичну берізку, сімнадцятирічну школярку Тетяну. Вона мешкала неподалік Будинку творчості. У вихідні дні дивився, як вона, струнка, вечорами виходила з воріт свого будинку, йшла до міського кінотеатру. Каблучки її білих босоніжок вистукували бадьору мелодію.

Чи поет міг дівчині сказати про те, що дуже гарна, що збентежила, сподобалася? Звичайно, що ні. Він був одружений. Але вона стала для нього джерелом натхнення. Написав у цей час багато ліричних віршів. І вирішив при від'їзді до Києва подарувати Тетяні свій вірш, якому дав назву «Чекання». Та не зустрів її. Може, вона довго затрималася у своєї подруги. Цей вірш залишився в зошиті поета і пройшов з ним фронтовими дорогами Великої Вітчизняної війни. Його читав тільки найближчим друзям своїм. Відлунали салюти Перемоги. Майор, військовий кореспондент газети «Фронтовик» сорок восьмої армії Степан Андрійович Крижанівський повернувся до Києва. Побував у місті Ірпені. Будинку, де жила юна школярка Тетяна, не знайшов, зруйнували його під час війни.

І тільки в 1946 році вірш «Чекання» був опублікований вперше у його поетичній збірці «Гори і долини».

Степан Андрійович дружив з поетом-партизаном Платоном Вороньком. Часто вечорами один одному читали свої твори. Якось Платон Воронько і познайомив Крижанівського з демобілізованим підполковником, молодим, веселим студентом Московської консерваторії. Через кілька років, будучи солістом Київської опери, новий знайомий завітав до Степана Андрійовича. Це був композитор і співак Сергій Козак. Він переглянув вірші господаря і взяв із собою твір «Чекання», на який написав прекрасну музику. Що він стане

піснею, поет і гадки не мав. Композитор запропонував назвати пісню «Берізка».

Адже йшлося саме про дівчину, схожу на берізку. Поет погодився з ним. Під такою назвою пісня була надрукована в жовтні 1951 року у газеті «Молодь України». Вперше її виконали дуетом Сергій Козак і Микола Фокін.

Ішли роки за роками. Поет Степан Крижанівський навідався у свою степову Миколаївщину. В селі дівчата білили хату і співали його «Берізку». Схвильований, запитав їх:

— Дівчата, чию співаєте пісню?

Посміхнулися, відповіли:

— Нашу сільську, народну.

Не кожному поету таланить за життя, щоб його твір став не просто звичайною піснею, а такою, котра полонила наспівною мелодією не лише артистів, а й простих людей. «Берізка» стала улюбленою народною піснею.

Один з найстаріших в Україні 91-річний поет, професор, літературознавець Степан Андрійович Крижанівський нині мешкає у Києві. Він сказав про цей твір так: «Вдячний долі, що зустрів колись юну дівчину, що полонила, збентежила мене. Її образ і досі живе в спогаді моїм, у рядках пісні «Берізка».

Берізка

Музика Сергія Козака
Слова Степана Крижанівского

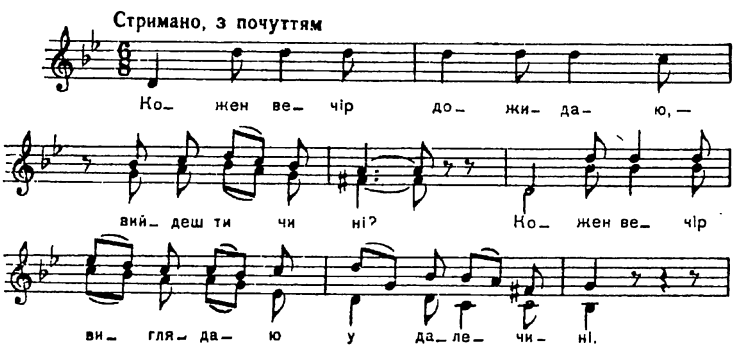

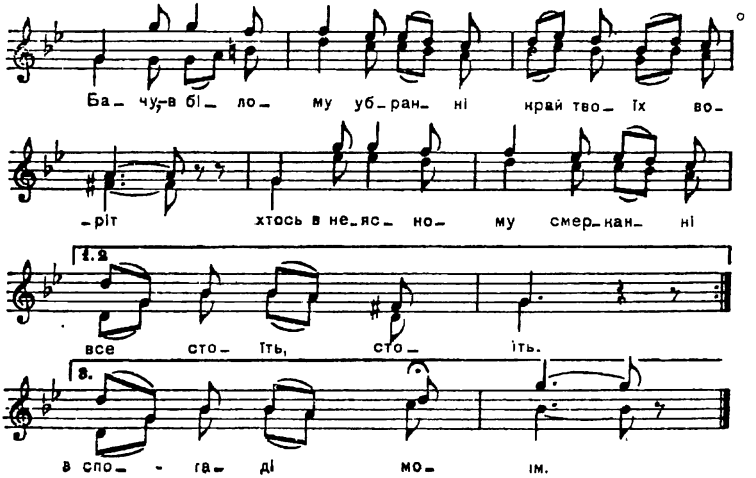

Кожен вечір дожидаю, —
Вийдеш ти чи ні?
Кожен вечір виглядаю
У далечині.

Бачу: в білому убранні
Край твоїх воріт
Хтось в неясному смерканні
Все стоїть, стоїть.

Чи не ти мене чекаєш
В сумі самоти?
Я лечу і повертаю —
Ні, не ти, не ти...
Край воріт сумна і мила,
В білому вбранні,
Жде мене берізка біла
У самотині.

Скільки раз імла вечірня
Маяла крильми,
Скільки раз берізка вірна
Виглядала з тьми!
Ти ж десь довго забарилась,
Не вернулась в дім.
Ти берізкою зосталась
В спогаді моїм.

А льон цвіте

16. Український реквієм

Сутеніло. Над притихлими ланами льону, в синіх спалахах цвіту пливли і пливли, злегка погойдуючись, вечірні тумани. Стелилися низько. Городами вкочувалися до села, що його довкіл обступили соснові ліси. Та й зупинились біля густих верболозів. Здалека здавалися полотнами, витканими з льону.

Спершу над лісом, потім над селом, зависли густі, чорні хмари. Десь на сході ще виднілася смуга чистого, синього неба. У чорних хмарах було щось зловісне.

Пізнього вечора на вулиці, посідавши хто на лавці попід тином, а хто просто на колодах, дивилися важкі хмари, стиха гомоніли в глибокій задумі поміж собою сиві, бувалі діди:

— Ой не на добро таке захмарене небо!

Дехто заперечував їм, особливо молоді чоловіки.

— Це хмари зібрались на дощ, а, може, на зливу. Може, на град. Всяке буває. Ось побачите.

Так погомоніли, докурили цигарки та й розійшлися. Загасли останні поодинокі вогні в хатах.

Заснуло село, над ним хмари перед досвітком зникли так раптово, ніби їх зовсім не було. Сяяло сонце, в його теплому промінні купалися, достигали льони.

А опівдні на майдані біля школи селяни почули:

— Сьогодні вранці, двадцять другого червня 1941 року, віроломно напала на нашу Вітчизну фашистська Німеччина.

Заголосили, затужили, заплакали жінки. Злякано дивилися діти. Чого плачуть матері, бабусі. А вже виконавець із сільської ради розносив повістки. З клунками за плечима ішли чоловіки, юнаки боронити від жорстокого ворога свою святу землю, рідну Житомирщину.

Туди, далеко за село, де простелилася дорога поміж льонами та круто бігла до соснового лісу, і вдова Марія провела двох синів-близнюків, ставних, як явори на подвір'ї біля її хати, посаджені чоловіком. Синьоокі, з чубами спілого льону, ішли вони і втішали матір, що проженуть ворога, скоро повернуться додому. Благословила синів своїх.

Краєчком тернистої хустини витерла непрошені сльози, повільно з молодицями попрошкувала в село. Проминула гай. За ним починалися хати. Над річкою, в розлогих вербах голосно кували зозулі. Закували та й замовкли. Як ведеться з сивої давнини, Марія запитала:

— Скажіть, зозуленьки сивенькі, скільки років жити моїм синочкам?

Мовчали зозулі. Ще раз гукнула:

— Скажіть, любі!

Вони ніби її почули. Раз по раз дзвінке: «ку-ку, ку-ку, ку». Стояла і все лічила. Накували років багато. Та помилилися сиві зозулі. Помилилися.

Чорним димом заволокло сині льони. Витолочили їх чужинці. По вогненних дорогах війни розійшлися сини синьоокі. Розійшлися... Роками від них не було жодної вісточки. Отримала болюче повідомлення, що пропали безвісти.

... У травні відлунали салюти Перемоги. Знову підвелися, синьо-синьо зацвіли льони у поліському краї. Марії не вірилося, що сини полягли. Чекала, виглядала їх з далекої дороги. У вихідні дні одягла святкове вбрання, прямувала за село, там годинами стояла на обніжку біля поля. Дивилася на дорогу та на льони. Вони нагадували їй синів синьооких. Тут якось влітку її побачив молодий випускник Одеської консерваторії Іван Сльота. Подивився на сиву, згорьовану матір, на льони. І льони здалися воїнами, що не повернулися. І забриніли в серці слова, і полилася мелодія разом з ними:

А льон цвіте
Синьо-синьо,
А мати жде
Додому сина...

Несподівано в серці залунала щемка, розлога мелодія. Хутко записав. Відчув, що це буде пісня, не схожа на його попередні — сильніша, краща. Потрібен текст. Непокоїла думка: хто може написати про льон і матір гарний вірш? Іван Сльота згадав про Василя Юхимовича, його село Синьгаї Коростенського району Житомирської області. Молодому

композиторові подобалися вірші цього поета, колишнього фронтовика, а на той час заступника редактора журналу «Україна». Завітав до редакції і запропонував Василю Юхимовичу написати слова до пісні.

— Добре. Подумаю, — відповів синьоокий поет.

Сльота розповідав йому з піднесенням про те, якою уявляє нову пісню. Юхимович слухав мовчки, не відгукуючись.

— Василю Лукичу, льон цвіте синьо-синьо, а серед нього стоїть мати і жде додому сина. Вам і мелодію наспіваю, — сказав Іван Сльота

Незвичайна мелодія схвилювала поета, запалила його душу. Він відповів:

— Через кілька годин зустрінемося біля філармонії.

Тут і відбулася зустріч і народження пісні...

Цього ж дня, ні на кого не звертаючи́ уваги, стоячи на Хрещатику під каштанами, поет і композитор у два голоси виспівували:

Де льони-довгуни
Вилягали і гордо вставали,
Наслухали сини,
Скільки літ їм зозулі кували.

Вперше її виконав поліський ансамбль «Льонок» під керівництвом автора Івана Сльоти. А потім до свого репертуару взяли бандуристки Юлія Гамова, Леонора Миронюк та Валентина Пархоменко. А коли пісню «А льон цвіте» співали в Колонному залі імені Миколи Лисенка Національної філармонії в Києві, то вдови, передчасно посивілі жінки, не стримували сліз, так їх зворушили проникливі слова і мелодія. Це була вже не просто пісня, а твір-реквієм пам'яті загиблих, пісня-спомин про тяжке лихоліття Великої Вітчизняної війни; пісня синів, дочок, і онуків воїнів, що полягли на полях жорстоких боїв за нас, за нашу Україну.

Пісня-реквієм долинула і до далекої Канади. Там вона по-особливому схвилювала українців, що колись змушені були залишити рідну землю, податися в чужину на заробітки. Канадці українського походження зі сльозами слухали цю пісню рідної сторони.

«А льон цвіте...» стала однією з найулюбленіших пісень нашого народу, навічно ввійшла до золотого фонду української пісні.

А льон цвіте

Музика Івана Сльоти
Слова Василя Юхимовича

С.
А.
І.
Б.

mf Де льо_ ни- дов_ гу_ ни

ви_ ля_ га_ ли гор_ до вста_ ва_ ли,

mf на_ слу_ ха_ ли си_ ни,

скіль_ ки літ їм зо_зу_ лі ку_ ва_ ли...

А льон цві_ те си_ ньо- си_

Соло

ньо, а ма ти жде, до_ до_ му

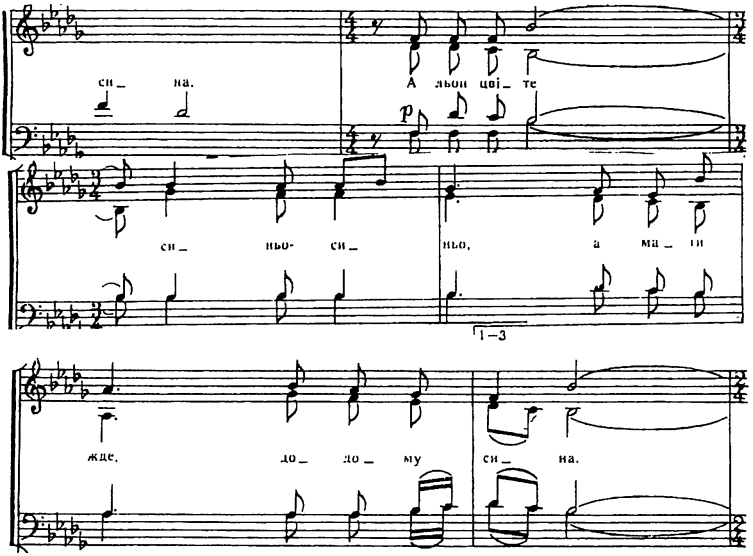

Де льони-довгуни
Вилягали і гордо вставали,
Наслухали сини,
Скільки літ їм зозулі кували...
Приспів:

А льон цвіте
Синьо-синьо,
А мати жде
Додому сина.

Голубіли льони,
Та здригнулось від грому Полісся...
По дорогах війни
Синьоокі сини розійшлися.
Приспів.

Почорніли льони —
Не здавались в полон золотими.
Полягали сини —
І вставали із пломеню-диму!..
Приспів.

Знов розквітли льони
У поліськім краю голубому.
Повертали сини,
Як герої, до рідного дому.
Приспів.

Пісня з полонини
17. З туги за рідним краєм

Над південним містом Котовськом, що на Одещині, відшуміла літня коротка гроза. Десь далеко згасали її мечі-блискавки. Вже сонце усміхалося до широкого майдану біля залізничного вокзалу. Після дощу ще буйніше спалахнули білим полум'ям акації, розлили довкола пахощі такі солодкі, п'янкі, як роками вистояне виноградне вино.

Я підійшов до книжкового кіоску і почув з гучномовця знайому ніжну мелодію. Зупинились перехожі. Слухають. Звернув увагу на невисоку тендітну жінку в білій сукні і такого ж кольору босоніжках на тонких високих підборах. Її високе чоло обрамляло золотаве волосся. В одній руці вона тримала букет польових волошок, другою — долоньку сина. Замовк останній акорд пісні. І я почув, як промовив хлопчик:

— Мамо, це твоя пісня?

Журналісти — народ допитливий.

— Пробачте, це ваша улюблена пісня? — звернувся до незнайомки.

Подивилася на мене уважно, приязно посміхнулася і запитала:

— А вам вона подобається?

— Звичайно. Адже у ній воєдино злилися і слова, і музика, що дуже рідко буває.

Опустила очі, промовила тихо, соромливо:

— Вдячна вам. Автор слів «Пісня з полонини» — я. А музику написав мій рідний дядько, відомий в Україні композитор Степан Сабадаш.

Ось так випадково влітку після грози 1965 року я познайомився з автором слів «Пісня з полонини» Оленою Пономаренко. Невдовзі в газеті міста Котовська опублікував коротку

розповідь про неї і вмістив велику добірку ліричних віршів. Вони сподобалися мені своєю наспівністю, щирістю.

А через деякий час Олена завітала до редакції газети, запросила в гості до себе у військове містечко. Там я познайомився з її чоловіком, майором Ігорем Тогобіцьким. Як зараз все добре пам'ятаю: невеличкий будинок, ґанок обплетений виноградом, попід вікнами кущі бузку. Кремезний господар відчинив навстіж вікно, промовив:

— Люблю зоряні вечори. І моя дружина Олена — також.

Справді, у відчинене вікно зазирали зорі, розкішні гілки бузку. Це був неповторний, теплий вечір. Олена подивилася у вікно і сказала:

— Ось такого вечора, не в Україні, а в далекій Москві, де служив Ігор, я написала слова «Пісні з полонини». Згадала рідну Івано-Франківщину, мальовничі полонини, дзвінкі прудкі потоки, таємничий шум смерек, своє село, свою юність. З туги за домівкою, за маминою ніжною мовою, співанками мого гірського краю і народилися рядки вірша. У Москві я жила, а серцем і думками линула в рідну Україну. Пізно ввечері пролунав дзвінок. То дзвонив мій дядько Степан Сабадаш. Попросив негайно приїхати до нього в готель. Невимовно зраділа: це ж розповість про матір і батька, про новини гірського краю.

Заходжу, бачу дядька. Його сині-сині очі сяють. Відчула, що створив щось нове та дуже гарне. Він міцно обійняв мене і сказав:

— Оленко, є у мене мелодія наспівна-наспівна, як наш карпатський край, але слів нема. Може, в тебе є якийсь вірш?

Була розгублена. Раніше з таким проханням не звертався ніколи. Це була велика несподіванка. Відповіла, що недавно написала вірш «Пісня з полонини».

— Читай, Оленко.

Пісне з полонини,
Полинь до дівчини,
Розкажи, як я кохаю,
Як її чекаю.

Степан Сабадаш поклав аркуш з віршем на рояль, раз прочитав, вдруге. Заспівав. Слова злилися з уже написаною музикою. Ось так народилася пісня.

«Пісня з полонини» сподобалася, припала до душі багатьом шанувальникам мистецтва. Московський завод грамплатівок випустив платівку з твором «Пісня з полонини».

Одну з них мені подарувала Олена з дарчим написом: «На щире знайомство і дружбу Володі Капустіну від Олени Пономаренко».

— Мрію, Володимире, видати хоча б невеличку збірочку віршів. Думаю її назвати «Пісня з полонини». Як ви гадаєте така назва буде гарна? — Чекала моєї відповіді.

— Звичайно, так і назвіть, — відповів їй.

Та не судилося їй побачити свою книжку віршів. Дуже рано і раптово відгоріла тонка, співуча свічка життя гарної жінки, талановитої поетеси. Невимовний біль за другом, порадницею, за коханою дружиною пече, ятрить серце її чоловіка. Я певний того, що у важкі години життя він слухає її пісню, яка назавжди увійшла в золоту скарбницю нашого українського мелосу.

Пісня з полонини

Музика Степана Сабадаша
Слова Олени Пономаренко

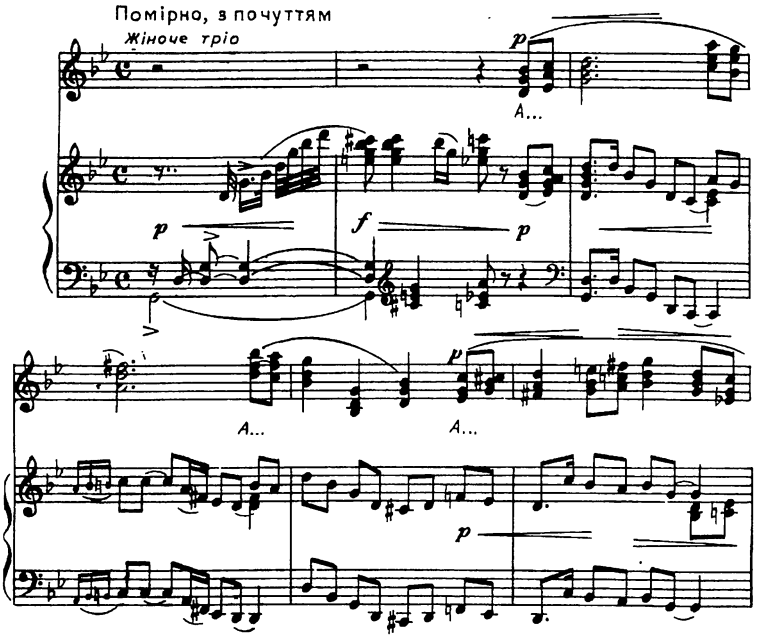

Баритон соло

Сон-це сі ло за го-ра-ми та й за Верхо-ви-ну,

p

А...

а ґу-цул дав-но че-ка-є ко-ха-ну дівчи-ну.

p

А...

Приспів

p

Піс-не з по-ло-ни-ни, по-линь до дівчи-ни!

З по-ло-ни-ни, до дів-чи-ни!

p

mf

Розка - жи, як я ко - ха - ю, як ї - ї че - ка - ю.

mf

М...

p

А...

mf

*)

Піс - не з по - ло - ни - ни, по - линь до дів - чи - ни!

mf

А...

mf

mf

1-3

Розка - жи, як я ко - ха - ю, як ї - ї че - ка - ю.

p

А...

p

як ї - ї че - ка - ю. Розка - жи, як я ко - ха - ю,

*) У 2-му і 3-му куплетах цю частину не співати

як ї - ї че - ка - ю.

Як ї - ї че - ка - ю.

Сонце сіло за горами
Та й за Верховину,
А гуцул давно чекає
Кохану дівчину.

Приспів (двічі).
Пісне з полонини,
Полинь до дівчини!
Розкажи, як я кохаю,
Як її чекаю.

Так запали в душу коси
Стрічками обвиті,
Як волошки, сині очі —
Єдині на світі.

Приспів (двічі).

Не розкажуть про кохання
Їй вуста несмілі,
В пісні серце розкриваю
Я дівчині милій.

Приспів (двічі).

А коли засяють зорі
Понад рідним плаєм,
Ніжну пісню про кохання
Разом доспіваєм.

Приспів (двічі).

Рідна мати моя (Пісня про рушник)

18. «І на тім рушникові...»

...Блакитний ранок, тиша. У селі від короткого літнього сну ще не прокинулись високі осокори, явори, калинові кущі обабіч тинів. Не шелестить трава в прохолодній росі. Та раптом на одній з вулиць почувся передзвін відер, а потім ритмічне поскрипування корби. Це кароока дівчина поставила поруч з криницею двоє відер. Вона все крутить і крутить корбу, бо криниця надто глибока.

Дівчина витягла повне відро води, вилила її у своє відерце. Ще треба витягнути одне відро. Цієї миті з подвір'я вийшла з клунком, з якого визирав краєчок вишитого рушника, жінка у білій хустині. Поруч з нею йшов ставний, синьоокий юнак. Він був задуманий, а мати його — схвильована.

Дівчина стала ще повільніше крутити корбу, бо впізнала однокласника Олексія, що дуже подобався їй і вродою, і лагідним характером та й ще неабияким хистом до співу.

Кілька днів тому почула, що Олексій хоче вивчитися на артиста. Напевно, мати й проводжає його у далеку дорогу, до столиці. Дівчина стояла, довго дивилася услід, аж доки вони не звернули на сусідню вулицю. Чогось самі з'явилися, затремтіли на віях сльози. Мабуть, від першого почуття несміливого кохання. Мати і син проминули крайню хату та й пішли стежкою, що звивисто петляла левадою. Вона подала синові клунок, міцно обняла, припала до грудей, промовила:

— Я ж тобі, синку, на щастя й долю дала вишитий мною у зимові вечори рушник. Вчися старанно. Пиши мені, сину мій...

На дорозі поміж ланами пшениці, вона стояла і дивилась, як пішов її син. Якраз із сусіднього села їхала до міста ванта-

жівка. Водій підвіз до залізничної станції. Це був гіркий, важкий повоєнний рік. У юнака не було грошей на квиток до столиці. Він нишком заліз на дах одного з вагонів. Там і вмостився. Дзвінко вистукували колеса потяга. Уже кілька годин мчав поїзд.

Юнак згадав про клунок, вийняв вишитий рушник, у який мати загорнула їжу, розстелив на даху вагона.

...Ось так і мав починатися новий художній кінофільм, який знімав режисер київської кіностудії імені Олександра Довженка А. Мішурін.

Мішуріна осінила думка, що епізод з вишитим рушником має обов'язково супроводжуватися ліричною піснею. А зйомки вже мали відбутися завтра. Тому негайно зателефонував до відомого композитора Платона Майбороди, автора на той час багатьох популярних пісень на слова поета Андрія Малишка («Київський вальс», «Ми підем, де трави похилі», «Пісня про вчительку» та інші).

— Платоне, потрібна пісня про матір і рушник. Терміново! — сказав режисер композитору.

— Дуже серйозне замовлення. Для мене цікаве. Моя мати проводжала в далеку дорогу з вишитим рушником старшого брата Георгія, а пізніше й мене. Сподіваюся, що напишу музику, — відповів Платон Майборода.

Сів за рояль. В уяві відтворив те, як його проводжала мати за село. І мелодія народилася розлога, як степи Полтавщини, наспівна, — як співають дівчата і жінки на його хуторі Пелехівщина. Очі сяяли від щастя. Йому самому не вірилося, що так швидко створив чудову мелодію.

Відразу звернувся до Андрія Малишка:

— Андрію, потрібен текст пісні для нового художнього кінофільму «Молоді літа».

— Тільки, Платоне, не турбуй мене. Напишу, сам принесу, — відповів поет.

Минуло кілька годин і Андрій Малишко приніс композиторові текст. А вже на ранок, напередодні зйомок кінофільму, до рояля, за яким сидів автор музики, став співак Олександр Таранець. Він заспівав пісню, і так вона зворушила його, що аж заплакав. А вже потім з легкої руки співака Дмитра Гнатюка «Пісня про рушник» облетіла увесь світ.

Рідна мати моя
(Пісня про рушник)

Музика Платона Майбороди
Слова Андрія Малишка

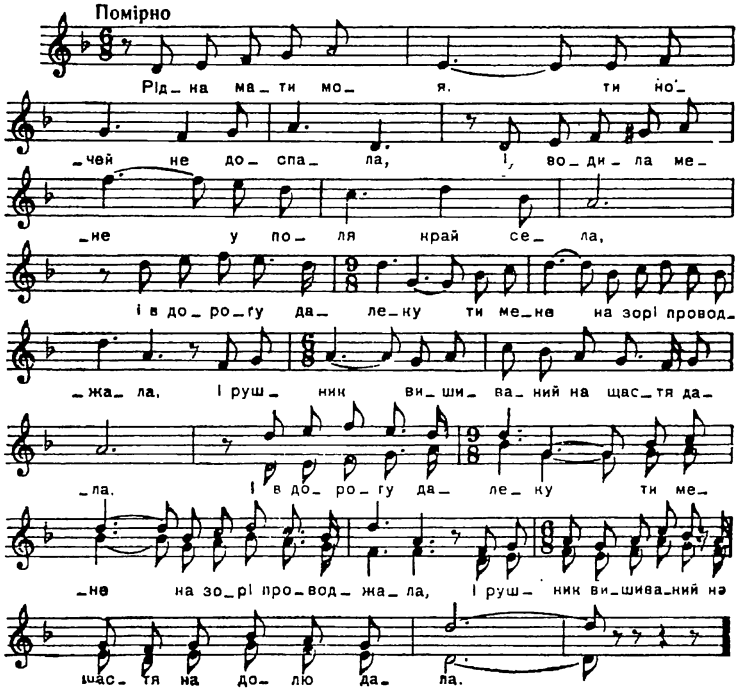

Рідна мати моя, ти ночей недоспала,
І водила мене у поля край села,
І в дорогу далеку ти мене на зорі проводжала,
І рушник вишиваний на щастя дала.

І в дорогу далеку ти мене на зорі проводжала,
І рушник вишиваний на щастя, на долю дала.

Хай на ньому цвіте росяниста доріжка,
І зелені луги, й солов'їні гаї,
І твоя незрадлива материнська ласкава усмішка,
І засмучені очі хороші твої.

І твоя незрадлива материнська ласкава усмішка,
І засмучені очі хороші блакитні твої.

Я візьму той рушник, простелю, наче долю,
В тихім шелесті трав, в щебетанні дібров,
І на тім рушничкові оживе все знайоме до болю —
І дитинство, й розлука, і вірна любов.

І на тім рушничкові оживе все знайоме до болю —
І дитинство, й розлука, й твоя материнська любов.

1960

Виростеш ти, сину
19. Заповіт поета

В житті бувають події, що не забуваються з роками, в пам'яті залишаються завжди. Ще в роки моєї юності в Котовському районі на Одещині, влітку 1968 року якось почув, як за селом Качурівкою на полі жінки співали, виводили зворушливо:

Виростеш ти, сину, вирушиш в дорогу,
Виростуть з тобою приспані тривоги.

А з яким болем співали рядки:

І якщо впадеш ти на чужому полі,
Прийдуть з України верби і тополі...

Мене полонили, схвилювали ці глибокі за змістом поетичні рядки і раніше не чута, наспівна мелодія. Тому тихо стояв на обніжку широкого поля, рясно помереженого довгими зеленими рядочками буряків, і все слухав, як заклично, могутньо лунало далеко-далеко:

Можна все на світі вибирати, сину,
Вибрати не можна тільки Батьківщину!

Затихла пісня. Підійшов до гурту колгоспниць і запитав:

— Чи ви, бува, не знаєте, хто автор цієї чудової пісні?

Жінки подивилися на мене уважно, а одна найбільш сміла, кароока промовила:

— Це народна пісня. Нам дуже подобається, от її і співає вся ланка.

Через кілька днів цю ж пісню транслювало республіканське радіомовлення. Її виконували три самодіяльні співачки з Барського району Вінницької області. Диктор оголосив їхні прізвища, але не назвав авторів тексту й музики пісні «Виростеш ти, сину».

Мене все непокоїло, хто саме створив таку чудову пісню? І якось випадково в сільській бібліотеці я взяв невеличку збірку віршів Василя Симоненка «Земне тяжіння», що вийшла в столичному видавництві «Молодь» у 1964 році. На жаль, автор не побачив її, бо відійшов у вічність у грудні 1963 року. Йому тоді виповнилося лише двадцять вісім років. На першій сторінці збірки був надрукований ліричний вірш «Світ який — мереживо казкове», а на другій сторінці — «Лебеді материнства», що починався так:

Мріють крилами з туману лебеді рожеві,
Сиплють ночі у лимани зорі сургучеві.

А в ньому були оті рядки, які почув улітку за селом Качурівкою на широкому полі. Так я відкрив для себе автора тексту народної пісні «Виростеш ти, сину» — українського талановитого поета, свого земляка з Полтавщини Василя Симоненка. Його ім'я не називали, замовчували. Тодішня влада все робила для того, аби в народі не знали творів цього непокірного, чесного і мужнього митця, котрий свідомо і твердо став на тернистий шлях великого Тараса Шевченка — шлях нелукавої любові до рідного народу. Тому правдиві вірші Василя Симоненка були зняті з друку в журналах «Зміна», «Жовтень», «Дніпро», «Вітчизна». Особливо поглумилися, понівечили його твори «вірнопіддані» редактори газети «Літературна Україна» та журналу «Україна». Й досі ще живі ці «діячі», продовжують вершити свою справу. Та й цього було замало можновладцям. У серпні 1963 року йому заборонили в Одесі виступити на літературному вечорі, присвяченому пам'яті Т. Шевченка. Від хворого та зацькованого поета відвернулися колишні, так звані «друзі»-літератори. Про нього не забував талановитий поет-лірик Василь Діденко. Він, де тільки міг, друкував ліричні вірші свого побратима. У справжніх поетів заздрощів ніколи нема!

Василь Симоненко відчував, знав, що в нього тяжка хвороба. Він, фізично немічний, але духовно сильний молодий чоловік, взяв на руки свого чотирирічного сина Олеся... З журбою і батьківською теплотою дивився на нього. Цієї миті перед поетом постало його рідне село Біївці, невеличка хата, а за нею вдалині ставок, в який вночі зазирали зорі з високого неба степової Полтавщини. Він ніби побачив тополі, верби. Все дивився на сина свого, в його довірливі оченята, і з болем читав йому вірш «Лебеді материнства». Це

не просто був звичайний ліричний вірш Василя Симоненка, а заповіт батька сину, і нам, громадянам незалежної України:

Можна все на світі вибирати, сину,
Вибрати не можна тільки Батьківщину!

Відомому композитору і земляку поета Платону Майбороді подобалися змістовні, мелодійні твори Василя Симоненка. Коли Платон Іларіонович у збірці «Земне тяжіння» прочитав вірш «Лебеді материнства», у нього боляче стислося серце. Цей вірш зворушив композитора, він створив наспівну мелодію і назвав твір так гарно — за першим рядком вірша: «Виростеш ти, сину».

Ця чудова пісня сподобалася усім. Її співали і в селах, і в містах України, навіть у Білорусії та Росії. Бо вона кожного закликає любити свій край, своє село, місто.

Вперше з нотами пісня «Виростеш ти, сину» була надрукована в 1971 році в «Пісеннику». І, що дуже цікаво, не тільки мовою оригіналу, а також у перекладі російською мовою.

За посмертні збірки поезій «Лебеді материнства» (К., 1981), «У твоєму імені живу», «Народ мій завжди буде» В. А. Симоненку в 1995 році присуджено Державну (з 2000 — Національну) премію України імені Тараса Шевченка.

Виростеш ти, сину

Музика Платона Майбороди
Слова Василя Симоненка

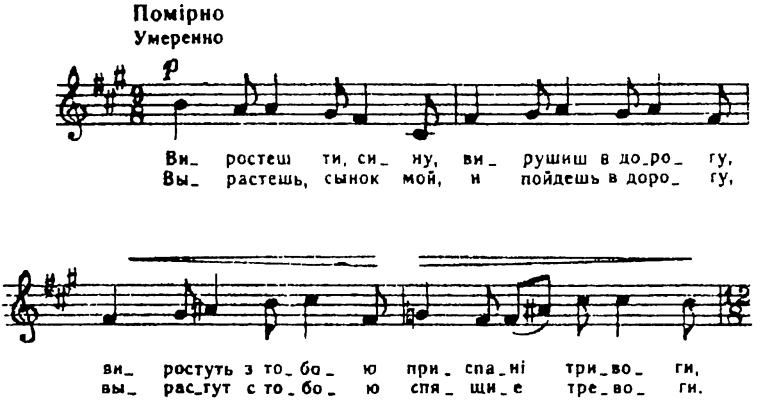

ги, у хмель нім сер_ пан_ ку
ги. В пред ве_ чер_ ней дым_ ке,

мав_ки чор_ но_ бро_ ві жда_ ти_ муть тво_
как ру.сал_ ки в сказ_ ке, бу_ дут ждать дев_

_є_ ї ніж_нос_ті й лю_ бо_ ві.
_ча_ та неж_нос_ти и лас_ ки,

f

Бу_ дуть те_ бе кли_ кать у са_ди зе_
за со_ бой по_ ма_ нят в сад те_бя зе_

p sub.

_ле_ ні хлоп_ ців чор_ но_
_ле_ ный, ты пой_ дешь за

_чу_ бих ди_ во- на_ ре_ че_ ні.
ни_ ми, сча_стьем о_ пья_нен_ ный.

Виростеш ти, сину,
Вирушиш в дорогу,
Вирушать з тобою
Приспані тривоги.

За тобою завше
Будуть мандрувати
Очі материнські
І білява хата.

Двічі

А якщо впадеш ти
На чужому полі,
Прийдуть з України
Верби і тополі,

Стануть над тобою
Листям затріпочуть,
Тугою прощання
Душу залоскочуть.

Двічі

Можна вибрать друга
І по духу брата,
Та не можна рідну
Матір вибирати.

Можна все на світі
Вибирати, сину,
Вибрати не можна
Тільки Батьківщину.

Двічі

Києве мій

20. «Як тебе не любити...»

У Києві був напрочуд лагідний, замріяний вечір. Над Дніпром, у тінистому парку, стиха шелестіли зелені листки різних дерев та кущів. Ось такого літнього вечора в 1998 році я йшов тротуаром обабіч парку до Європейського майдану разом із своїм добрим приятелем Юрієм, сином відомого українського композитора Ігоря Шамо. Багато творів цього талановитого митця назавжди стали широковідомими та улюбленими в народі. Досить назвати лише такі його перлини, як «Осіннє золото», «Зачарована Десна», «Не шуми, калинонько», «Фронтовики» та інші.

Мою увагу привернули квіти на чималій клумбі.

— Юрію Ігоровичу, подивіться, які вогнисті канни, — звернувся до нього.

— Квіти гарні, — він посміхнувся мені, — Володимире, якби не оці канни, то, мабуть, батько мій не створив би таку чудову пісню, яка нині є музичним символом столиці України. Вони надихнули його на створення мелодії до славнозвісної пісні «Києве мій».

Я добре знав від багатьох митців, а ще раніше від композитора Юрія Шамо, що його батько був закоханий у Київ ще з дитинства. Ігор Шамо з юності і до останніх днів свого життя у вільні години часто навідувався до мальовничої Володимирської гірки. Тут цілюще, свіже повітря та особливо гарні краєвиди, казковою здається вічна ріка Дніпро. На гірці замріяний митець стояв довго, дивився на схили, на плин широкого блакитного Дніпра. Саме на гірці прийшла до нього ця наспівна мелодія. Він мріяв, сподівався на те, що вона колись стане піснею про Київ. Роками читав різні газети, журнали, шукаючи у них вірші. Навідувався до книгарень «Поезія», «Сяйво». Але, на превеликий жаль, потрібного тексту для своєї музики так і не знайшов.

Невдовзі композитор познайомився з відомим поетом-піснярем Дмитром Луценком. Це знайомство переросло у велику дружбу двох митців. Ігор Шамо написав на вірші Дмитра Луценка чимало чудових патріотичних та ліричних пісень. Увесь світ обійшла їхня пісня «Осіннє золото».

Якось улітку 1962 року схвильований поет Дмитро Луценко зайшов до квартири свого друга і сказав:

— Оце вранці я написав вірш, присвячений місту, і дав йому назву «Києве мій». Сподіваюся, що вірш вдався, може бути пісенним текстом. Вчора увечері побачив біля клумби, де палахкотіли вогнем розкішні канни, ставного юнака і вродливу дівчину. Пройшов кілька кроків, почув, як юнак палко промовив до неї:

— Як тебе не любити, кохана моя!

Раптово я зупинився, тихо промовив: «Як тебе не любити, Києве мій!» Ішов тротуаром обабіч парку повільно-повільно, дивився на вечірнє місто і рядок за рядком складав вірш. Вдома записав його, а вже вранці дописав останні рядки:

Спить натомлене місто
Мирним лагідним сном.
Ген вогні, як намисто,
Розцвіли над Дніпром...

— Гарні, поетичні рядки, — промовив композитор Ігор Шамо. — Та ось ще, що тобі скажу, друже мій. Щось подібне біля отієї клумби трапилося зі мною. Тільки мене схвилювали не слова хлопця до дівчини, а канни — схвилювали своєю красою. Вони і стали поштовхом до створення мелодії. А тепер дай мені свого вірша. Може, справді вдалося тобі написати текст відповідний до моєї мелодії.

Поклав вірш на рояль. Став грати. І слова легко злилися в єдине ціле з мелодією. Ось так народилася пісня «Києве мій». Першими її виконали у кімнаті самі автори. Раділи невимовно. Пісня вдалася. Ігор Шамо звернувся до Юрія Гуляєва, видатного оперного співака, неперевершеного у задушевній проникливості голосу виконавця українських народних пісень. Артисту сподобалася ця пісня. Записана на радіо у його виконанні, вона часто лунала в ефірі й набула великої популярності не лише в Україні, але й далеко за її межами. І, що дуже цікаво, в багатьох країнах її виконували українською мовою. З роками вона не втратила своєї популярності. Текст цієї пісні вже в роки становлення нашої Української держави переклали французькою та англійською мовами.

Києве мій

Музика Ігоря Шамо
Слова Дмитра Луценка

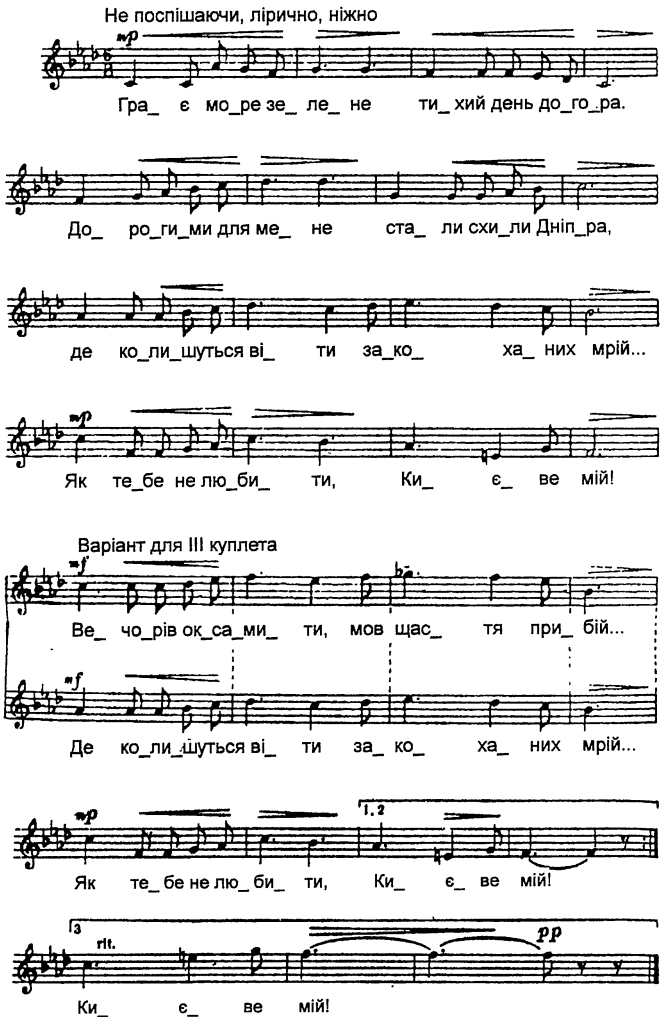

Грає море зелене,
Тихий день догора.
Дорогими для мене
Стали схили Дніпра,
Де колишуться віти
Закоханих мрій...
Як тебе не любити,
Києве мій!

Двічі

В очі дивляться канни,
Серце в них переллю.
Хай розкажуть коханій,
Як я вірно люблю.
Буду мріяти й жити
На крилах надій...
Як тебе не любити,
Києве мій!

Двічі

Спить натомлене місто
Мирним лагідним сном.
Ген вогні, як намисто,
Розцвіли над Дніпром,
Вечорів оксамити,
Мов щастя прибій...
Як тебе не любити,
Києве мій!

Двічі

Марічка
21. Дарунок дружині

Мелодійні пісні талановитого українського композитора Степана Олексійовича Сабадаша стали окрасою репертуару не лише відомих майстрів співу, а й багатьох самодіяльних українських співаків.

І зараз просто неможливо уявити собі скарбницю сучасної української ліричної пісні без його чудових наспівних творів «Очі волошкові», «Пісня з полонини», «Ромашка» та інших. Цікавою і нелегкою була доля його неповторної пісні «Марічка».

Одного літнього дня до обласного управління культури ішов високий, ставний чоловік. Увагу мешканців міста Чернівці завжди привертала його горда постава, розкішний чуб кольору достиглої пшениці та ще сині-сині очі, як оті волошки, скупані в чистій ранковій росі. Це був місцевий композитор Степан Сабадаш. Перед його приходом до управління культури завітав молодий поет, добре відомий автор збірки віршів «Йдемо на верховини» Михайло Ткач. Сюди він приніс свій новий вірш з простою і гарною назвою «Марічка». Цей ліричний твір особливо сподобався композитору Степану Сабадашу. Він переписав його до записника і хутко попрямував додому, на околицю міста.

Вдома перечитав кілька разів цей вірш. Для себе шукав у ньому оте сокровенне, що відповідало б задумці поета. Того дня не зміг найти, тому вірш довелося відкласти.

Наступного дня, святкової неділі опівдні підійшов до відкритого навстіж вікна і вже не міг одвести очей, бо там побачив краєвид, що повністю відповідав змістові вірша. Вдалині виднівся будинок. Від нього в'юнилася стежка до річки. І треба ж такому трапитися: з будинку вийшла дівчина. Вся осяяна

сонцем, у білій вишитій сорочці, в запасці, у вишневих чобітках на високих каблучках, не поспішаючи, крокувала до річки. Здалека важко було роздивитися її обличчя. Ось вона зупинилася біля дерев'яної кладочки. Постояла кілька хвилин.

А потім пішла до плакучої верби, що низько нахилилася над самісінькою річкою, в легкій задумі задивилася у неї. Підійшла, зняла чобітки, присіла на густу траву. Про щось своє мріяла, дивилася, як верба полоще гілочки у річці. Вона здалася композитору незвичайною, поетичною, такою, як у вірші молодого поета дівчина Марічка.

— Хто ця незнайомка? — думав про себе.

Та ось вона підвелася, взула чобітки. До верби підійшла близько, відчахнула одну невеличку гілочку з листочками. Неквапно по кладці перейшла через річку. Її не стало видно в гущині дерев. Тоді Степан Сабадаш відійшов від вікна, поспішив до рояля. Адже до нього прийшло натхнення. Дуже швидко народилася наспівна мелодія. Він грав з піднесенням, наспівував свою нову пісню і так захопився, що навіть не почув, як до кімнати зайшла його чорнява, вродлива дружина Рада. Вона була в білій вишитій сорочці, запасці, у вишневих чобітках на високих каблучках. Ще й у руці тримала невелику гілочку з верби. Побачив її — і зніяковів. Так це сьогодні, опівдні, вдалині понад річкою він бачив свою дружину!

— Будь ласка, Степане, зіграй нову пісню. Я хочу послухати.

Він грав і співав:

— Чуєш чи не чуєш,
Чарівна Марічко?
Я до твого серця
Кладку прокладу.

Дружина уважно слухала.

— Чи сподобалася? — запитав.

— Дуже гарна пісня, — відповіла.

— То хай вона буде моїм дарунком для тебе, — сказав з радістю Степан Сабадаш.

А вже через кілька годин усміхнений митець завітав до обласного управління культури, сподіваючись на успіх. Адже перший слухач, його вимоглива дружина, схвально оцінила його твір. Та звідти додому повернувся розгублений, пригнічений. Художня рада не прийняла його пісню. Одні як чиновники, далекі від розуміння високого професійного мистецтва, а інші із заздрощів заявили:

— Відсутня мелодійність. Таку пісню співати ніхто не буде...

Це глибоко обпекло щемким болем чутливе раниме серце. Був сам не свій. Кілька місяців не сідав за рояль...

Пісню врятував випадок. А було це так. Ранньої осені навідалася в гості до нього знайома: диригент, викладач Одеської консерваторії. Вона, росіянка, не володіла українською мовою, але любила і розуміла неповторну красу і мелодійність українських народних пісень. У господаря на столику побачила ноти і текст пісні. Прочитала вірш «Марічка».

— Дуже гарний твір. Мені сподобався. Степане Олексійовичу, виконайте пісню. Хочу послухати мелодію.

— Та вона не вдалася. Так мені сказали в художній раді обласного управління культури.

— А ми ще побачимо! — відповіла, і сама сіла за рояль. Кілька разів виконала «Марічку». Потім приязно подивилася на Степана Олексійовича й промовила:

— Як я вам заздрю, колего!

— Нема чому.

— Ви, Степане Олексійовичу, створили справжню чудову ліричну перлину, яку співатимуть усі! Я беру ноти і текст пісні із собою до Одеси. Обіцяю, що її виконають найближчим часом студенти моєї консерваторії.

З великим успіхом вперше пісня «Марічка» композитора Степана Сабадаша була виконана в місті Одесі. З цього міста почалося щасливе пісенне життя чарівної, неповторної перлини мальовничого Буковинського краю. Вона увійшла до репертуару багатьох народних артистів України. Її співають українці в далекій Канаді і ті, що мешкають в сусідній з нами державі — Росії.

От як згадує автор слів Михайло Ткач про шлях цієї пісні в люди: «Композитор Степан Сабодаш, який написав музику, керував тоді художньою самодіяльністю в університеті. Розучив цю пісню із чоловічим квартетом, що виконав її на якомусь студентському святі. Після чого «Марічку» і підхопило все місто. Потім уже знайшлась одна мудра жінка — Ала Серебрій, худрук Чернівецької філармонії... Правда, спочатку вона також була проти. Але, почувши Марічку у виконанні університетського квартету, вирішила записати її з професійним колективом — Буковинським народним хором, яким керувала.

На початку 1960-го в Києві проходила виставка чеського скла. В честь цієї події із Чехословаччини прибув військовий ансамбль пісні і танцю. Степан Сабодаш якраз в той час опинився в Києві і поселився в одному готелі із гастролерами. В ресторані композитор познайомився з керівником ансамблю і показав йому «Марічку». За одну ніч чехи вивчили її і виконали на виставці (по радіо досі звучить цей запис). Чеський колектив і поніс цю пісню в Європу. Хто тільки не співав «Марічку»! Навіть негри. До того ж українською мовою. Кілька разів намагалися перекласти російською — не звучить...».

Особливо майстерно, з почуттям завжди виконує «Марічку» чоловічий хор ансамблю пісні і танцю Збройних сил України.

Нині творці цієї пісні — поет Михайло Ткач і композитор Степан Сабадаш — живуть у місті Києві.

Марічка

Музика Степана Сабадаша
Слова Михайла Ткача

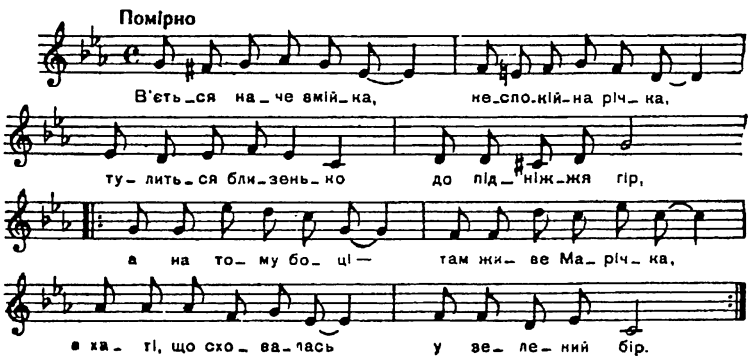

В'ється, наче змійка,
Неспокійна річка,
Тулиться близенько
До підніжжя гір,

А на тому боці —
Там живе Марічка,
В хаті, що сховалась
У зелений бір.

Як з кімнати вийде,
На порозі стане,
Аж блищить красою
Широчінь ріки.

А як усміхнеться,
Ще й з-під лоба гляне:
«Хоч скачи у воду!» —
Кажуть парубки.

Не питайте, хлопці,
Чом я одинокий
Берегом так пізно
Мовчазний хожу?
Там на тому боці
Загубив я спокій,
А туди дороги
Я не находжу.

Та нехай сміється
Неспокійна річка,
Все одно на той бік
Я путі знайду.

Чуєш чи не чуєш,
Чарівна Марічко?
Я до твого серця
Кладку прокладу.

На долині туман
22. Диво Поділля

Де б ми не жили, не працювали, але всіх нас кличе рідний край, де народився, в школі вчився колись. Саме у мальовниче село своєї юності Старостинці що на Поділлі, влітку на кілька днів з Києва навідався до матері добре відомий шанувальникам поетичного слова письменник Василь Діденко. Вже перша його збірка віршів «Зацвітай, калино», яка в 1957 році вийшла в світ у столичному видавництві «Молодь», яскраво засвідчила, що в нашу українську літературу прийшов з Божої ласки самобутній, талановитий, ніжний лірик. Увесь тираж книжки читачі розкупили дуже швидко — за один тиждень! Дехто придбав собі кілька примірників. Мені пощастило в одній з книгарень міста Мукачево, що на Закарпатті, купити останній примірник цієї збірки.

Цікаво, що до неї щиру, змістовну передмову написав вимогливий до своєї творчості та колег по перу, великий український поет-лірик Володимир Сосюра. Він і назву дав збірці. Треба сказати, що Володимир Миколайович поважав і як рідний батько любив молодого і скромного поета за його безпосередність, за гарні, змістовні вірші. Не раз, бувало, в гурті маститих поетів, коли велася розмова про талановиту молодь в нашій літературі, він казав про Діденка:

— Ось побачите, на вірші нашого Василя ще композитори напишуть чудові пісні. Їх єпіватиме вся Україна! Я вірю в це.

Це були пророчі слова великого поета України.

...На полі за притихлими, розкиданими острівцями гаїв, що синіли вдалині, одшумів літній день. Він, веселий і сонячний, одсміявся, одщебетав невгамовними ластівками у Старостинцях. У цьому селі від високих дерев, яких найперше торкнулися вечірні сутінки, лягли, простелилися й застигли непорушно довгі тіні. Біля чепурної білостінної хати стояла

розлога яблуня. На схилену від неї гілку в рясних червонобоких яблуках лилося золотаве світло з відчиненого вікна. Цього вечора в господині було свято. Адже до неї приїхав син із столиці. З любов'ю дивилася на свого сина, ніяк не могла намилуватися ним. Це ж її Василько став знаним поетом в Україні. Вона пригощала його парним молоком та щойно вийнятими з печі пиріжками.

— Дякую тобі, мамо, за молоко та особливо за смачні пиріжки. А тепер піду і відпочину з дороги, бо втомився та й хочу завтра встати якомога раніше до схід сонця.

Від почутого у матері на очах мимоволі з'явилися сльози. Вона промовила з болем в голосі:

— Ти що, синочку мій, вже завтра, вранці, вирішив податися до свого Києва?

— Ні, мамо. Мені хочеться нашим городом, левадою пройтися босоніж по траві в густій прохолодній росі. Та ще й на самоті походити отими стежками, де в юнацькі роки бігав до школи, вечорами поспішав до сільського клубу.

Швидко минула коротка літня ніч. У передчутті близького світанку почали злегка шуміти, перемовлятися листками ще напівсонні дерева. А там заголубіли шибки вікна. Та вже Василь, як в юності, у білій маєчці, засмаглий, із симпатичними веснянками на обличчі походжав широким подвір'ям. Тут швидко вмився джерельною водою, що набрав ще звечора, та пішов на город. Стояв і довго дивився на долину. Вона одна була в тумані густому, мов розлите ненароком молоко. Поету здалося, що не ліг, а звідкись упав туман на велику долину, бо за нею в прозорому, кришталевому повітрі добре проглядалися контури дерев, високий пагорб, а на ньому в садках біліли хати.

Ось з-за пагорба почало викочуватися, підніматися щораз вище яскраве, вогнисте сонце. І відразу, як по команді, зрушив з місця, поплив білий туман з долини. Він став бліднути, танути на очах. Спершу поет побачив на долині скупані в краплинах роси червоні дикі маки. Потім з'явилася в'юнка стежина, що бігла попід горою. А по ній босоніж ішла дівчинка-підліток... Поету на тлі туману і вогників маку вона здалася незвичайним видивом. Світилася вся від радості. Ще й несла у руці червоні маки. Видно, тільки-но їх зірвала. Ішла стежкою попід гору, ніби простувала за отим білим туманом, що котився поперед неї і все кудись утікав. Це зворушило Василя і він пішов стежкою слідом за дівчинкою. Раптом вона

озирнулася, весело посміхнулася синіми очима. І ці сині-сині очі, як літнє небо, осяяне теплим промінням сонця, немов говорили ласкаво і приязно:

— Дядечку, зупиніться, подивіться яка довкола краса! Поет сповільнив крок... Мала подолянка повільно пішла попід гору в село. А він в задумі попростував на долину, де звабно червоніли маки. Тут нахилився і собі зірвав одну квітку в тремтливих краплинах роси, яку ще не встигло випити сонце. І нараз із його ніжної душі від побаченого самі собою легко вихлюпнулися рядки вірша, та такі наспівні, як джерельна вода:

На долині туман упав,
Мак червоний в росі скупав...

Доки дійшов до обійстя, то вже і створив ліричний вірш «На долині туман упав». Прочитав матері. Слухала уважно, а отім Василеві сказала:

— Дуже гарний вірш. Мені подобається особливо те, як ти сказав про дівчинку: «Попід гору дівча ішло, мак червоний в село несло...» Це, синочку, ніби ти про мене сказав. Я маленькою також ходила на долину, а з неї поверталася з маками.

Це вперше так мати відгукнулася про його твір. Тому Василь зрадів невимовно.

— Я його, мамо, дарую тобі, — промовив Василь, і міцно обійняв свою лагідну матінку.

Вірш «На долині туман упав» Василь Діденко вмістив у цикл творів «Дзвонять конвалії». Він був надрукований в республіканській молодіжній газеті «Молодь України». Вірш прочитав сучасний український композитор Борис Буєвський. Щиро подякував за нього Василеві Діденку і сказав:

— Це не просто ліричний вірш, а неповторне диво краси Поділля. Я на це диво написав свою музику.

Вперше пісня «На долині туман упав», створена самобутніми талановитими творцями поетом Василем Івановичем Діденком і Борисом Миколайовичем Буєвським, пролунала в одній з передач республіканського радіомовлення у виконанні улюбленого в народі українського співака, чудового виконавця народних пісень Юрія Гуляєва. Тоді нескінченим потоком пішли листи-замовлення на її виконання. Сьогодні цю пісню співають не тільки співаки-професіонали, але всі хто любить цю перлину української класичної естради, — у праці і під час відпочинку, у свято і в будень, в товаристві і на самоті.

На долині туман

Музика Бориса Буєвського
Слова Василя Діденка

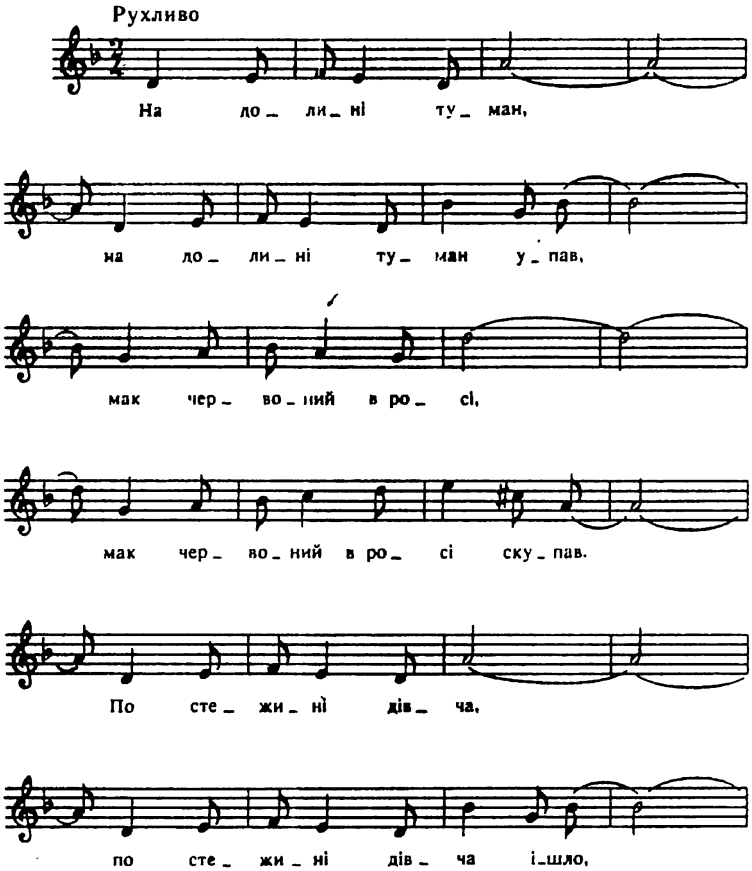

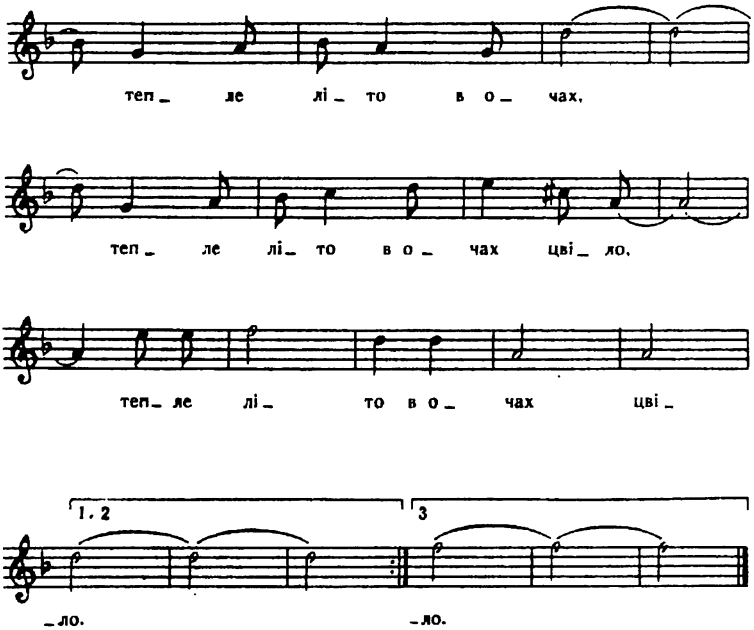

На долині туман,
На долині туман упав.
Мак червоний в росі,
Мак червоний в росі скупав.
По стежині дівча,
По стежині дівча ішло.
Тепле літо в очах,
Тепле літо в очах цвіло.
На долині туман,
На долині туман упав,
Білі ніжки в росі,
Білі ніжки в росі скупав.
Попід гору дівча,
Попід гору дівча ішло,
Мак червоний в село,
Мак червоний в село несло.
За дівчам тим і я,
За дівчам тим і я ступав,
Бо в долині туман,
Бо в долині туман розтав.

Два кольори
23. Ліричний шедевр

Як у минулі роки, так і сьогодні, в нашій країні популярна пісня «Два кольори». Та не тільки в Україні, але й далеко за її межами, на різних континентах її співають.

Цікава історія створення цього шедевра. Було це так: на конференції у столичній національній філармонії, в Колонному залі імені Лисенка сиділи поруч добрі знайомі, вірніше друзі: відомий композитор Олександр Іванович Білаш та видатний український поет Дмитро Васильович Павличко. На той час вони вже були авторами знаних пісень: «Впали роси на покоси», «Пісня Франчески», « Лелеченьки».

Попереду Дмитра Павличка сиділа молода чорнява незнайомка в тонкій терновій хустині. На чорному тлі виділялися великі червоні маки, як на житньому полі його рідної Івано-Франківщини.

Вишита сніжно-біла сорочка, помережана симетричними візерунками, перевита дрібними листочками хмелю, нагадала поету про його матір. Таку вишиванку вона одягала на свята та коли проводжала на навчання свого Дмитра до Львова. Він довго дивився на незнайомку. Вона, напевно, відчула на собі погляд, бо нараз обернулася. Його вразили вродливе обличчя, виразні темно-карі очі з довгими віями під вигнутими дугою тонкими чорними бровами.

Доторкнувся плеча Олександра Білаша і тихо сказав йому на вухо:

— Гарна жінка. Хустка в неї ніби пісня. Вона дуже пасує їй. Обов'язково напишу вірш. Вона — як весна. В неї попереду літо. А моїх скронь торкнулася непрохана сивина. Маю кілька рядків майбутнього вірша:

Два кольори мої, два кольори,
Червоне то любов, а чорне — то журба...

— Гарно, — схвалив композитор.

Незабаром Олександр Білаш поїхав до містечка Ворзеля. Відпочив у Будинку творчості, писав свої нові твори. Опівдні, на самоті, Олександр Іванович прогулювався в березовому парку. Бачить, алеєю хтось швидко простує йому назустріч. Придивився. Упізнав Дмитра Павличка. Привіталися. Поет відразу звернувся до композитора:

— Вранці написав вірш «Два кольори». Сподіваюсь, що ви напишете музику?

Олександр Іванович уважно прочитав вірш, але аркуш з цим твором повернув Дмитру Васильовичу:

— Текст цікавий, але дещо треба виправити.

— Що саме? — з тривогою запитав Павличко/

— Дмитре Васильовичу, тернову хустинку ніяк не можна заспівати. Її слід вилучити з тексту.

— Гаразд, — погодився поет, і тут же зробив виправлення у творі.

— Тепер мені вірш подобається, — відповів усміхаючись Олександр Іванович.

— Дякую. Зараз я поспішаю, бо маю невідкладні справи, — сказав Дмитро Васильович і швидко алеєю попрямував до станції, звідки мала відходити електричка до Києва.

Білаш повільно ходив алеєю, все шукав, наспівував мелодію за мелодією. Було кілька варіантів, але все не те, чого хотів. Підійшов до гурту берізок. Повіяв вітер. Вони зашуміли сильно, протяжно. Це був поштовх до створення Олександром Білашем потрібної йому мелодії. Швидко пішов до їдальні, де на другому поверсі знаходився рояль. Тут довго грав і співав свою нову пісню.

...Коли Олександр Іванович зайшов до їдальні, то почув, як присутні вже наспівували його пісню. Це було яскраве свідчення того, що вона відразу сподобалася всім, що вона — житиме.

Саме з містечка Ворзеля задумлива пісня «Два кольори» полинула в світ, стала відомою в багатьох країнах. Щаслива у неї доля, якщо люди думають, що це українська народна пісня.

Два кольори

Музика Олександра Білаша
Слова Дмитра Павличка

Помірно, з сумом

Умеренно, с грустью

mp

Як я ма_лим збирався на_вес_
Как ю_ным я сбирал_ся по_вес_

_ні пі_ ти у світ не_
не в наш мир большой да

mf

зна ни_ ми шля_ ха_ ми, со_
_ле_ ки_ ми пу_ тя_ ми, со_

роч ку ма_ ти вишила ме_ні чер_
роч ку ма_ ма вышива_ ла мне и

_во_ ни_ ми і чорни_ми, чер_
красны_ми, и черны_ми, и

_во_ ни_ ми і чор_ ни_ ми нит_
крас_ ны_ ми, и чер_ ны_ ми шел_

_ка_ ми, чер_ во_ ни_ ми і
ка ми, и красны ми, и

чор ни_ ми, чер_
чер ны_ ми, и

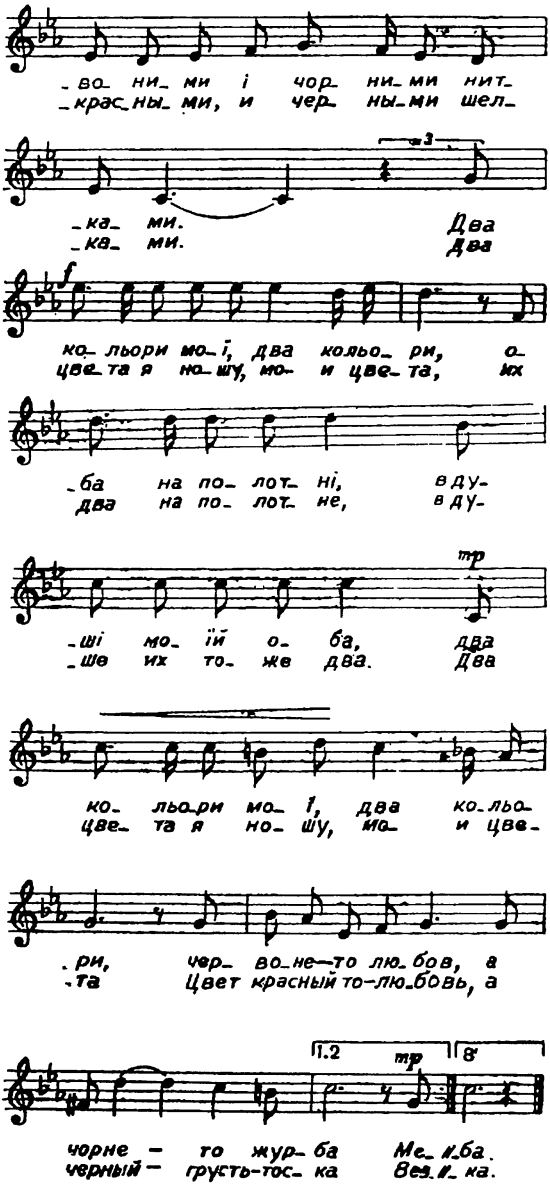
-во- ни- ми і чор- ни- ми нит-
-крас-ны- ми, и чер- ны- ми шел-
-ка- ми. Два
-ка- ми. Два
f
ко- льори мо- ї, два кольо- ри, о-
цве- та я но- шу, мо- и цве- та, их
-ба на по- лот- ні, в ду-
два на по- лот- не, в ду-
тр
-ші мо- їй о- ба, два
-ше их то- же два. Два
ко- льо- ри мо- ї, два ко- льо-
цве- та я но- шу, мо- и цве-
-ри, чер- во- не- то лю- бов, а
-та Цвет красный то-лю-бовь, а
1.2
тр
8
чорне - то жур- ба Ме- ли- ба.
черный - грусть-тос- ка Вея- ли- ка.

Як я малим збирався навесні
Піти у світ незнаними шляхами,
Сорочку мати вишила мені
Червоними і чорними нитками.

Два кольори мої, два кольори,
Оба на полотні, в душі моїй оба.
Два кольори мої, два кольори:
Червоне — то любов, а чорне — то журба.

Мене водило в безвісті життя,
Та я вертався на свої пороги.
Переплелись, як мамине шиття,
Мої сумні і радісні дороги.

Мені війнула в очі сивина,
Та я нічого не везу додому,
Лиш згорточок старого полотна
І вишите моє життя на ньому.

Два кольори мої, два кольори,
Оба на полотні, в душі моїй оба.
Два кольори мої, два кольори:
Червоне — то любов, а чорне — то журба.

1965

Моя стежина

24. Одна на цілий світ

Теплого, літнього ранку неподалік від міста Обухова, на дорозі, обрамленій високими зеленими яворами, зупинився автобус. З нього вийшов ставний, середнього зросту чоловік. Погляд розумних темнокарих очей надавав своєрідної краси його мужньому українському обличчю із суворими козацькими рисами. Він пішов не до міста, а попрямував до пагорбів, що височіли навпроти.

Звивистою, вологою стежиною, що не встигла просохнути від нічного дощу, спершу поволі піднявся на невеличкий пагорб, а потім — на найвищий. Тут довго стояв під високим небом. Воно здалося йому велетенським осяйним блакитним дзвоном, у якому радісно виспівував жайвір. Чоловік розчулено дивився на звичайнісіньку стежину, вимиту дощами, що бігла поміж поодиноких кущів шипшини, а далі губилась, зникала в заростях густих чагарників. Все дивився на неї, ніби намагався назавжди увібрати в себе ранкову красу передмістя.

Чоловік згадав щось близьке, посміхнувся, глянув на джерельце, що видзвонювало незабутню мелодію його далекого дитинства. Із хлопцями-пастушками він пив не раз із нього прохолодну, смачну воду. І зараз йому знову захотілося напитися з нього. Підійшов, низько нахилився. Все пив і пив холодну воду, аж терпли зуби, й не міг напитися, бо то була цілюща вода його дитинства і юності.

Нарешті підвівся. З тихим смутком в очах, неквапно попрошкував стежкою обабіч яворів до міста. Довго ходив біля одного будинку, ніби нерішучий закоханий. Підійшов до дерев'яних воріт, за якими на подвір'ї серед кучерявого споришу виднілася сіра стежка. Кілька хвилин стояв замислений, гладив долонею перекладинку воріт. Потім, притулившись до неї спиною, вийняв записник та ручку. Писав швидко. Із су-

сіднього подвір'я стежили за ним діти. Це писав біля колишнього обійстя своїх батьків їхній знаменитий земляк, улюблений талановитий поет-пісняр Андрій Самійлович Малишко.

Він уважно прочитав написане, якесь слово закреслив і написав нове, краще. Ще раз уважно подивився на подвір'я, де мешкали незнайомі люди, і попрямував до автобусної станції.

Ішов неквапно і про себе повторював рядки:

Чому, сказати, й сам не знаю,
Живе у серці стільки літ
Ота стежина в нашім краю
Одним одна біля воріт.

Це був один з останніх віршів поета про його рідний край, який включено до збірки ліричних віршів з назвою «Дорога під яворами» (1963).

1970 року видатного українського поета Андрія Самійловича Малишка на п'ятдесят восьмому році не стало. Його чудові твори залишилися для сучасників та для майбутніх поколінь нової незалежної України.

Дуже важко переживав втрату свого найближчого друга відомий український композитор Платон Іларіонович Майборода. Саме цей дует самобутніх творців створив цілий напрямок в сучасному українському пісенному жанрі. У народі стали улюбленими їхні чудові твори «Київський вальс», «Пісня про вчительку», «Ми підем, де трави похилі», «Рідна мати моя» («Пісня про рушник») та інші пісні. Кожна з цих пісень — дивовижна перлина, в якій з глибоким ліризмом відтворено найкращі риси нашого народу: вірність, чистоту, красу душі людської, палку любов до рідної матері і батьківського краю.

Ці твори з часом не втратили своєї актуальності, своєї свіжості. Їм випало довге життя, як і новій пісні «Моя стежина», музику до якої було створено через кілька років після смерті Андрія Малишка. Платону Майбороді замовили написати музику до художнього кінофільму «Абітурієнтка» (1979) за сценарієм видатного українського письменника Олеся Гончара.

Ось тоді Платон Іларіонович згадав про вірш Андрія Малишка «Чому, сказати, й сам не знаю». Цікаво, що поет цей твір подарував своєму другу Майбороді. Композитор написав на нього чудову мелодію, дав назву новій пісні «Моя стежина».

... З кінофільму «Абітурієнтка» почалося самостійне життя цієї пісні. Відразу вона знайшла щирий відгук в людських

серцях. Її підхопили не лише відомі артисти в Україні, але й самодіяльні виконавці в селах і містах.

Пісня «Моя стежина» особливо близька тим людям, хто з різних причин залишив своє село, стежку свого дитинства, юності своєї. Вона вчить нас любити і ніколи не забувати рідного краю.

Їй притаманний глибокий філософський роздум про життєву дорогу, яку шукає і прагне мати кожна людина на білому дивному світі.

Моя стежина

Музика Платона Майбороди
Слова Андрія Малишка

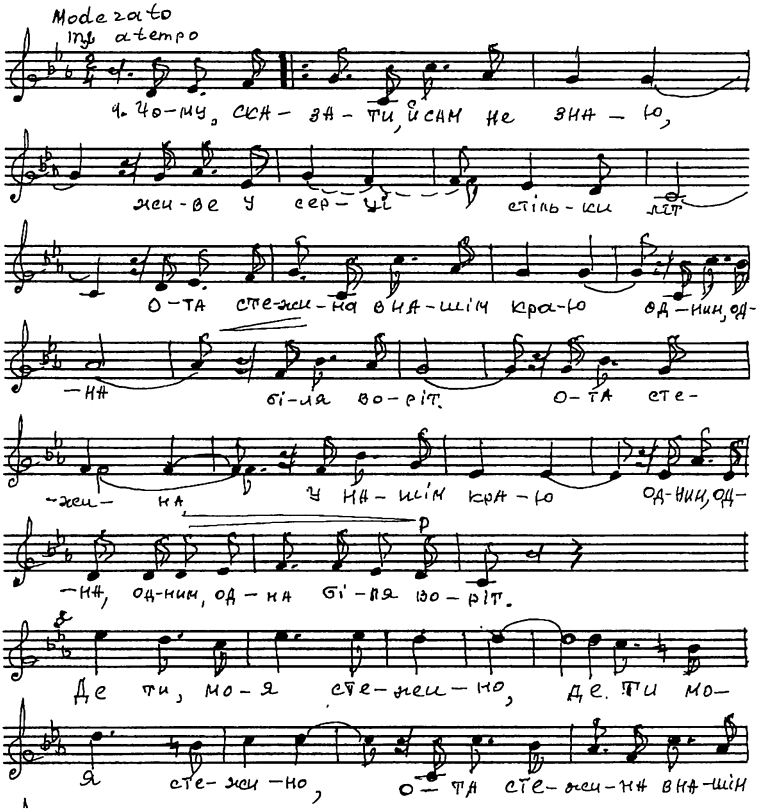

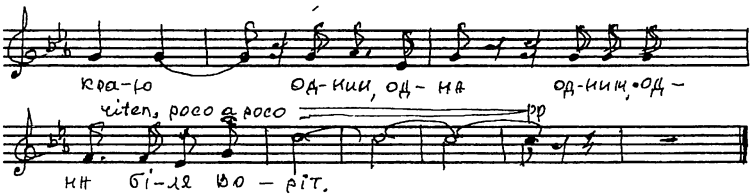

Чому, сказати, й сам не знаю,
Живе у серці стільки літ
Ота стежина в нашім краю,
Одним одна біля воріт.
Ота стежина в нашім краю
Одним одна, одним одна
Біля воріт.

Приспів:
Де ти, моя стежино,
Де ти, моя стежино,
Ота стежина в нашім краю
Одним одна, одним одна
Біля воріт.

На вечоровім виднокрузі;
Де обрій землю обніма,
Нема кінця їй в темнім лузі,
Та й повороту — повороту теж нема.
Приспів.

Дощами мита-перемита,
Снігами знесена у даль,
Між круглих соняхів із літа
Мій ревний біль, мій ревний біль
І ревний жаль.
Приспів.

Моя надієчко, я знаю,
Мій крик життя на цілий світ,
Ота стежина в ріднім краю
Одним одна, одним одна
Біля воріт.
Приспів.

1969

Хата моя, біла хата
25. І стала пісня народною

Осіннього сонячного дня широкий Дніпро плив у глибокій задумі не так швидко, як це було улітку, а притишено і повільно. І він, могутній, відчув прихід задумливої осені. Ця самобутня і неповторна художниця невидимими пензлями вночі, коли усі сплять, творила захоплююче диво в садах, гаях, дібровах... До літніх зелених кольорів додавала свої золоті та вогнисті фарби. Вже біля міста Черкаси понад берегами Дніпра стояли поодинокі стрункі берізки в покривалах із золотої парчі. Вони ранньої осені особливо гарні. Від подиху вітру в їхніх густих косах злегка дзвеніли вогнисті сережки, подаровані щедрою осінню. Може тому так повільно плив Дніпро, бо йому сонячного дня захотілося помилуватись цими берізками.

Саме такого осіннього ясного дня відомий український поет-пісняр Дмитро Омелянович Луценко з Києва завітав у гості до свого давнього і доброго друга, талановитого композитора, керівника Черкаського народного хору Анатолія Максимовича Пашкевича. Спершу гість вирішив ознайомитися з містом. Не поспішаючи пройшовся вулицями. Відтак зайшов до скверу. З куща калини зірвав один листочок, поклав до свого записника. На добру згадку про місто. Черкаси сподобалися йому. У доброму настрої Дмитро Омелянович зайшов на роботу до свого приятеля. Якраз проходила чергова репетиція хору. Розучували нову пісню. Поет тихо зайшов, сів і уважно слухав, як співали дівчата. Дзвінкі, сильні, голоси, як широкий степ Полтавщини, полонили чутливого до музики поета. Його очі промінилися світлою радістю. Дмитро Омелянович подумав, що саме ці вродливі дівчата зможуть гарно, з глибокими почуттями виконати його найкращі пісні. Кожен митець добре знає, що від того, хто із співаків і як виконає

нову пісню, ніким не чуту, залежить її успіх, подальше життя. Увагу звернув на трьох вродливих співачок: Раїсу Кириченко, його землячку Ольгу Павловську та Євгенію Крикун.

Над містом опустилися вечірні сутінки. У вікнах засвітилися вогні. Анатолій Максимович закінчив заняття з хором. Друзі йшли неквапно, розмовляли. Дмитро Омелянович назвав імена співачок, які йому сподобалися найбільше.

— Всі три — найкращі співачки нашого хору, — відповів з повагою та гордістю Анатолій Пашкевич.

Зайшли до квартири господаря. Повечеряли. Вийшли на подвір'я, подихати свіжим повітрям. Анатолій Пашкевич поділився своїм сокровенним, що останнім часом його бентежило. Потім промовив:

— Щось перед моїми очима стоїть рідна хата.

Поет якусь мить подумав, потім запитав:

— А яка вона?

— Та знаєш, Дмитре, стара хата із сумними вікнами, з вишнями довкіл, зі старою скрипучою грушею.

Поет задумливо і тихо сказав:

— Схожа на мою батьківську в селі Березова Рудка... Теж виглядає з вишняку, а за білою хатою стоїть висока груша-лимонка.

Дмитро Луценко залишився ночувати в Черкасах в Анатолія Шашкевича. Заснули господарі. В тиші чулося цокання настінного годинника. Тільки поет не спав. Задумав написати вірш про сільську хату. Він просидів усю ніч у кріслі, щось мудрував на невеличких клаптиках папірців. Чимало списаних таких листків лежало біля його ніг. Нарешті, втомлений поет посміхнувся. Вірш вдався. Є в ньому свіжі образи, задушевний настрій. Переписав і поклав аркуш на стіл. Вивів заголовок: «Хата моя, біла хата». Вранці чекав з нетерпінням Анатолія Пашкевича. Коли той зайшов і привітався з поетом, сказав:

— Цієї ночі мені приснилася біла хата.

— А я написав про неї вірш! Послухай, Анатолію, — і став з притаманною саме йому наспівною інтонацією в голосі читати:

Хата моя, біла хата,
Рідна моя сторона.
Пахне любисток і м'ята,
Мальви цвітуть край вікна.

І композитор згадав свою хатину, квіти під вікном, біля них в білій хустині добру і лагідну матір. Підійшов до рояля. Все шукав нові музичні образи, щоб пісня не була схожа на попередню — «Мамину вишню». Поруч в задумі стояв поет, на його очах народжувалася чудова пісня, що незабаром мала піти у білий світ, полонити словами і музикою слухачів. Її, хвилюючу, щемку, першими співали удвох: композитор Анатолій Пашкевич і поет Дмитро Луценко.

Пісня дуже сподобалася смаглявій, вродливій Раїсі Кириченко. В Черкаському народному хорі піснею «Хата моя, біла хата» Раїса Кириченко дебютувала як солістка. Вона була їй близькою та рідною, бо співачка народилася в селі на Полтавщині, і в її батьків була така ж біла хата з вишняком, а під вікнами мальви і любисток. Тому пісню виконувала так тепло, щиро, що й у самої мліло серце. Поет казав з радістю: «В устах і голосі Раїси Кириченко звучить наша Україна. От вийде на сцену вона — кароока, щира, вродлива, співуча — в її образі я бачу Україну». Це було визнання особливого таланту співачки. Відтоді вона стала співати пісні на слова Дмитра Луценка.

Досі Раїса Кириченко згадує з теплотою відвідини Канади в грудні 1995 року. У цій державі живе багато українців, які люблять українські народні і кращі пісні сучасних композиторів. Того року в місті Торонто проходили її сольні концерти, де вона виконувала пісню на слова Дмитра Луценка «Мамина вишня». Всі глядачі просили виконати ще й «Хату мою, білу хату». Кілька разів виконувала цей твір. І так було в багатьох залах Канади.

Сьогодні пісню «Хата моя, біла хата» співають в усіх селах і в містах України. Нас зачаровують її прості слова, здобуті поетом з глибини його серця, й наспівна мелодія. Вона вже стала народною піснею.

Хата моя, біла хата

Музика Анатолія Пашкевича
Слова Дмитра Луценка

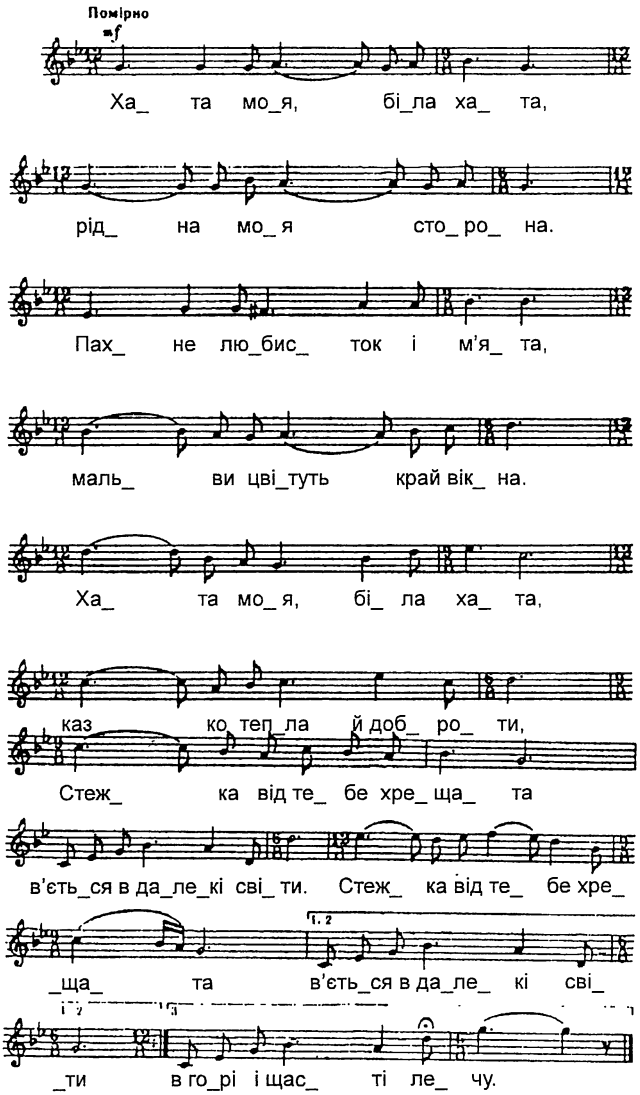

Хата моя, біла хата,
Рідна моя сторона.
Пахне любисток і м'ята,
Мальви цвітуть край вікна.

Хата моя, біла хата,
Казко тепла й доброти,
Стежка від тебе хрещата
В'ється в далекі світи. } *Двічі*

В хаті спокійно й затишно,
Вечір десь бродить в гаю.
Мати задумливо й ніжно
Гладить голівку мою.

Мамо, чого зажурились?
Дайте тепло ваших рук.
В хаті на згадку лишились
Болі й тривоги розлук. } *Двічі*

Хата моя, біла хата,
В мріях, як сон виплива.
В мареві даль волохата
Мальви й любисток хова.

В'ється дорога далека
В хату крізь синю парчу.
Мамо, до вас, як лелека,
В горі і щасті лечу. } *Двічі*

Хата моя, біла хата,
В білому світі одна.
Пахне любисток і м'ята,
Мальви цвітуть край вікна.

Алфавітний покажчик пісень

І

А льон цвіте (16. Український реквієм) 81
Берізка (15. У спогаді моїм) 77
Виростеш ти, сину (19. Заповіт поета) 97
Гуде вітер вельми в полі (6. Його любив Шевченко) . . . 33
Гуцулка Ксеня (13. Танго для королеви купальської ночі) 66
Два кольори (23. Ліричний шедевр) 116
Дивлюсь я на небо (Небо) (3. Сльози радості) 21
За Сибіром сонце сходить (4. Зоря вічності) 26
Їхав козак за Дунай (1. Твір світової слави) 12
Їхав козак на війноньку (12. «Їхав стрілець...») 62
Києве мій (20. «Як тебе не любити...») 102
Марічка (21. Дарунок дружині) 106
Моя стежина (24. Одна на цілий світ) 121
На долині туман (22. Диво Поділля) 111
Ніч яка, Господи, місячна, зоряна (Виклик) (9. Співець найтонших почуттів) 48
Пісня з полонини (17. З туги за рідним краєм) 86
Повій, вітре, на Вкраїну (7. Чарівна перлина) 38
Реве та стогне Дніпр широкий (5. Полонила увесь світ) 30
Рідна мати моя (Пісня про рушник) (18. «І на тім рушникові...») 93
Сміються-плачуть солов'ї (Чари ночі) (10. У солов'їну ніч) 53
Стоїть гора високая (Журба) (8. Висока мить) 43
Там, де Ятрань круто в'ється (2. З великої любові) . . . 16
Хата моя, біла хата (25. І стала пісня народною) 125
Червоні маки (14. Квіти кохання й печалі) 72
Чуєш, брате мій (Журавлі) (11. «Заки море перелечу...») 58

II

А льон цвіте

Композитор — Сльота Іван Михайлович (3.XII 1937)
Поет — Юхимович Василь Лукич (12.VII 1924 — 20.VII 2002)

Берізка

Композитор — Козак Сергій Давидович
(14.III 1921 — 13.II 1993)
Поет — Крижанівський Степан Андрійович (8.I 1911 — 19.VII 2002)

Виростеш ти, сину

Композитор — Майборода Платон Іларіонович
(11.XII 1918 — 8.VII 1989)
Поет — Симоненко Василь Андрійович
(8.I 1935 — 14.XII 1963)

Гуде вітер вельми в полі

Композитор — Глинка Михайло Іванович
[20.V (I.VI) 1804 — 3(15).II 1857]
Поет — Забіла Віктор Миколайович (1808 — 1896)

Гуцулка Ксеня

Композитор і поет — Савицький Роман Януарійович
(23.XI — 11.IX 1974)

Два кольори

Композитор — Білаш Олександр Іванович (6.III 1931 — 2003)
Поет — Павличко Дмитро Васильович (28.IX 1929)

Дивлюсь я на небо

Композитор — Александрова Людмила Володимирівна
(XIX — поч.XX ст.)
Поет — Петренко Михайло Миколайович (1817 — 25.XII 1862)

За Сибіром сонце сходить

Композитор — Ржевуський Вацлав (XIX ст.)
Поети — Комарницький Ян (XIX ст.), Падура Тимко
(Падурра Томаш, 1801 — 1871)

Їхав козак за Дунай

Композитор і поет — Климовський (Климов) Семен Зіновійович (між 1690 — 1700 — близько 1730, за іншими даними: кінець XVIII ст.)

Їхав козак на війноньку (Їхав стрілець...)
Композитор — Гайворонський Михайло [псевд. Орест Тин]
(15.IX 1892 — 11.IX 1949)
Поет — Купчинський Роман Григорович
(24.VI 1894 — 10.XI 1976)

Києве мій
Композитор — Шамо Ігор Наумович (21.II 1921 — 16.I 1989)
Поет — Луценко Дмитро Омелянович
(15.X 1921 — 16.I 1989)

Марічка
Композитор — Сабадаш Степан Олексійович (5.VI 1920)
Поет — Ткач Михайло Миколайович (26.XI 1932)

Моя стежина
Композитор — Майборода Платон Іларіонович
(11.XII 1918 — 8.VII 1989)
Поет — Малишко Андрій Самійлович
[I.(14).XI 1912 — 17.II 1970]

На долині туман
Композитор — Буєвський Борис Миколайович (7.VI 1934)
Поет — Діденко Василь Іванович (3.II 1937 — 14.IV 1990)

Ніч яка, Господи, місячна, зоряна (Виклик)
Композитор — Лисенко Микола Віталійович
[9(20).III 1842 — 24.X(1.XI) 1912]
Поет — Старицький Михайло Петрович
[2(14).XII — 14(27).IV 1904]

Пісня з полонини
Композитор — Сабадаш Степан Олексійович (5.VI 1920)
Поет — Пономаренко Олена (? — ?, XX ст.)

Повій, вітре, на Вкраїну
Композитор — Заремба Владислав Іванович
[15(27).VI 1833 — 11(24).X 1902]
Поет — Руданський Степан Васильович
[25.XII 1833 (6.I 1834) — 21.IV (3.V) 1873]

Реве та стогне Дніпр широкий
Композитор — Крижанівський Данило Якович
[17(29).XII 1856 — 14(26).II 1894]
Поет — Шевченко Тарас Григорович
[25.II(9.III) 1814 — 26.II(10.III) 1861]

Рідна мати моя (Пісня про рушник)
Композитор — Майборода Платон Іларіонович
(11.XII 1918 — 8.VII 1989)
Поет — Малишко Андрій Самійлович
[1.(14).XI 1912 — 17.II 1970]

Сміються-плачуть солов'ї (Чари ночі)
Композитор — Безкоровайний Василь Васильович
(12.I 1880 — 5.III 1966)
Поет — Олесь (Кандиба) Олександр Васильович
(12.I 1880 — 5.III 1966)

Стоїть гора високая (Журба)
Композитор — Лисенко Микола Віталійович
[9(20).III 1842 — 24.X(1.XI) 1912]
Поет — Глібов Леонід Іванович
[5.III (21.II) 1827 — 10.XI (29.X) 1893]

Там, де Ятрань круто в'ється
Композитор і поет — Шашкевич Антон
(друга пол. XVIII — поч. XIX ст.)

Хата моя, біла хата
Композитор — Пашкевич Анатолій Максимович (11.II 1938)
Поет — Луценко Дмитро Омелянович
(15.X 1921 — 16.I 1989)

Червоні маки
Композитор і поет — Савицький Роман Януарійович
(23.XI — 11.IX 1974)

Чуєш, брате мій (Журавлі)
Композитор — Лепкий Левко Сильвестрович
(7.XII 1888 — 28.X 1971)
Поет — Лепкий Богдан Сильвестрович
(9.XI 1872 — 21.VII 1944)

Автори пісень

АЛЕКСАНДРОВА Людмила Володимирівна
(XIX — поч. XX ст.)

Укр. композитор і громад. діяч 19 — поч. 20 ст. Навч. у 50-х рр. у Варшав. консерваторії.

Автор романсів «Дивлюсь я на небо» (сл. М. Петренка). «Повій, вітре, на Вкраїну» (сл. С. Руданського), вид. у зб. «Народний пісенник з найкращих українських пісень», упорядкованому В. С. Александровим. Їх аранжування для голосу і фп. здійснив В. І. Заремба. Працювала в Харкові на ниві нар. освіти.

БЕЗКОРОВАЙНИЙ Василь Васильович
(12.I 1880, Тернопіль — 5.III 1966, м. Буффало, шт. Нью-Йорк, США)

Укр. композитор, диригент, педагог. Закін. Львів, ун-т. Муз. освіту здобув у Львів. консерваторії. Організатор філій Львів. вищого муз. ін-ту ім. М. Лисенка в Тернополі (1928) і Золочеві (1931). З 1949 жив у США. Тв.: для симф. оркестру — «Українська різдвяна увертюра» (1956), «Думка-шумка»; фп. п'єси («Спомини з гір»), для скрипки («Українська рапсодія»), хорові («Полуботок»); романси і пісні на сл. Т. Шевченка, О. Олеся; обробки нар. пісень, музика до театр. вистав («Мина Мазайло» М. Куліша та ін.).

БІЛАШ Олександр Іванович
(6.III 1931, с. Градизьк, тепер смт Глобинського р-ну Полтав. обл. — 2003, Київ)

Укр. композитор, н. а. УРСР з 1977, н. а. СРСР з 1990. Закін. 1957 Київ. консерваторію (клас М. Вілінського). 1956—61 — викладач Київ. пед. ін-ту. З 1968 — заст. голови правління СКУ,

1976-94 — голова правління Київ. орг-ції СКУ. Тв.: опери «Гайдамаки» (1965), «Прапороносці» (1985), моноопера «Балада війни» (1974), ораторія «Вишневий вітер» (1989); оперети «Легенда про Київ» (1982), «Дзвони Росії» (1983); пісні — громадянсько-патріотичні («Я жил в такие времена», «Повторись у віках»), ліричні («Два кольори», «Лелеченьки», «Ясени»), жартівливі («Треба йти до осені»), пісні-романси («Цвітуть осінні тихі небеса»), пісні-думи («Сину, качки летять»), пісні-балади («Ровесники»); симф. тв., музика до вистав і кінофільмів.

Нагородж. відзнакою Президента України Герой України з вруч. ордена Держави 6.03 2001 р.

Держ. (з 2000 р. — Національна) премія України ім. Т. Г. Шевченка 1975 за пісні «Ленінова весна», «Моя Батьківщина», «Пісня звитяжців», «Пісня червоних вершників», «Істина», «Я жил в такие времена», створені в 1971—74 роках.

БУЄВСЬКИЙ Борис Миколайович
(7.VI 1934, м. Кривий Ріг)

Укр. композитор. Закін. 1959 Харків. консерваторію (клас Д.Клебанова). 1959—61— викладач Донец. муз. уч-ща, з 1961 — на творчій роботі.

Тв.: балети «Пісня синього моря» (1965; перша пост. 1966, Одеса), «Устим Кармалюк» (1980), ораторія «Мандрівки серця» (на сл. Л. Костенко, 1964), 10 симфоній, камерно-інструм. музика, романси, естрадні пісні.

ГАЙВОРОНСЬКИЙ Михайло
(псевдонім — Орест Тин; 15.IX 1892, с. Заліщики, тепер Терноп. обл.— 11.IX 1949, Нью-Йорк)

Укр. композитор і диригент, поет. 1912—14 навч. у Вищому муз. ін-ті ім. М.Лисенка у Львові, 1920—23 — його викладач, диригент хорів «Бандурист» і т-ва львівський «Боян»). З 1915 очолював духовий оркестр легіону укр. січових стрільців. З 1919 призначений гол. капельмейстером Укр. Галицької армії. 1920 — керівник оркестру укр. т-ру в Кам'янці-Подільському. З 1923 — в Америці, де навч у Колумбійському ун-ті. Разом з Р. Придаткевичем організував (1924) Укр. муз. консерваторію, згодом укр. смичковий оркестр (керував ним до 1936). В останні роки життя керував організованим ним хором (деякий час разом з О.Кошицем). Тв.: для симф. («На Чорному морі», «Рідна сторона моя) і духовного (сюїта «З Гуцульщини», рапсодія «Довбуш») оркестрів; камерно-інструм., хорові (бл. 40); обробки укр. нар. пісень, солоспіви; музика до театр. вистав.

Автор стрілецьких пісень («Їхав стрілець на війноньку» та ін.

ГЛИНКА Михайло Іванович
[20.V (1.VI) 1804. с. Новоспаське, тепер Смол. обл. — 3(15).II 1857, Берлін, похований у Санкт-Петербурзі]

Укр і рос. композитор. Основоположник рос. класичної муз. школи. Тв.: опери «Життя за царя» («Іван Сусанін», 1836), «Руслан і Людмила» (1842), симф. тв. — «Вальс-фантазія» (1839), «Камаринська» (1848), романси, зокрема, «Жайворонок», «Сумнів» (на сл. Кукольника). Двічі відвідав Україну: 1823 (перебував у Харкові проїздом на Кавказ) і 1838 з метою добору співаків до Придворної співацької капели (Новгород-Сіверський, Чернігів, Ніжин, Переяслав, Фастів, Ромни, Полтава, Харків, Охтирка, Київ). Зупинявся в маєтку Г. Тарновського в с. Качанівці (тепер с-ще Черніг. обл.). Написав тут «Персидський хор» та «Марш Чорномора» до опери «Руслан і Людмила», які вперше виконав кріпацький оркестр Г. Тарновського. В Качанівці спілкувався з М.Маркевичем, В. Штернбергом, В. Забілою (на його вірші написав романси «Гуде вітер вельми в полі» та «Не щебечи, соловейко»). У Києві почув голос С. Гулака-Артемовського і запросив його до Петербурга, керував муз. заняттями співака, направив на навчання до Італії. 1852 працював над програмною симфонією «Тарас Бульба» (не збереглася). В 30—40-х рр. у Петербурзі спілкувався з Т. Шевченком.

ГЛІБОВ Леонід Іванович
[21.II(5.111) 1827, с. Веселий Поділ, тепер Полтав. обл.— 29.X (10.XI) 1893, Чернігів]

Укр. поет, байкар, драматург, театр. критик. Освіту здобув у Полтав. гімназії та Ніжинському юридич. ліцеї (1849—55). Був редактором тижневика «Черниговский листок» (1861—63), де друкував і власні театр. огляди та рецензії. У Чернігові заснував аматор. театр — «Чернігівське товариство, кохаюче рідну мову» (діяло 1861—64, 1871—1905). Автор статей «Наш театр», «Відверте слово про наш театр» (1875); п'єс «До мирового» (у переробці М. Старицького — «Як ковбаса та чарка, то минеться й сварка»), «Хуторяночка» (обидві — 1862), «Веселі люди, або Кров — не вода», «Типові сцени з живими картинами» (1867). Поезії «Журба» («Стоїть гора високая», 1859, на місці написання у Седневі Черніг. обл. споруджено меморіальну альтанку). «Вечір», «Скажіть мені правду, добрі люди», «Летить голуб понад морем» стали популярними піснями і романсами. Встановлено мемор. знак в Чернігові на місці будинку Г. Надгробок (1939) на тер. Троїцько-Ільїн. монастиря, де поховано поета; пам'ятник (1990) у с. Веселому Подолі (скульпт. В. Степанов). Тв.: т. 1-2 (1974). Вид.: Лобас П. О. П'єси Леоніда Глібова (1977), Деркач Б. А. Леонід Глібов (1982).

Діденко Василь Іванович
(3.II 1937, м. Гуляйполе Запоріз.обл. — 14.IV 1990, Київ)

Укр. поет. Народився в сім'ї механізатора. Закінчив філологічний факультет Київського університету (1959). Виконував журналістську роботу.

Автор збірок «Зацвітай, калино» (1957), «Під зорями ясними» (1961), «Заповітна земля», «Степовичка» (1965), «Дивосвіти любові» (1959), «Дзвонять конвалії» (1972), «Берізка» (1975), «Мережки сонця» (1976), «Вродливий день» (1979), «Червоний вітер» (1982), «Дзвінка фонетика» (1984), «Дивокрай» (1987); ряду сучасних пісень.

Член СП СРСР з 1963 р.

ЗАБІЛА Віктор Миколайович
(1808, х. Кукуріківщина, тепер с. Забілівщина Черніг. обл.— 1896, м. Борзна тієї ж обл.)

Укр. поет. Навчався 1822—25 в Ніжин. гімназії вищих наук. Дружив з Т. Шевченком, зустрічався з ним під час приїздів поета на Україну. 1847 Т.Шевченко деякий час жив на х. Кукуріківщині, намалював портрет З.

Літ. діяльність почав у 30-х рр., друкувався в альманасі «Ластівка» (1841). Повну зб. тв. «Співи крізь сльози» видано 1906 у Львові заходами І. Франка. Вірші З. набули популярності як нар. пісні, зокрема, «Гуде вітер вельми в полі» та «Не щебечи, соловейку», покладені на музику М. Глінкою. До своїх віршів «Не плач, дівчино», «Голуб», «Човник» та ін. З. ств. мелодії.

ЗАРЕМБА Владислав Іванович
[15 (27). VI 1833, м. Дунаївці, тепер Хмельн. обл. — 11 (24).X 1902, Київ]

Укр. композитор, піаніст і педагог. Музики навч. у Й. та А. Коципінських у м. Кам'янці-Подільському. З 1862 викладав гру на фп. і хор. спів у жін. пансіонах Києва.

Тв.: фп. п'єси «Прощання з Україною», «Думка-шумка», «Реве та стогне Дніпр широкий», «В кінці греблі шумлять верби», «Зібралися всі бурлаки», романси та пісні на вірші Шевченка, зокрема «Якби мені, мама, намисто», «Утоптала стежечку» та польс. поетів. Обробка для голосу і фп. популярних пісень: «Дивлюсь я на небо» Л. Александрової, укр. нар. — «Де ти бродиш, моя доле», «Ні, мамо, не можна нелюба любить». Зб. «Пісенник для наших дітей», «Маленький Падеревський» (для фп.).

КЛИМОВСЬКИЙ Семен Зіновійович
(Климов; між 1690 — 1700 близько 1730, за іншими даними : кінець ст., ймовірно Харківщина — кін. XVIII ст., с. Припутні, тепер у складі с. Мошорине Кіровогр. обл.)

Укр. поет і філософ. Автор популярної укр. нар. пісні «Їхав козак за Дунай», яка зажила світової слави, та ін.

КОЗАК Сергій Давидович
(14.III 1921, с. Кривин, тепер с. Старий Кривин Хмельн. обл.— 13.II 1993, Київ)

Укр. співак (баритон), композитор, письменник, н. а. УРСР з 1960. Закін. 1950 Моск. консерваторію. 1950—83 — в Київ. т-рі опери та балету, 1960—73 — голова Муз. т-ва УРСР, з 1982 — викладав у Київ. консерваторії, професор. Партії: Остап, Еней («Тарас Бульба», «Енеїда» Лисенка), Шевченко («Тарас Шевченко» Г. Майбороди), Ріголетто (однойм. опера Верді).

Автор документ. повістей «Михайло Гришко» (1978), «Григорій Верьовка» (1981), муз. кантати «Думи про Україну» (на свої вірші та на вірші А. Малишка, Я. Шпорти), численних пісень («Берізка»), романсів на сл. М. Рильського («Яблука доспіли»), І. Франка («Ви чули ту пригоду»), В. Юхимовича, Б. Олійника, Д. Луценка.

Комарницький Ян
(XIX ст)

Український і польський поет.

КРИЖАНІВСЬКИЙ Данило Якович
[17 (29).XII 1856, Херсон. обл. — 14 (26).II 1894, Одеса]

Укр. педагог і композитор. Закін. 1882 Новоросійський ун-т в Одесі.

Тв.: хор. ода «Пам'ятник» (1887), пісня «Реве та стогне Дніпр широкий» (1886, на текст з поеми Т. Шевченка «Причинна»), яку К. присвятив М. Кропивницькому.

КРИЖАНІВСЬКИЙ Степан Андрійович
(8.I 1911, м. Новий Буг Миколаїв. обл. — 19.VII 2002, Київ)

Укр. критик, літературознавець, поет. Закінчив Харківський інститут педпрофосвіти (1933). Учасник Великої Вітчизняної війни. З 1949 р. зав. відділом історії української радянської

літератури, з 1973 р. — зав. сектором, з 1976 р. — науковий консультант Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР. Доктор філологічних наук, професор. Нагороджений орденами Вітчизняної війни 2-го ст., Червоної Зірки та медалями. Лауреат премії в галузі літературно-художньої критики (1980). Член КПРС.

Автор збірок віршів «Енергія» (1930), «Вугілля — нагора!» (1931), «Моїм ровесникам», «Країна майстрів» (1932), «Дні, дороги, друзі» (1934), «Повноліття» (1935), «Південь» (1937), «Золоті ключі» (1938), «Калиновий міст» (1940), «Гори і долини» (1946), «Під зорями радянськими» (1950), «Весна людства» (1951), «Срібне весілля» (1957), «Ще не вечір» (1961), «Вічнозелене дерево життя» (1967), «Формула щастя» (1970), «Виднокруг» (1980); книжок і брошур з історії та теорії літератури «Василь Стефаник» (1946), «Андрій Малишко» (1948), «Архип Тесленко» (1949), «Основні риси радянської літератури» (1954), «Проблеми типовості в художній літературі» (1953), «Микола Бажан» (1954), «Художні відкриття і літературний процес» (1979), «Хвалю життя» (вибране, 1981), «Максим Рильський. Літературний портрет» (1985), «Ми пізнавали неповторний час» (1986). Один з авторів «Історії української радянської літератури» (1964), та ін.

Член СП СРСР з 1934 р.

КУПЧИНСЬКИЙ Роман Григорович
(24.VI 1894, с. Розгадів, тепер Терноп. обл. — 30.XI 1976, м. Оссінг, США)

Укр. письменник, критик і композитор. Навчався у Львів. ун-ті. 1944 емігрував спочатку до Німеччини, згодом — до США.

Автор пісень (текстів і мелодій до них), що стали народними: «Як з Бережан до кадри», «Зажурились галичанки», «Пиймо, друзі», «Ми йдемо в бій», «Ірчик», «Ой, шумить, шумить», романс «Човен хитається». Повну зб. пісень «Ми йдемо в бій» видано 1977.

ЛЕПКИЙ Богдан Сильвестрович
(9.XI 1872, с. Крогулець, тепер Гусятинського р-ну Терноп. обл.— 21.VII 1941, Краків)

Письменник, історик літератури, громадсько-культур. діяч, художник. Навчався у Львів. ун-ті, Віден. А М. Як художник залишив спадщину: портрети батька й матері, малюнок «Мадонна», іл. до нар. пісень, казок, творів укр. письменників (Т. Шевченка), оздобив віньєтками, заставками, портретами «Приказки» Є. Гребінки (1918), «Байки» І. Крилова, зб. братів Грімм «Русалка й інші казки», «Співомовки» І.Руданського (усі

три — 1919) та ін. Ілюстрував власні твори. Автор праці «Шевченко про мистецтво» (1920), спогадів про укр. та польс. художників, культурно-мистецьку атмосферу в Галичині кінця 19 — поч. 20 ст. Лірика Л. знайшла муз. втілення в солоспівах, хорових композиціях В. Барвінського, М. Гайворонського, Ф. Колесси, С. Людкевича та ін. Широко відома пісня на слова Б. Лепкого «Видиш, брате мій» (муз. Л. Лепкого). Окремі його твори інсценізовані («Мазепа»), екранізовані. Портрет Б. Лепкого ств. 1909 М. Бойчук.

ЛЕПКИЙ Левко Сильвестрович
(7.XII 1888, с. Поручин, тепер с. Бише Терноп. обл. — 28.X 1971, м. Трентон. США)

Укр. військ. діяч, композитор, письменник; брат Богдана Лепкого. Здобув юридичну освіту в Краків. ун-ті. 1937 за участю Л. вийшов ілюстрований документальний фотоальбом «Українські Січові стрільці. У 20-ліття виступу (1914—1920)». З цією орг-цією певною мірою пов'язана композиторська спадщина Л. (пісні: «Ой видно село», «Гей там у Вільхівці», «Колись, дівчино мила» та ін.). Автор мелодій пісень «Чуєш, брате, мій», «Бо війна, війна» та ін. Л. належать тексти понад десяти ліричних пісень, що стали народними («Маєва нічка», «Ішов відважний гайовий», «Прощаюсь, ангеле, з тобою»), гумористично-сатиричних («Горобці», «Блоха» та ін.). 1940 він видав у Львові зб. «140 пісень з нотами». Мелодії композитора до різних пісень опрацьовували Я. Ярославенко, А. Рудницький, В. Барвінський. З. Лисько, Н. Нижанківський, В. Кудрик. Вид.: Стрілецькі пісні Левка Лепкого; Подуфалий В. Крила стрілецької пісні. В кн.: «Чуєш, брате мій...» (обидві — 1990).

ЛИСЕНКО Микола Віталійович
[9(20).III 1842, с. Гриньки, тепер Полтав обл, — 24.X (6.XI 1912, Київ]

Укр. композитор, піаніст, педагог, хор. диригент, муз.-громад. діяч; основоположник укр. класич. музики. Походив з старовинного роду козацьких полковників. Закін. 1864 Київ. ун-т. 1867—69 навч. у Лейпціг. консерваторії (фп. і композиція). 1868 написав «Заповіт» на сл. Т. Шевченка (для соліста, чол. хору і фп.). В Лейпцігу видав 1-у серію «Музики до «Кобзаря» Шевченка», «Збірник українських пісень» (1-3-й вип. по 40 пісень) для голосу з фп. Повернувся 1869 до Києва. 1870-74 брав участь у «Філармоніч. т-ві любителів музики і співу», в роботі Пд.-Зх. відділення Рос. геогр. т-ва. Виступав як піаніст у концертах РМТ. 1874 засн. хор. т-во, незабаром закрите владою. 1873 підготував реферат про творчість кобзаря О. Вересая. 1874—76 Л. навч. у Петерб. консерваторії у М. Римського-Кор-

сакова. У Петербурзі пропагував укр. музику, ств. укр. студент. хор. У Києві продовжував збирати й обробляти нар. пісні (8 випусків по 40 пісень для голосу і фп., 12 хор. збірників по 10 тв., 5 циклів обрядових пісень), організував хори, з якими виступав у містах і селах України. Від 1864 влаштовував щорічні шевченківські концерти, 1904 — урочистий концерт до 100-річчя з дня народження М. Глінки. Разом з О. Кошицем був організатором муз. т-ва «Боян» (1905). Брав участь у діяльності Літ.-артистич. т-ва (1895—1905). У 1908—12 — засновник і голова ради старшин «Київського укр. клубу». У хорах Л. здобули початкову мист. освіту К. Стеценко, П. Демуцький, Я. Яциневич, О. Лисенко та ін. З його ім'ям пов'язаний розвиток муз. освіти. З 1869 він викладав у приватних муз. школах, муз. учщі РМТ, Ін-ті шляхетних дівчат (1865—67, 1890—1904). В 1904 відкрив у Києві муз.-драм. школу (з 1913 — його імені, з 1918 — Муз.-драм. ін-т ім. М. В. Лисенка). У школі здобули освіту укр. композитори К. Стеценко, Л. Ревуцький, А. Буцькой, співак М. Микиша, мистецтвознавець Д. Ревуцький, хор. диригент О. Кошиць, Я. Яциневич, актори О. Ватуля, П. Нятко і Б. Романицький, режисер М. Терещенко та ін. відомі представники укр. муз. і театр. культури. В Києві було поставлено сценічні тв. Л. — оперету «Чорноморці» (1872), фрагменти опери «Різдвяна ніч» (1877, 1903), опери «Утоплена» (1883), «Наталка Полтавка» (1889), «Енеїда » (1910). Л. — автор дит. опер «Коза-дереза» (1883), «Пан Коцький» (1891), «Зима і Весна» (1892), одноактної опери «Ноктюрн» (1912). Найвидатніший твір композитора — нар. муз. драма «Тарас Бульба» (1890). Л. — один з перших інтерпретаторів «Кобзаря» Шевченка (понад 90 вокал. тв. різних жанрів — пісні, романси, ансамблі, хори, кантати). Багато композицій написав на тексти М. Старицького, С. Руданського, Лесі Українки, О. Олеся, М. Вороного, І. Франка, Г. Гейне, А. Міцкевича, С. Надсона та ін. Серед фп. тв. — 2 рапсодії, сюїта, соната, полонези, ноктюрни. Автор фольклористичних праць — «Дума про Хмельницького і Барабаша» (1888), «Про торбан і музику пісень Відорта» (1892), «Народні музичні інструменти на Україні» (1894). Ім'я Л. надано Львів. Вищому муз. ін-ту, Харків. т-рові опери та балету, Колонному залу Київ. (тепер Національної) філармонії, й струнному квартетові, Київ. спец. серед. муз. школі-інтернату. Встановлено стипендію його імені. З 1962 прово-диться Респ. конкурс ім. М. В. Лисенка (з 1992 — міжнародний), 1982 встановлено респ. пр. ім. М. В. Лисенка. В Києві в будинку, де 1896 — 1812 жив композитор, 1980 відкрито мемор. музей.

ЛУЦЕНКО Дмитро Омелянович
(15.X 1921, с. Березова Рудка, тепер Полтав. обл. — 16.I 1989, Київ)

Укр. поет, з. д. м. УРСР з 1974. Учасник другої світової війни. Навч. 1938—39 у Київ. гідромеліоративному ін-ті. Працював на шахтах Донбасу, а в повоєнні роки — в ред. газет «Колгоспне село» (тепер — «Сільські вісті»), «Молодь України», був кор. Всесоюзного радіо, завідував відділом поезії журн. «Вітчизна». Перша збірка — «Дарую людям пісню» (1962). Мужності людей у роки війни, красі рідної Вітчизни, невмирущості народу присвячені збірки — «Незакінчена соната» (1966), «Як тебе не любити» (1969), «Добрість» (1971), «Пахучий хліб» (1974), «До останнього патрона» (1975), «За Березовою Рудкою» (1976), «Коли ти зі мною» (1978), «Хлеб и песня» (М., 1978), «Березовий дзвін» (1980), «Вибране» (1981), «Дорога спадщина» (1984) та ін. Автор текстів багатьох відомих пісень («Києве мій», «Сивина», «Мамина вишня», «Осіннє золото» та ін.), ств. у співдружності з композиторами Л. Ревуцьким, К. Данькевичем, О. Білашем, В. Верменичем, П. Майбородою, А. Філіпенком, А. Пашкевичем, М. Дремлюгою, І. Шамо.

Держ. (з 2000 р. — Національна) премія України ім. Т. Г. Шевченка 1976 разом з композитором І.Н.Шамо за пісні «Балада про братерство», «Києве мій», «Стоїть над Волгою курган», «Зачарована Десна», «Пісня про щастя», «Не шуми, калинонько», «Фронтовики».

МАЙБОРОДА Платон Іларіонович
(1.XII 1918, х. Пелехівщина тепер Глобинського р-ну Полтав. обл. — 8.VII 1989, Київ)

Укр. композитор, н. а. СРСР з 1979. Брат Г. І. Майбороди. Закін. 1947 Київ. консерваторію (у Л. Ревуцького), її викладач 1947—50. Тв.: для симф. оркестру, симф. «Героїчна увертюра» (1947, за Т .Шевченком), вокал.-симф. поема «Тополя» (за Т. Шевченком, 1966), ораторія «Дума про Дніпро» (1954), думи — «Кров людська — не водиця» (1960), «Партизанська дума» (1963), хори та масові пісні (понад 200): про знатних людей України — «Про Марію Лисенко», «Про Марка Озерного», «Про Олену Хобту» та ін. Особливо популярні ліричні пісні «Розлягалися тумани», «Пісня про Дніпро», «Любов моя», «Білі каштани», «Київський вальс», «Гімн братерству» (1954), «Колгоспний вальс», «Ми підем, де трави похилі» (1955), «Якщо ти любиш» (1959), «Рідна мати моя» («Пісня про рушник»), «Пісня про вчительку», «Моя стежина»; обробки нар. пісень, музика до драм. вистав (понад 20, зокрема «Не називаючи прізвищ» В. Минка, 1953; «Король Лір» У. Шекспіра, «Не судилося» М. Старицького, обидві — 1959; «Де тирса шуміла» А. Шияна,

1963; «Марина», 1964; «Сині роси», 1967; «Вірність», 1970; «Правда і кривда» М. Стельмаха, 1965; всі — в Київ. укр. драм. т-рі ім. І. Франка). Автор музики до кінофільмів: «Долина синіх скель» (1955), «Далеке і близьке» (1957), «Гроза над полями» (1958), «Літа молодії» (1959, перша премія на 11 Всесоюз. кф), «Кров людська — не водиця» (1960) і «Дмитро Горицвіт» (1961), «Абітурієнтка» (1973), «Прості турботи» (1974), «Прощайте, фараони» (1975), «Дипломати мимоволі» (1977). Автор зб. «Українські народні пісні в записах Платона Майбороди» (1986). Держ. премія СРСР, 1950. Пісенні твори М. зросли на невичерпних фольк. джерелах, багатьом з них випала щаслива доля: вони набули широкої популярності, вийшли за межі України. М. створив свої мелодії на сл. А. Малишка, В. Коротича, М. Стельмаха, Т. Масенка, С. Новицького та ін.

Держ. (з 2000 р. — Національна) премія України ім. Т. Г. Шевченка 1962 за «Вибрані пісні».

МАЛИШКО Андрій Самійлович
[1 (14).XI 1912, с. Обухів, тепер місто Київ. обл. — 17.II 1970, Київ]

Укр. поет. Закін. 1932 Київ. ун-т нар. освіти. Деякий час учителював, працював у газ. «Комсомолець України», «Літературній газеті», журн. «Молодий більшовик». Під час Другої світ. війни був кореспондентом газ. «Красная Армия», «За Радянську Україну!», «За честь Батьківщини». 1944—47 — відп. редактор журн. «Дніпро». Друкувався з 1930. У 2-й пол. 30-х — на поч. 40-х рр. побачили світ збірки М. «Батьківщина» (1936), «Лірика», «З книги життя» (обидві — 1938), «Народження синів» (1939), «Жайворонки», «Зореві дні», «Листи червоноармійця Опанаса Байди», «Березень» (усі — 1940), «Дума про козака Данила» (1941). Тематично ці твори змикалися з осн. масивом укр. поезії тих літ: громадян. війна, відбудова нар. г-ва, соціалізм, колективна праця, трудяща людина, минуле укр. народу тощо. Проте в розробці цих тем, висвітлюваних із загальноприйнятих у тогочас. л-рі ідейних позицій (вплив більшовицької революц. романтики), уже відчутно виявилась своєрідність творчості М. — глибокий ліризм, емоційність, органічне входження в стихію фольклор. образності, нар. уявлень, особлива чутливість до прекрасного. Останнє стосується не лише світу природи, хоча саме в пейзажних замальовках майстерність поета явила себе найнаочніше, а й внутр. світу людини: багатство духовних потенцій, вірність сповіданій народом моралі були для М. визначальною ознакою гідної поваги і худож. зацікавленості людської особистості. Високим патріот. пафосом пройняті його твори періоду Другої світ. війни. Крім нарисів, репортажів, опубл. у пресі, М. видав поет. збірки «До бою вставайте!» (1941), «Понад пожари», «Украї-

но моя!» (1942), «Слово о полку», «Битва» (обидві — 1943), «Полонянка» (1944), «Ярославна» (1946). Поезія цієї пори різноманітна змістом і формою, багатопланова у показі бойових епізодів і фронтових буднів, людських доль. Значний резонанс мала драм. змістом кн. «Україно моя!», в якій з вел. худож. силою та емоційністю висловлено відчуття кровного зв'язку з рідною землею та її народом, відтворено події перших місяців війни, окупації України. М. завершив в основному воєнну тему поемою «Прометей» (1946; удостоєна разом із зб. «Лірика» Держ. премії СРСР, 1947) — про мужність людей у роки тяжких випробувань. Наступний етап у літ. творчості М. — це півтора повоєн. десятиліття, коли вийшли збірки «Весняна книга» (1949), «За синім морем» (1950, Держ. премія СРСР, 1951), «Дарунки вождю» (1952), «Книга братів» (1954), «Що записано мною» (1956), «Серце моєї матері» (1959). Їхня худож.-естет. вартість нерівнозначна. Мажорно-радісна тональність багатьох віршів М. (особливо в зб. «Весняна книга»), романт. піднесеність стилю не відповідали реальній атмосфері повоєн. дійсності — важкому періоду в житті народу, особливо селянства, якому присвячено чимало поезій. Певна заданість ідейно-змістової основи творів спричинялася і до збіднення засобів худож. виразності. І лише наприкінці 50-х рр. творчість М. звільняється від поверховості, загальників, псевдопатетики. Вміщені до зб. «Серце моєї матері» цикли пейзаж. та інтим. лірики свідчать про піднесення творчої снаги автора, його душевну розкутість. У 60-і рр. поет. талант М. реалізується більш повно і різнобічно. Він публікує книжки «Полудень віку» (1960), «Віщий голос», «Листи на світанні» (обидві — 1961), «Прозорість» (1962), «Далекі орбіти» (1962), «Дорога під яворами» (1964; Держ. премія СРСР, 1969), «Рута» (1966), «Синій літопис» (1968), «Серпень душі моєї» (1970). Кращі з них відзначаються новизною змісту, ориг. образністю, досконалістю віршових форм. У них відбилися ті зрушення (тоді ще тільки початкові) в житті країни і в суспільних умонастроях, які започаткували тривалий і нерівномірний процес усвідомлення народом неминущого значення загальнолюдських цінностей. Низка віршів-звернень до Т. Шевченка, О. Кобилянської, П. Тичини та ін. не позначена особливою естет. енергією. Крім того, під час цькування В. Сосюри за вірш «Любіть Україну» М. мусив долучити й свій голос до хору звинувачень у націоналізмі. Ліричні тв. М., покладені на музику П. Майбородою («Київський вальс», «Пісня про рушник», «Стежина», «Пісня про вчительку» та ін.), О. Білашем («Цвітуть осінні тихі небеса»), стали нар. піснями. Написав лібрето опер «Молода гвардія» Ю. Мейтуса, «Арсенал» (разом з О. Левадою) Г. Майбороди, диктор. текст до к/ф «Лілея» (1959), тексти пісень до к/ф на Київ. кхф: «Вершники», «Щорс» (обидва — 1939), «Макар Нечай» (1940),

«Богдан Хмельницький» (1941), «Щедре літо» (1950), «Долина синіх скель» (1956), «Далеке і близьке» (1957), «Літа молодії» (1958) та ін. Переклав чимало творів О. Пушкіна, О. Твардовського, Янки Купали, В. Пшавели, Г. Гейне та ін. Виступав як літ. критик (кн. «Думки про поезію», 1959; «Слово про поета. М. Рильський та його творчість», 1960, та ін.). Багатотомні видання: «Твори» (т. 1-10. К., 1972—74), «Твори» (т. 1-5. К., 1986—87), «Поетичні твори. Літературно-критичні статті» (К., 1988). Вірші М. перекладено багатьма мовами світу. На Байковому кладовищі (1971) і в м. Обухові Київ. обл. — пам'ятники М. (скульптор Г. Н. Кальченко, арх. А. Ф. Ігнащенко).

Держ. (з 2000 р. — Національна) премія України ім. Т. Г. Шевченка 1964 за книгу лірики «Далекі орбіти».

ОЛЕСЬ Олександр

[справж. — Олександр Іванович Кандиба; 23.XI (5.XII) 1878, с. Білопілля, тепер місто Сум. обл. — 22.VII 1944, Прага]

Укр. поет. Закін. 1902 Харків. ветеринарний ін-т. Літ. діяльність почав 1903. В 1919 — емігрував в Австрію, потім — у Чехо-Словаччину. Глибокий лірик («Сміються, плачуть солов'ї», «Ой не сійтесь, сніги» та ін.). Його вірші поклали на музику М. Лисенко («Айстри», «Гроза пройшла»), Я. Степовий, К. Стеценко, С. Людкевич, А. Кос-Анатольський, Ф. Надененко, О. Білаш та ін., а також рос., білорус., франц., чеські композитори. Створено майже 200 муз. творів різних жанрів. Драм. тв. О.: «По дорозі в казку» (1910), «Над Дніпром», «Трагедія серця», «По Мюллеру» (всі — 1911), «Тихого вечора» (1912), «Злотна нитка» (1913, з присвятою М. Лисенкові), «Осінь», «Танець життя», «На свій шлях», «На курорті» (всі — 1913), «Хвесько Андибер», «Буржуї» (обидва — 1917), «Земля обітована» (1935, один з перших тв. в укр. л-рі про репресії сталінського режиму), «Вилітали орли...» (1936), «Ніч на полонині» (1941) та ін.

ПАВЛИЧКО Дмитро Васильович

(28.IX 1929, с. Стопчатів, тепер Косівського р-ну Івано-Фр. обл.)

Укр. поет, перекладач, громад. діяч, дипломат, з. д. к. Польщі. Після закін. 1953 Львів. ун-ту працював завлітом Львів. ТЮГу. Був на журналіст. роботі: зав. відділом поезії журн. «Жовтень» (1955—58), гол. редактором журн. «Всесвіт» (1971—78). 1966—90 — секретар правління СПУ та СП СРСР. Нар. депутат України 12 скликання (1990—94, голова комісії у закорд. справах, лідер парламент. фракції Демократ. партії України, член її Президії) і 13 скликання (з 1998). В 1989 — один із засновників НРУ, до 1996 — координатор його Ради. Голова т-ва

укр. мови «Просвіта» (1989—90). В 1995—98 — надзвичайний і повноважний посол України в Словац. Республіці, з 1999 — в Республіці Польша. Друкується з 1951. Перша зб. віршів — «Любов і ненависть» (1953) привернула до себе увагу тим, що принесла поезію соціально стривожену і гостру. У зб. «Моя земля» (1955), «Правда кличе!» (1958), «На чатах» (1961), «Хліб і стяг» (1968), «Любов і ненависть» (1975, 1983) простежуються риси власного поет. мислення, що стануть особистим знаком майстра, — конфліктність ліричного сюжету, де думка й почуття рухаються, долаючи суперечності. Першим рішучим вступом у «свою тему» серед згаданих збірок стала книга «Правда кличе!». 18-тисячний тираж її було знищено, а поета, виконуючи вказівку «згори», на 4 з'їзді письменників України покритикував П. Тичина за його інвективні «неясності». А в творчості П. — то озвалася Правда про ідеол. фарисейство і лицемірність влади, частково відкрита 20 з'їздом КПРС, але в усій повноті своїй, як виявилося, передчасна. Це був голос громадянської совісті, що назвала своїм ім'ям не тільки «вождя всіх народів» та його діяння, а й застерігала, що зі смертю тирана тоталітаризм не зникає («Коли умер кривавий Торквемада...»). Критикувався П. за возвеличення постатей О. Олеся та А.Чайковського на сторінках ж. «Жовтень». У лютому 1969 на пленумі СПУ гострі нагінки за аполітичність, ідейну незрілість і формалізм піддавалися твори П., Є. Гуцала та В. Дрозда (ініціатива цієї акції виходила з апарату ЦК КПУ). На поч. 60-х, «навчений» критикою, поет уникає торкатися болючих точок життя, віддаючи перевагу заг. етич. питанням у їх полегшено-абстрагованій інтерпретації (зб. «Бистрина», 1959; «Днина», 1960; «На чатах», 1961), шугає в небесах ідеол. схоластики (зб. «Пальмова віть», 1962; «Жест Нерона», 1962). Проте жага худож. конкретики, глибокі етичні роздуми поета свідчать про його знудженість загальниками («Гранослов», 1968). П. опоетизував особистість як самоцінне начало всіх начал. Серед ін. поет. збірок поета — «Вибрані твори» (1981, тт. 1-2), «Смерічка» (1982), «Плесо», «Спіраль» (обидві — 1984), «Задивлений у будущину», «Поеми й притчі», «Вибрані вірші» (всі — 1986), «Рубаї» (1987, 2000), «Твори» (1989, тт. 1-3), «Покаянні псалми» (1994), «Засвідчую життя», «Золоте яблуко» (обидві — 2000), зб. літ.-критич. статей «Над глибинами» (1983), «Біля мужнього світла» (1988), до яких увійшли портрети та роздуми П. над окремими творами видатних майстрів літ. і мистецтва Т. Шевченка, І. Франка, С. Руданського, Ю. Федьковича, О. Пушкіна, В. Жуковського, М. Шолохова, М. Рильського, М. Шашкевича, М. Бажана, Бориса Тена (Миколи Хомичевського), Я. Івашкевича, І. Давидкова, Шолом-Алейхема, В. Еллана-Блакитного, Григора Тютюнника, І. Драча, Ю. Кочубея, В. Забаштанського, С. Чернілевського, М. Кремпе, Р. Барадуліна, Н. Гілевича, А. Германо-

ва, О.Стовби, співаків Д.Гнатюка, А.Мокренка, художника І.Марчука, про екранне втілення «Украденого щастя» І. Франка [про Б. Ступку, Н. Савченко, Г. Гладія, які не лише пізнали, але й художньо виявили на екрані філософську сутність своїх героїв — Задорожнього, Анни, Гурмана» (Д. Павличко)], композитора О. Білаша, про фільм Ю. Іллєнка «Легенда про княгиню Ольгу», виступи на письменницьких з'їздах і пленумах; вірші для дітей «Золоторогий олень» (1970), «Дядько Дощ» (1971), «Де найкраще місце на землі» (1973). За сценаріями П. поставлено к/ф «Сон» (1965; у співавт. з В. Денисенком) та «Захар Беркут» (1970, реж. Л. Осика). Багато віршів П., покладених на музику, стали популяр. піснями («Два кольори», «Лелеченьки», «Черешня» та ін.). За мотивами творів П. композитор О. Костін написав оперу «Золоторогий олень» (1982), Є. Станкович — «Реквієм» («Бабин яр», для солістів, хору та симф. оркестру, 1991). Працює в галузі поет. перекладу з багатьох мов світу.

Держ. (з 2000 р. — Національна) премія України ім. Т. Г. Шевченка 1977 року за зб. поезій «Любов і ненависть».

ПАДУРА Тимко
(Падурра Томаш; 21.XII 1801, містечко Іллінці, тепер смт. Вінн. обл. — 20.IX 1871, с. Козятин, похований у с. Махнівці, тепер с. Комсомольське, всі — тієї ж обл.)

Укр. і польс. поет, композитор. Закін. 1825 Кременецький ліцей. Підтримував зв'язки з декабристами. Написав 1825 «бойову пісню» укр. мовою «Рухавка (Пісня козацька)», в якій закликав до боротьби з царизмом. Серед ін. пісень — «Січовик», «Гей, я козак з України», «Гей, козаче, в добрий час». Окремі вірші сам поклав на музику, деякі поширювались з музикою торбаніста Г. Відорта та К. Ліпінського. Зб.: «Українки з нотами» (1844), «Співанки українця» (1878).

ПАШКЕВИЧ Анатолій Максимович
(11.II 1938, с. Довбиші Житомир. обл.)

Укр. хор. диригент, композитор, н.а. УРСР з 1985. З 1965 — хормейстер, 1967—73 — худож. керівник Черкас., 1978—89 — Волин., з 1989 — Черніг. нар. хорів. Автор пісень («Степом, степом», «Батькове серце» та ін.).

ПЕТРЕНКО Михайло Миколайович
(1817, м. Слов'янськ, тепер Донец. обл. — 25.XII 1862, м. Лебедин, тепер Сум. обл.)

Укр. поет-романтик. Закін. 1841 Харків. ун-т. Автор поезій, які стали нар. піснями: «Дивлюсь я на небо та й думку гадаю» (муз. Л. Александрової, аранжировка В. Заремби), «Туди мої очі» та ін., драми «Панська любов» (1843, не збереглася). У червні 1859 на х. Лихвин Лебединського пов. познайомився з Т. Шевченком.

ПОНОМАРЕНКО Олена
(XX ст.)

Українська поетеса.

РЖЕВУСЬКИЙ Вацлав
(XIX ст.)

Польський і український композитор.

РУДАНСЬКИЙ Степан Васильовичи
[25.XII 1833 (6.I 1834), с. Хомутинці, тепер Вінн. обл. — 21.IV (3.V) 1873, Ялта]

Укр. поет, фольклорист. Закін. 1861 Петерб. медико-хірург. академію. Автор віршів, що стали популярними піснями: «Повій, вітре, на Вкраїну» (муз. Л. Александрової), «Мене забудь», «Голубонько-дівчинонько», зіронько моя», «Ти не моя, дівчино дорогая», «Чорний колір» та ін. На основі нар. пісень написано укр. п'єсу «Чумак» (1862).

Тв.: Народні пісні в записах Степана Руданського (1984). На могилі Р. на Масандрівському кладовищі в Ялті встановлено пам'ятник.

САБАДАШ Степан Олексійович
(5.VI 1920, с. Ванчинець, тепер Чернів. обл.)

Укр. хор. диригент і композитор. з. д. м. УРСР з 1965. Закін. 1956 Чернів. муз. уч-ще. До 1967 жив у Чернівцях, був концертмейстером Чернів. укр. муз.-драм. т-ру ім. О. Кобилянської, керівником естрад. оркестрів, очолював вокал. ансамбль «Марічка». 1967—70 — керівник вокал. ансамблю київ. Жовтневого пала-

цу культури. Автор пісень «Моя Буковина», «Марічка», «Очі волошкові», «Пісня з полонини», «Ромашка», «Вишні», «Гуцулочка».

САВИЦЬКИЙ Роман Януарійович
(23.XI 1904, с. Бачин Старосамбір. р-ну Львів. обл.— 11.IX 1974, смт Моршин Стрийського р-ну тієї ж обл.)

Укр. самодіяльний композитор. Вчився 1924—29 у Львів. ун-ті. Автор пісень — «Лелеки», «Червоні маки», «Вівчарики», «Квітка з полонини», «Ваблять зорі в Чорногорі», «Задума», «Марічка» («Через гори вітровії...»), «Розлука», «Слава кобзареві», «Мавка».

Вид.: Збірник пісень (1973).

СИМОНЕНКО Василь Андрійович
(8.I 1935, с. Біївці, тепер Лубенського р-ну Полтав. обл. — 14.XII 1963, Черкаси)

Укр. поет, журналіст. Закін. 1957 Київ. ун-т. Працював у «Черкаській правді» (1957—59), «Молоді Черкащини» (1960—63), власним кореспондентом «Робітничої газети». Прижиттєва єдина зб. «Тиша і грім» (1962). Сонет «Я» написано 1955, задовго до однойменого відомого вірша «Я...» («Ми — не безліч стандартних «я», А безліч всесвітів різних»). Тоді ж, у студентські роки, буквально на передодні офіційного «розвінчання культу особи», з'явився ще один сонет «Поет» (3.II 1956, опублікований тільки 1988), де є й такі рядки: «Не піддавшись зарібку легкому, Я не прислужував ніколи і нікому». Написані з позицій морального максималізму твори С. не могли бути надруковані навіть у період «хрущовської відлиги». Тим більше, що ред. портфелі були переповнені оптимістично-хвалебною продукцією. І він це добре розумів: «Я не забув мужицькі очі хмурі, Обличчя матерів налякані, тривожні, Коли писали ви, продажні шкури, Про їх життя, щасливе і заможне» («47-й рік» — вірш про голод, написаний 21.IX 1956). Ця та інші гнівні інвективи свідчать, що на період завершення навчання та переходу на журналістські хліби припадає спалах соціально загостреної, публіцистично насиченої творчості поета, свідомого вибору традиційно-страдницького для укр. музи тернового шляху. Поетову «Тишу і грім» передмовою «Радість першовідкриття» благословив С. Крижанівський, який стверджував, що новаторство поета «йде не стільки шляхом винаходу нових художніх форм... скільки в сфері нових художніх ідей». Ці ідеї з публіцистич. прямотою були висловлені в поезіях «Жорна», «Мій родовід», «Піч», «Перший», «Дід умер», «Варвари», у циклі з дев'яти віршів, озаглавленому, як і вся збірка, контраст-

ним поєднанням традиційних звукових образів-символів — «Тиша і грім». Збірка — виквіт студентської юності та перших років самостійного трудового життя поета. Тут ще є вірші, які несуть на собі риси учнівства, проте щирі у своїй наївній недосконалості, пройняті світлим юнацьким смутком од неподіленого романтичного кохання. Чи не найвиразніше його втілено у таких відомих віршах із наступних збірок, як «Ну скажи — хіба не фантастично...», «Розвели нас дороги похмурі...», «Все було. Дорога закричала...». Згодом додадуться й земніші мотиви («Я чекав тебе з хмари рожево-ніжної...», «Там, у степу, схрестилися дороги...»). Непогано вдаються поетові й суто пейзажні замальовки («Флегматично зима тротуаром поскрипує...», «Вже день здається сивим і безсилим...», «Степ», «Зимовий вечір»). Тематико-проблемний діапазон першої збірки й загалом творчості поета розширюють сатиричні та гумористичні твори, виконані в традиційному для укр. гумористики ключі, десь і вторинні (коли згадати доробок Л. Глібова, С. Руданського, В. Самійленка). Іронічно-саркастичний струмінь посилюється в другій, посмертній збірці поезій «Земне тяжіння» (1964). На естетиці парадокса побудовано вірш «Люди часто живуть після смерті...». Афористична кінцівка вірша звучить цілком серйозно, надто ж з огляду на реальний контекст його написання: «Їй-право, не страшно вмерти. А страшно мертвому жить», «Пересторога славолюбцеві», «Містикові», «Торжествують...», «До папуг» та ін. іронічні і риторичні афоризми, роздуми на теми моралі відбивають своєрідний етичний кодекс поета, виповідуваний здебільшого публіцистично оголено, чи за допомогою недвозначних і прозорих алегорій. Після того поетові твори не видавалися протягом тривалого часу (а до опублікування на батьківщині щоденникових «Окрайців думок» лишалось понад 20 років). Робилося все, аби приглумити резонанс його правдивого слова. А, проте, воно звучало — переписуване, читане на літ. вечорах, у студентських аудиторіях, у колах національно-свідомої інтелігенції. І основне навантаження в його спадщині припадало на гостроемоційно виповідувану ідейно-естетичну позицію. «Ти знаєш, що ти — людина...», «Де зараз ви, кати мого народу?..», «Україні», «Задивляюсь у твої зіниці...» (рукописна назва — «Україні»), «О земле, з переораним чолом...», «Земле рідна! Мозок мій світліє...» — ніби фрагменти однієї виболеної думи про долю народу, синівську відданість йому, готовність до самопожертви задля його визволення й розквіту. Не дивно, що саме ці вірші зазнали найбільших цензурних та редакторських втручань (а часом — і авторських пом'якшень). Так, із вірша «Задивляюсь у твої зіниці...» вилучили катрен із рядками: «Хай мовчать Америки й Росії, Коли я з тобою говорю!» У третій строфі поезії «О земле, з переораним чолом...» рядки оригіналу «Любове світла! Чор-

на моя муко! І радосте безрадісна моя!», побудовані на контрастних оксиморонних парах, набули під час друку такого вигляду: «Любове грізна! Світла моя муко! Комуністична радосте моя!» Із вірша «Є тисячі доріг, мільйон вузьких стежинок...» (зб. «Поезії», 1966) вилучили строфу:

Коли б я міг забуть убоге
рідне поле...
За шмат ції землі мені б усе
дали.
До того ж і земля ніколи ніг
не коле
Тим, хто взува холуйські
постоли.

Не спокусившись на легкий хліб, зокрема ціною зради товаришів, яких звинувачували у формалізмі, С. вже без надії надрукуватися (бо, як зазначає в заведеному тоді ж таки щоденнику, одержав відмови з усіх видань), пише свої чи не найдовершеніші речі. До них належить і «Казка про дурила». У ній прочитуємо болісно-в'їдливу сатиру не тільки на сталінське беззаконня, а взагалі на будь-яку абсолютистську суспільну «гримасу», за якої «припускається» можливість побудувати царство гармонії на людській крові. І що це за дорога до «сяйних висот», заради якої треба зректися рідного краю? — це просте, «дитяче» запитання, що поставало з контексту казки, довгий час унеможливлювало її публікацію. Тоді як у виданих одразу по їх написанні двох віршованих казках для дітей ідеологічні наглядачі не побачили «крамоли», хоч і «Цар Плаксій та Лоскотон», і навіть «Подорож у країну Навпаки» теж можна розглядати як своєрідно адаптовану для дитячого сприйняття варіацію тієї ж таки теми. Серед ін. поетичних збірок «Лебеді материнства» (К., 1981); рос. перекл. — «Избранная лирика» (М.. 1968). С. виступав також із суто газетярською публіцистикою, фейлетонами, літ.-мистецькою критикою (рецензіями на кінофільми, театр. вистави, концерти, літ. твори), писав художню прозу. Як прозаїк він тільки починався, виявляючи хист реаліста, здатність перевтілення і співпереживання. До збірки оповідань і новел «Вино з троянд» (Львів, 1965) увійшли твори, очевидно, ще студентських часів, а також написані протягом чотирьох місяців 1962. Кілька образків, оповідань, маленька повість, «пунктири кіносценарію» були опубліковані значно пізніше. Типова, моторошна картина повоєнної дійсності (об'їзник із нагайкою жене конем до сільради хлопчика, що збирав у полі колоски) постає в оповіданні «Однорукий лісник» (при публікації назву змінили на «Лісник»); дотепні дружні шаржі зроблено у «Неймовірному інтерв'ю» та «Психологічному поєдинку»; психологічно точні «кардіограми» юного дівочого серця («Білі привиди», «Наївне дівчисько», «Сірий пакет») виписано легко і з любов'ю; зате кількома підходами, через душевну муку народжувалась повістина «Огуда», де виведено бридкий образ анонімника. Останній твір, відомий у різних варіантах (частина його публікувалася і як оповідання), художньо підтверджує, що психологічно (як і фізично) митець зазнав пильної уваги охоронців ре-

жиму. Недовершеним лишився кіносценарій «Бенкет небіжчиків».

Проза С. є прямою попередницею новелістики Гр. Тютюнника, вона заслуговує на почесне місце в контексті розвитку епічного світовідображення свого часу. На слова С. написали музику: О. Білаш («Минуле не вернуть»), Б. Буєвський («Ми думали про вас»), М. Литвин («Там, у степу, схрестилися дороги»), Г. Мянкуш («Ой, майнули білі ночі»), Г. Гаврилець («Українці»), О. Левкович («Україно моя»), П. Майборода («Як мені даровано багато»), В. Морозов («Ти на землі людина»), А. Пашкевич («Синові»), В. Шумійко («Сонети мужності»), зарубіж. композитори Р. Савицький та Я. Лісовський (США), С. Яременко (Канада). П'єса С. Носаня «Остання мить» (1994, Черкас. укр. муз.-драм. т-р) про життя поета. В с. Біївці Полтав. обл. відкрито мемор. музей поета. На могилі пам'ятник (1967, скульптор С. Грабовський, арх. М. Кириленко).

Держ. (з 2000 р. — Національна) премія України ім. Т. Шевченка 1995 за збірки поезій та прози «Лебеді материнства», «У твоєму імені живу», «Народ мій завжди буде».

СЛЬОТА Іван Михайлович
(3.XII 1937, с. Яснозір'я, тепер Черкас. обл.)

Укр. хор. диригент, композитор, н. а. УРСР з 1979. Закін. 1970 Одес. консерваторію (клас А.Серебрі). З 1970 — худож. керівник Поліського ансамблю пісні й танцю «Льонок» (Житомир). Автор пісень «А льон цвіте», «Моє Полісся голубе» та ін.

СТАРИЦЬКИЙ Михайло Петрович
[2(14).XII 1840, с. Кліщинці, тепер Черкас. обл.— 14(27).IV 1904, Київ]

Укр. письменник, театр. і культурно-громад. діяч. Навч. у Харків. (1858—60) та Київ. (1860—66) ун-тах. З 1867 — у Києві, брав участь у роботі Пд.-Зх. відділення Рос. геогр. т-ва та Київ. літ.-артистич. т-ва, видавав альманах «Рада» (1883). Тв.: п'єси — «Не судилось» (1881), «У темряві», «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці» (обидві — 1892), «Талан» (1893); істор. драми — «Богдан Хмельницький» (1887), «Маруся Богуславка» (1897), «Оборона Буші», «Остання ніч» (обидві — 1899); водевілі — «Як ковбаса та чарка, то минеться й сварка» (1872). «По-модньому» (1887), «Чарівний сон» (1889). За сюжетами тв. М.Гоголя створив п'єси «Різдвяна ніч», «Сорочинський ярмарок», «Тарас Бульба», лібретто опери «Утоплена, або Русалчин Великдень», інсценізував тв. Е. Ожешко («Зимовий вечір»), Ю. Крашевського («Хата за селом»; у С.— «Циганка Аза»), перероб-

ляв п'єси укр. письменників — «Чорноморський побит» Я. Кухаренка (С.— «Чорноморці»), «На Кожум'яках» І.Нечуя-Левицького (у С. — «За двома зайцями»; 1961 — на Київ. кхф створено однойм. фільм), «Перемудрив» Панаса Мирного (у С. — «Крути та не перекручуй»). Автор поетич. тв., романів, повістей, оповідань і нарисів. Разом з М. Лисенком 1872 організував у Києві аматор. гурток, який до 1874 давав вистави рос. і укр. мовами (опера «Різдвяна ніч», оперета «Чорноморці» Лисенка). З 1883 був директором трупи М. Кропивницького. Очолив нову трупу після виходу з неї 1885 Кропивницького з групою акторів. 1892—97 — директор і режисер трупи М. Садовського. У с. Кліщинцях встановлено пам'ятник С., у Києві, на Байковому кладовищі — надгробок.

ТКАЧ Михайло Миколайович
(26.XI 1932, с. Лукачани Кельменецького р-ну Чернів. обл.)

Укр. поет-пісняр, кіносценарист, з. д. м. України з 1993. Закін. 1957 Чернів. мед. ін-т, 1961 — Вищі літ. курси при Літ. ін-ті ім. Горького (Москва). Працював у К-ті по кінематографії при Раді Міністрів УРСР. Автор зб. поезій «Йдемо на верховини» (1956), «На перевалі» (1957), «Житній вінок» (1961), «На смерекових вітрах» (1965), «Пристрасть» (1968), «Повернення» (1974), «Поворот землі» (1976), «Хліб з добрих рук» (1981), «Крок за обрій» (1982), «Небо твоїх очей» (1982), «Серед літа» (1995), «Зазим'є» (1999); сценаріїв худож. фільму-опери «Наймичка», фільму «Серед літа», повнометражних документ. кінокартин «Леся Українка», «Про дружбу співа Україна», «Радянська Україна», «Україна, земля моїх предків» та літ. сценаріїв короткометражних документ. кінострічок. Автор текстів багатьох пісень укр. композиторів: О. Білаша («Ясени», «Два журавлі», «Дім на білім світі», «На зелене свято», «Сніг на зеленому листі», «Серед літа», «Люби мене — не покинь», «Сину, качки летять», «Прилетіла ластівка»), П. Майбороди («Не повернеться перша любов»), І. Поклада («Після грому», «Моя Україно», «Сторона подільська», «Небеса очей твоїх», «Розлука», «Десь ти загубилась», «Прийшла любов», «Не йди від мене», «Не питай мене». «За потоком, за водою», «Посміхнися, доле». «Від неї все», «На межі край літа»), П. Дворського («Благословенна будь, родино», «Писанка», «Мама Марія»), О. Злотника («Чуєш, мамо», «Диво-сторона»), А. Пашкевича («Мир тобі, земле»), О. Пушкаренка («Тобі, Вітчизно», «У добрий час», «Ми молоді», «Дай нам, доле», «Квітка розмарія», «Я не вернусь», «Засвітай», «Мальва на асфальті», «Катюша, Катя і Катруся», «Добрий вечір, доле», «Мир»), О. Осадчого («Світе мій», «Листопад», «Фортуна»), А. Кушні-

ренка («Славен град, стольний град», «У вінок Федьковичу»), Л. Дутковського («Якщо любиш, кохай», «Зоряна ніч»), які опубл. в зб. «Лебедині сурми. Вокальні твори українських радянських композиторів» (К., 1987), а також пісні С. Сабадаша («Марічка»).

Держ. (з 2000 р. — Національна) премія України ім. Т. Г. Шевченка 1973 разом з О. П. Косиновим (режисером), І. М. Писанком (оператором) за повнометражний документ. фільм «Радянська Україна».

ШАШКЕВИЧ Антон
(друга пол. XVIII — поч. XIX ст.)

Польський і український поет і композитор.

ШЕВЧЕНКО Тарас Григорович
[25.II (9.III) 1814, с. Моринці, тепер Черкас. обл. — 26.II (10.III) 1861, Петербург, перепохований 10 (22) V 1861 на Чернечій горі поблизу Канева, тепер Черкас. обл.]

Укр. поет і художник. Нар. в сім'ї селянина-кріпака. Наймитував і навч. грамоти у сільс. дяка. З 1829 — «козачок» поміщика П.Енгельгардта. Жив у м. Вільні, з 1831 — у Петербурзі. 1832 був відданий у науку до живописця В. Ширяєва. 1836 Ш. познайомився з художником І. Сошенком, згодом — з К. Брюлловим, В. Григоровичем, В. Жуковським, О. Венеціановим, М. Вієльгорським, укр. поетом Є. Гребінкою. Ці видатні діячі культури брали діяльну участь у викупі Ш. з кріпацтва. Для цього 1838 було розіграно в лотерею портрет В. Жуковського, що спеціально написав К. Брюллов, і за виручені 2500 крб. викуплено Ш. Того ж року його було прийнято до петерб. АМ, де він став учнем К. Брюллова (закін. 1844). Навесні 1843 Ш. приїхав на Україну. Відвідав Київ, Яготин, Качанівку, Кирилівку, Березань, місця колишньої Запорізької Січі. Весною 1845 вдруге приїхав на Україну, маючи намір остаточно залишитись у Києві. Працював у київ. Тимчасовій комісії для розгляду давніх актів, подорожував по Київщині, Полтавщині, Чернігівщині, Поділлю й Волині. 1846 вступив до Кирило-Мефодіївського т-ва. В лютому 1847 Ш. був затверджений на посаді вчителя рисування в Київ. ун-ті. В Києві виконав замальовки Куренівки, Видубицького монастиря, Аскольдової могили, Олександрівського костьолу. 24.III (5.I.V) 1847 Ш. заарештовано і відправлено до Петербурга. За революц. поезії його заслали в солдати до Оренбурзького окремого корпусу. На вироку Микола I дописав: «Під найсуворіший

нагляд із забороною писати й малювати». 1848 як художника Ш. включили до складу Аральської експедиції, завданням якої було дослідження й опис Аральського моря. У квітні 1850 в Оренбурзі за доносом про порушення царської заборони писати і малювати Ш. ув'язнили в Орській фортеці, а згодом перевели у віддалене Новопетровське укріплення (тепер Форт-Шевченка). Тільки 1857 після клопотань друзів Ш. звільнили з заслання. У серпні цього року він виїхав з Новопетровська до Астрахані, а звідти пароплавом до Нижнього Новгорода. Сюди, спеціально, щоб побачитись з Ш., приїздив М. Щепкін. Ф. Толстой, брати Жемчужникови добилися для Ш. дозволу жити в Петербурзі. В березні 1858 Ш. прибув до Москви, зупинився у М. Щепкіна (намалював його портрет). У Петербурзі одразу ж опинився в центрі уваги прогрес. громадськості. Зустрічався з О. Петровим, С. Гулаком-Артемовським, А. Олдріджем (намалював його портрет). У травні 1859 дістав дозвіл виїхати на Україну. В липні поблизу с. Прохорівки поета знову заарештували за доносом. Після допиту в Києві його звільнили, але зобов'язали негайно повернутися до Петербурга. Помер Ш. у своїй кімнаті-майстерні в петерб. АМ. Спочатку його поховали на Смоленському кладовищі, в травні прах перевезли до Києва, звідси — до Канева. У своїй літ. творчості, зокрема повістях рос. мовою «Музикант» (1854—55) і «Художник» (1856) відобразив життя і страждання талановитих митців, які вийшли з кріпацького середовища. Ш. став основоположником критичного реалізму в укр. образотв. мистві. Працював у галузі живопису, графіки, монумент.-декор. розпису та скульптури, досконало володів технікою акварелі, олії, офорта, рисунка олівцем і пером. Серед малюнків, створених ще до вступу в АМ, поряд з акварельними портретами, композиціями на сюжети з античної і давньорус. історії є твір на тему історії України — «Смерть Богдана Хмельницького» (1836—37). Навчаючись в АМ, Ш. зазнав впливу К. Брюллова — портрети, зокрема «Автопортрет» (1840—41), іл. до поеми «Полтава» О.Пушкіна, композиція «Циганка-ворожка» (1841, удостоєна срібної медалі). У картинах «Катерина» (1842), «На пасіці» і «Селянська родина» (обидві — 1843) правдиво відтворено образи селян. 1844 вийшов перший випуск серії офортів «Живописная Украина», яку художник задумав як періодичне видання про історію, нар. побут, звичаї, природу та істор. пам'ятки України («Дари в Чигирині 1649 року», «Судна рада», «Казка», «Старости»). Наслідуючи Рембрандта, Ш. захоплювався ефектами світотіні, стояв на рівні кращих тогочасних граверів. Працюючи в Археографічній комісії, 1845—47 подорожував по містах і селах України, малював акварелю та олівцем архіт. пам'ятки, краєвиди, жанрові сцени. Створив три малюнки із зображенням Густинського монастиря, малюнки «Богданова

церква в Суботові» (1845), «Хутір на Україні» (1845—46), «Будинок І. П. Котляревського в Полтаві», «Воздвиженський монастир у Полтаві», «У Седневі», «Коло Седнева», «Чумаки серед могил», В. Решетилівція та ін. Написав живописні портрети Закревських, Маєвської (всі — 1843), О. Лук'яновича (1845), «Портрет невідомої в блакитному вбранні», «Портрет невідомої в бузковій сукні» (обидва — 1845-46), портрет родини Катериничів (1846), портрети Кейкуатової (1847). Горленко, І. Лизогуба (обидва — 1846—47). Ш. перший відтворив поетичність похмурих середньоазіат. гір і пустель, своєрідну красу облич казахів, з глибоким співчуттям зобразив казах, дітей-жебраків («Туркменські аби в Каратау»; «Казашка Катя» між 1856 і 1857; «Байгуші» і «Байгуші під вікном», обидві — 1855-56). Шедевром політ. сатири Ш.-художника є серія малюнків «Притча про блудного сина» (1856-57), серед них — «Програвся в карти», «У шинку», «У хліві», «На кладовищі», «Серед розбійників», «Кара колодкою», «У в'язниці» тощо. Кожний з її 8 аркушів є метафорично-символічним образом царської Росії. 1859 за офорти з тв. Рембрандта «Притча про робітників на винограднику» та І. Соколова «Приятелі» Ш. здобув звання «призначеного в академіки», 1860 за офорти з тв. К. Брюллова та автопортрети — академіка гравюри. Серед офортів Ш. є ліричні краєвиди («Мангишлацький сад», 1859), жанрові сцени («Старець на кладовищі», «Сама собі в своїй господі», обидва — 1859), 4 автопортрети, що відзначаються психол. глибиною і віртуозністю штриха. Створив портрети М. Лазаревського, М. Сєверцова М. О. та М. В. Максимовичів, А.Лазаревської (всі — 1859), Ф. Бруні, Ф. Толстого (обидва — 1860), П. Клодта, І. Горностаєва (обидва — 1861) та ін. Під час останньої подорожі на Україну (1859) виконав пейзажі «В Лохвиці», «Коло Канева», «В Корсуні», «В Черкасах». В драматург. спадщині Ш. — драма «Назар Стодоля» (1842) та незавершена трагедія «Никита Гайдай» (1841). Велику сценічну історію мають його поетичні тв. в переробці ін. авторів. За поемами Ш. «Невольник» і «Титарівна» створено однойм. драми М.Кропивницького, за поемою «Наймичка» — п'єсу «Мати-наймичка» І. Тогобочного, оперу «Наймичка» М. Вериківського, за поемою «Катерина» — однойменні оперу М. Аркаса та драми І. Пухальського, В. Лемеша, Я. Мамонтова. Сценічне втілення дістали поеми «Сотник» (опера «Пан сотник» Г. Козаченка), «Марина» (однойм. опера Г. Жуковського і драма М. Зарудного). За мотивами поем Ш. створено драму «Іван Гус» Леся Курбаса і Г. Юри, «Відьма» В. Василька і однойм. балет В. Кирейка, п'єси «Великий льох» Леся Курбаса, «Минають дні» С. Васильченка, «Варнак» С. Бондарчука і Ю. Удовиченка, «Гайдамаки» Леся Курбаса, Г. Юри, В. Харченка «Лілея» (балет К. Данькевича) та балет «Оксана» В. Гомоляки та ін. За мотивами п'єси «Назар Стодоля» створено од-

нойм. фільм (1989) і оперу К. Данькевича. Образи поезій Ш. відображені у творчості художників і скульпторів, зокрема І. Репіна, І. Крамського, О. Сластіона, І. Кавалерідзе, В. Касіяна, М. Манізера, І. Їжакевича. Муз. тв. на сюжети Ш. створили також М. Лисенко, Г. Гладкий, Д. Крижанівський, Я. Степовий, К. Стеценко, П. Ніщинський, С. Людкевич, Г. Майборода; рос. композитори — М. Мусоргський, П. Чайковський, С. Рахманінов, Р. Глієр. Інсценізовані тв. поета ставили режисери Лесь Курбас, Г. Юра, В. Василько, Б. Романицький, О. Сердюк, В. Грипич, Ф. Стригун та ін.; екранізували — І. Кавалерідзе, В. Івченко, В. Денисенко, І. Молостова. Життя і творчість Ш. відображені у фільмах «Тарас Шевченко» (1926, реж. П.Чардинін; 1951, реж. І.Савченко), у докум. фільмі «Гілка вербова, гілка тернова» (1988—89, реж. Р.Єфименко). Його екранний образ створили А. Бучма, С. Бондарчук, І. Миколайчук. Ім'я поета присвоєно Ін-ту л-ри НАН України, Київ. (Національний) ун-ту, Київ. (Національний) т-ру опери та балету, Харків. укр. драм. т-ру, Дніпроп. укр муз.-драм. т-ру та ін. Музеї Ш. є в Києві (два), Каневі, с. Шевченковому, Петербурзі, Форті-Шевченка та ін. містах і селах, а також у м. Палермо в Канаді. Пам'ятники споруджено в Полтаві (1925, скульптор І. Кавалерідзе), Харкові (1935, скульптор М. Манізер, арх. Й. Лангбард), Києві, Каневі (обидва — 1939, скульптор М. Манізер, арх. Є. Левінсон), Дніпропетровську (1949, скульп. І. Зноба; замінено 1959, скульп. І. та В. Зноби, арх. Л. Вітвицький), Мукачевому (1952, скульп. С. Рихва, Є. Дзиндра), Донецьку (1954, скульптори М. Вронський, О. Олійник, арх. В. Шапаренко), Корсуні-Шевченківському (1960, скульптори М. Вронський, О.Скобляков), Умані (1981), Дубно (1990), Ніжині (1991), Хиріві (1993, Львів, обл.; всі чотири — скульптор О. Скобликов), у м. Бережанах Терноп. обл. (1992, скульптори Л. Яремчук, М. Посікіра), м. Бродах (1993, скульптор Б. Романець), в м. Мостиськах (1994, скульптори Л. Яремчук, Е. Мисько), два останні — у Львів. обл., в Луцьку (1995, скульптор Е. Кунцевич, арх. О. Стукалов), в ін. містах і селах.

Пам'ятники поетові встановлено також у Палермо (1951, скульптори М. Вронський, О. Олійник, арх. В. Гнєздилов), у Вінніпегу (1961), Торонто (1961) в Канаді, Москві (1964, скульптори М. Грицюк, Ю. Синькевич, А. Фуженко, арх. А. Сницарєв, Ю. Чеканюк), Вашингтоні (1964, скульптор Л. Молодожанин), Арров-парку, побл. Нью-Йорку (1970, скульптор В. Бородай, арх. А. Ігнащенко) у США, в Буенос-Айресі (1971) в Аргентіні, в Тулузі (1971), Парижі (скульптор М. Лисенко, встановлено 1973) та Шалетт-сюр-Люені (1974, скульптор О. Скобликов, арх О. Малиновський) у Франції. За кращі тв. л-ри і мист-ва встановлено з 1961 щорічні Держ. пр. України ім. Т. Шевченка (з 2000 року — Нац. премії).

ЮХИМОВИЧ Василь Лукич
(12.VII 1924, в с. Сингаї Коростенського р-ну Житом. обл. — 20.VII 2002, Київ)

Укр. поет. З 1943-го по 1949 р. служив у Радянській Армії. Після демобілізації працював в газетах «Зоря Полтавщини», «Вінницька правда». 1956р. закінчив Вінницький педінститут. З 1960 р. — в журналі «Україна» очолював відділ літератури і мистецтва, а з 1976 р. — заступник головного редактора. Заслужений працівник культури УРСР. Автор збірок поезій «Матері» (1955), «Не пройду стороннім» (1957), «Вікно у світ» (1960), «Подвиг починався на землі» (1961), «З клекоту літ» (1962), «Зоряна балада» (1968), «У штилях сплять прибої» (1969), «Чорно-білі листівки» (1972), «Юності цвіт», «Подорожники» (1974), «Час братерства» (1975), «Вибране» (1984), «Ровесники гроз» (1985); книжок гумористичних віршів «Який Яків — така й дяка» (1960), «Весілля з квитанцією» (1966), «Євангеліє від Лукича» (1971), «Виводок жар-птиці» (1975), «Імена не дивина» (1982); книжок щедрівок «Щедрий вечір» (1964) та весільних пісень «На Поділлі—весілля» (1969); збірок пісень «Нагадаю піснею» (1979), «Серпанкова земля» (1984); хор-опери «Ятранські ігри» (1981).

Член СП СРСР з 1956 р.

Біографічні довідки подано за книгами:

1. Мистецтво України: Біогр. довід./ Упоряд. А. В. Кудрицький, М. Г. Лабінський.— К.: Укр. енцикл., 1977.— 700 с.
2. Письменники Радянської України. 1917-1987: Біобібліогр. довідник/ Упоряд. В. К. Коваль, В. П. Павловська.— К.: Рад. письменник, 1988.— 719 с.
3. Шевченківські лауреати: 1962-2001: Енцикл. довід./ Авт.-упоряд. М. Г. Лабінський.— К.: Криниця, 2001.— 696 с.

Тексти пісень звірено за відповідними томами видання:

Антологія української поезії/ В 6-ти. тт. — К.: Дніпро, 1984 — 1986.

Використано також видання Л. Ященка: Український народний романс. — К., 1964, *та інші джерела.*

Видавництво «Криниця» пропонує:

Серія: «Сучасні словники України»

Сліпушко О. М. **ТЛУМАЧНИЙ СЛОВНИК ЧУЖОМОВНИХ СЛІВ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ** /Наук. ред. Л. І. Андрієвський. — 512 с.

Сліпушко О. М. **ПОЛІТИЧНИЙ І ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ СЛОВНИК** /Наук. ред. Л. І. Андрієвський. — 390с.

Карачун В. Я. **ОРФОГРАФІЧНИЙ СЛОВНИК НАУКОВИХ І ТЕХНІЧНИХ ТЕРМІНІВ** / Наук. ред. Л. І. Андрієвський. — 520 с.

Богуцький К. І. **УКРАЇНСЬКО-АНГЛІЙСЬКИЙ ТЕМАТИЧНИЙ СЛОВНИК.** — 484 с.

Богуцкий К. И. **РУССКО-АНГЛИЙСКИЙ ТЕМАТИЧЕСКИЙ СЛОВАРЬ.** — 454 с.

Герасимчук Лесь. **НОВИЙ ПРАКТИЧНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ СЛОВНИК. Англо-український і українсько-англійський.** — 352 с.

Серія: «Україна: новий суспільний проект»

Сліпушко О. М. **УКРАЇНСЬКА МОВА Й ЕТАПИ КАР'ЄРИ ДІЛОВОЇ ЛЮДИНИ.** Короткий словник бізнесмена. — 240 с.

Біленька-Свистович Л. В., Рибак Н. Р. **ЦЕРКОВНОСЛОВ'ЯНСЬКА МОВА.** Підручник зі словником. Понад 3500 слів. — 336 с.

Ковтунець В. В. **КОМП'ЮТЕР БЕЗ ПРОБЛЕМ.** Посібник з інформатики та обчислювальної техніки. Для школярів, студентів, працівників...

Костюченко О. А. **ПРАВОВІ АСПЕКТИ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.** Посібник із проблем банківського права.— 288 с.

FAVOURITE ENGLISH PROVERBS AND SAYINGS = УЛЮБЛЕНІ АНГЛІЙСЬКІ ПРИСЛІВ'Я І ПРИКАЗКИ. 500 expressions = 500 висловів / Упоряд. *Б. М. Ажнюк.*— 80 с.

Серія: «Театр вдома»

(інсценізація українською та англійською мовами)

Попелюшка — Cinderella», «Аладдін та його чарівна лампа — Aladdin and his magic Lamp», «Піноккіо —Pinocchio», «20000 льє під водою — 20000 leagues under the sea».

Серія: «Мої найперші книжечки»

«Курочка ряба», «Колобок», «Ріпка», «Лисиця та журавель», «Пан Коцький», «Кирило Кожум'яка», «Солом'яний бичок», «Рукавичка».

Серія: «Поетичні сторінки»

Майданович Т. В. **ПОКАЯННА МОЛИТВА.** Поезії. — 152 с.

Яворівський В. О. **ВОВЧА ФЕРМА.** Роман, повість, оповідання.

Семенов Ю. С. **Відчай.** ***(Повернення Штірліца).*** Гостросюжетний детективний роман. (Серія «Сімнадцять спалахів весни»).

Лавров Д. А. **«СВЯТИЙ КИЇВ НАШ ВЕЛИКИЙ...».** Видатні особистості про Київ (Т. Шевченко, О. Пушкін, Оноре де Бальзак, М. Булгаков та ін.).

Шуре Е. **ІСУС (МІСІЯ ХРИСТА):** Ще один коментар Євангельських подій.

Жуль Верн. **«Замок у Карпатах».** Пригодницько-фантастична повість.— 96 с.

Коскин В. А. **«Лишенные судьбы, или Трон для смертника».** Остросюжетный роман. (Серия: «Современный украинский детектив) — 128 с.

Серія •Моя книгозбірня•

Капустін Володимир Семенович

Одна на цілий світ

Збірник нарисів про улюблені народні пісні

Вступне слово *Галюк М. Ф.*

Капустін В. С.

К20 Одна на цілий світ: Зб. худож. нарисів про творців українських пісень, що стали народними/ Вступ. слово Галюк М. Ф. — К.: Криниця, 2003.— 159 с.

ISBN 966-7575-46-2

Сучасний український поет і публіцист Володимир Капустін поставив собі за мету розшукати творців найбільш улюблених у народі пісень і повернути нам їхні забуті імена чи нагадати відомі.

Наприкінці збірника подаємо біографічний довідник, а також алфавітний покажчик вміщених пісень. Збірник розрахований на широке коло шанувальників української народної пісні.

ББК 85.313(4УКР)

Науковий редактор *Т. В. Майданович*
Коректор *С. В. Ломачинська*
Художній редактор *В. Л. Андрієвська*
Художник *В. С. Мельничук*
Комп'ютерна верстка *О. В. Ролік*
Відповідальна за випуск *Л. Ф. Мельник*

Підписано до друку 14. 08. 2003. Формат 84x108/32.
Гарнітура Таймс. Офсетний друк. Обл.-вид. арк. 7.1
Наклад 5 000 прим. Зам. № 3-2063

Видавництво «Криниця»
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи ДК № 506 від 25.06.2001 р.
Україна, 02660, м. Київ-660, вул.Електротехнічна, 4-А
Тел.: (044) 515-76-91, тел./факс 545-10-06

Київська нотна фабрика

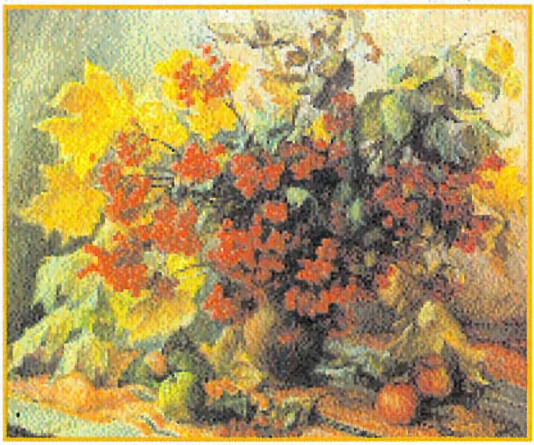

В пустім дворі стоїть калина,
Як осінь тиха і сумна.
В печалі золотій хатина
Моєї мами мовчазна.

Шумить трава, неначе річка,
Листки колише осяйні.
Здається, не зоря, а свічка
Горить в притихлому вікні.

Та тужить, тужить вечорами
Холодне листя яворів,
А я до мами, я до мами,
Неначе птах отой летів.

Не встиг... Днем тихим калиновим
Із хати, з рідного села
У білім човнику сосновім
У Вічність мама відпливла.

Володимир Капустін

ISBN 966-7575-46-2

9 789667 575465